

Jamiyat va boshqaruv

Общество и управление / Society and Administration

2026/1(111)

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
PREZIDENTI HUZURIDAGI
DAVLAT SIYOSATI VA BOSHQARUVI
AKADEMIYASI

Toshkent – 2026

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
PREZIDENTI HUZURIDAGI
DAVLAT SIYOSATI VA BOSHQARUVI
AKADEMIYASI

JAMIYAT VA BOSHQARUV

Общество и управление / Society and Administration

2026/1(111)

JAMIYAT VA

BOSHQARUV

Bosh muharrir:

Salixov J.Sh.

Tahrir hay'ati:

Shirnova R.X.

Ismatzoda S.S.

Qosherbayev D.B.

Bolponova A.B.

Vaxabor A.V.

Xusanov O.T.

Anne-SH.M.

Arturo M.T.

Yuldashev A.E.

Xolov A.X.

Raximova D.N.

Pardayev U.U.

Yuldasheva F.U.

Sa'diyeva G.O.

Raximov D.G'

Tahririyat:

Mas'ul muharrir:

Sayiddiy M.A.

Muharrirlar:

Kabulova D.B.,

Abdullayeva G.L.,

Raximov D.G'. (ing.)

Badiiy muharrir:

Sayiddiy M.A.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent, Islom

Karimov ko'chasi, 45.

e-mail:

journal_appa@dsba.uz

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va
innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi tomonidan ijtimoiy-iqtisodiy fanlar
yo'nalishi bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlarning
natijalari asosida yoziladigan ilmiy maqolalarni
nashr etishga tavsiya etilgan ommaviy axborot
vositalari jumlasiga kiritilgan.

MUNDARIJA

Davlat boshqaruvining huquqiy asoslari

Botu ALIMOV

Prezidentning yashirin vakolatlari: tushuncha, tasniflash va qiyosiy-huquqiy tahlil

04

Dilmurodjon RAXIMOV

Davlatfuqarolikxizmatilavozimlarinikadrlarbilant a'minlashmexanizmlarivatartiblari

11

Yangi O'zbekiston – yangi maqsad va imkoniyatlar

Jamoliddin ISMAILOV

Tarkibiy o'zgarishlarga yangi nazar: yangi o'zbekistondagi iqtisodiy transformatsiyani baholash

21

Sanjar SAIDOV

“Think tank” yoki “aql markazlari”: davlat va jamiyat boshqaruvidagi o'rni

29

Qodir JURAEV Shavkat TOSHEV

Islom sivilizatsiyasi markazi – Markaziy Osiyo tamaddunining “tashrif qog'ozi”

37

Iqtisodiy sohadagi zamonaviy tendensiyalar

Dilfuza RAXIMOVA

O'zbekiston davlat boshqaruvida ilm-fanni rivojlantirish istiqbollari

42

Golibjon YULDASHEV

O'zbekistonda to'qimachilik sanoatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini rivojlantirish

48

Fuqrolik jamiyati va ijtimoiy masalalar

Zavqiddin HOJIYEV

Raqamli transformatsiyaning raqamli huakumat faoliyatini optimallashtirishdagi roli

64

Maxsudjon MANSUROV

Ommaviy tartibsizliklarning ijtimoiy-siyosiy mohiyati

74

MUNDARIJA

Korrupsiyaning oldini olish – taraqqiyot va farovonlik garovi

Farrux GAYBULLAYEV

Korrupsiyaga qarshi murosasiz kurashish – muhim strategik vazifa

80

Qahramon ERGASHEV

Korrupsiyaga oid jinoyatlarni aniqlash va ularni sodir etgan shaxslarni fosh etishning huquqiy asoslari tahlili

88

Sayyora MAXMUDOVA

Byudjet jarayonlarida korrupsiyaning oldini olish – taraqqiyot va farovonlik garovi

99

Tashqi siyosat masalalari va xorij tajribasi

Cho‘lpon ALKADYROVA

Qirg‘iz Respublikasi dadavlat-xususiy sheriklikning institutsional muhitini transformatsiya qilish: evolyutsiya va sinergiya

107

Anvar YULDASHEV

Yevrosiyo iqtisodiy hamjamiyati: shakllanish evolyutsiyasi va boshqa integratsion modellar bilan qiyosiy tahlili

113

Alisher Eshankulov

Parlamentlarda sun‘iy intellekt (SI) texnologiyalarini joriy etish: xorijiy va milliy tajriba

125

PREZIDENTNING YASHIRIN VAKOLATLARI: TUSHUNCHA, TASNIFLASH VA QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL

Botu ALIMOV,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi
mustaqil izlanuvchisi, yuridik fanlar bo'yicha PhD

Annotatsiya: maqolada prezidentning konstitutsiya matnida to'g'ridan-to'g'ri nazarda tutilmagan, ammo amaliyotda keng qo'llaniladigan yashirin vakolatlarining ilmiy-nazariy jihatlarini tahlil etilgan, ushbu siyosiy-huquqiy institutning xorijiy adabiyotlardagi muqobil atamalarini qiyosiy o'rganilgan va o'zaro taqqoslangan, Amerika, Yevropa va MDH olimlari bilan ilmiy bahs-munozaraga kiritilgan holda mualliflik xulosalari ishlab chiqilgan, yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat rahbarining bu turkumdagi vakolatlarini xorijiy mamlakatlarning qonunchiligi va amaliyoti bilan qiyosiy-huquqiy tahlil asosida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: *prezidentning yashirin vakolatlarini, implitsit vakolatlar, norasmiy vakolatlar, tabiiy vakolatlar, prerogativ vakolatlar, farmon huquqi, delegatsiya qilingan vakolatlar, bir tomonlama vakolatlar, ekstraordinar vakolatlar, xavfsizlik vakolatlar, prezident vakolatlarining tasnifi.*

**Скрытые полномочия президента:
понятие, классификация и сравнительно-
правовой анализ**

Боту Алимов,

соискатель Академии государственной
политики и управления при Президенте
Республики Узбекистан, PhD по
юридическим наукам

Аннотация: в статье проанализированы научно-теоретические аспекты скрытых полномочий президента, прямо не предусмотренных в конституционном тексте, но широко применяемых на практике, проведено сравнительное исследование и сопоставление альтернативных терминологических обозначений данного политико - правового института в зарубежной литературе, вступая в научную полемику с американскими, европейскими и учёными стран СНГ выработаны авторские заключения, на основе сравнительно-правового анализа с законодательством и практикой зарубежных государств раскрыты полномочия главы государства данной категории в Конституции Республики Узбекистан в новой редакции.

Ключевые слова: *скрытые полномочия президента, имплицитные полномочия, неформальные полномочия, естественные полномочия, прерогативные полномочия, указное право, делегированные полномочия, односторонние полномочия, экстраординарные полномочия, резервные полномочия, классификация президентских полномочий.*

Hidden powers of the president: concept, classification and comparative legal analysis

Botu Alimov,

Researcher of the Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, PhD in Law

Abstract: the article analyzes the scientific and theoretical aspects of the hidden powers of the president, which are not directly provided for in the constitutional text but are widely exercised in practice; alternative terminological designations of this political-legal institution in foreign literature have been comparatively studied and cross-referenced; entering into scholarly debate with American, European and CIS scholars, the author's original conclusions have been formulated; the powers of the head of state in this category under the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan have been revealed through comparative legal analysis with the legislation and practice of foreign states.

Keywords: *hidden presidential powers, implicit powers, informal powers, inherent powers, prerogative powers, decree power, delegated powers, unilateral powers, extraordinary powers, reserve powers, classification of presidential powers.*

Ik bor prezidentlik instituti ta'sis etilganiga deyarli ikki yarim asr bo'layotganiga qaramay, prezident vakolatlarining konstitutsiyaviy chegaralari haligacha dolzarb nazariy va amaliy masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Jahonda 130 dan ortiq davlatlarda respublika boshqaruv shakli o'rnatilgan, ushbu davlatlarda prezidentlar faoliyat ko'rsatayotgan bo'lsa-da, bu davlatlarda boshqaruv shakllari o'ziga xos bo'lib, prezident vakolatlarining konstitutsiyaviy va amaliy chegaralari bunga ta'sir qiluvchi omillardan.

Ushbu masala yuzasidan ilmiy jamoatchilikda keng ilmiy bahs-munozaralar olib borilayotgani tahlil predmetining dolzarbligini belgilaydi. V. Komarovning ta'kidlashicha, «prezident vakolatlarining qonunchilik va qonunosti hujjatlari asosidan kengayishi, yashirin vakolatlarining institutsionalashuvi kuzatilmoqda» [1, 15-b.]. S. Grimaldi bunday holatni «xonadagi fil» metaforasi bilan ifodalab, aksariyat olimlar prezident vakolatlari shunchaki rasmiy, ya'ni konstitutsiyalarda yozilgan vakolatlar deb faraz qilishini, aslida, davlat rahbari vakolatlari konstitutsiyada belgilanganidan oshishi mumkinligini qayd etadi [2, 21-22-b.], ya'ni «rasmiy vakolatlar kam bo'lganda, norasmiy vakolatlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi, keng rasmiy vakolatlar esa tegishli norasmiy vakolatlarga bo'lgan ehtiyojni cheklaydi» [2, 25-26-b.].

Bu masala O'zbekiston qonunchiligi va davlat boshqaruvi tajribasi uchun ahamiyat kasb etadi, zotan yangi tahrirdagi O'zbekiston Konstitutsiyasining 11-moddasida davlat hokimiyatining tizimi hokimiyatlar bo'linishi prinsipiga asoslanishi

mustahkamlab qo'yilgan, vakolatlarning hokimiyat tarmoqlari o'rtasidan qayta taqsimlanishi davlat boshlig'ining yashirin vakolatlari masalasiga mantiqiy nuqta qo'yganmi yoki yangi shaklda davom ettirmoqdam – bu masala hali ilmiy jihatdan o'rganilmagan.

Tahlilni «yashirin vakolatlar» tushunchasini keng qamrovda ochib berishdan boshlash maqsadga muvofiq, zero bugungi kunda bu masalada yagona ilmiy terminologiya shakllanmagan, olim va tadqiqotchilar tomonidan mavjud tasniflarning birortasiga to'g'ri kelmaydigan vakolatlar mavjudligi qayd etiladi [1, 18-b.].

V. Komarovaning fikricha, bunday vakolatlarning «nomlari turlicha: yashirin, nazarda tutilgan, farmon huquqi, topshiriq huquqi, zaxira vakolatlar» [1, 18-b.]. Ilmiy munozarani davom ettirib, olim: «Qanday vakolatlarni yashirin vakolatlar deb atash mumkin – Konstitutsiya matnida to'g'ridan-to'g'ri belgilab o'tilmagan (birlamchi) vakolatlarnimi yoki qonunchilikda nazarda tutilmaganlarnimi (ikkilamchi)?» [1, 19-b.] degan prinsipial savolni ko'taradi.

Komarovaning ushbu tasnifini Rossiya Konstitutsiyasi tahririda aniqlashtirish mumkin: birlamchi yashirin vakolatlarning konstitutsiyaviy manbasi – bu davlat rahbarining «kafil» (garant) maqomi, ya'ni Konstitutsiyaning 80-moddasida: Prezident «Konstitutsiya, inson va fuqaro huquqlari va erkinliklari kafili» deb belgilanib, «suverenitetni muhofaza qilish, mustaqillik va davlat yaxlitligini ta'minlash, davlat hokimiyati organlarining muvofiqlashgan faoliyat yuritishi va o'zaro hamkorligini ta'minlash» vazifasini yuklaydi. Rossiya Konstitutsiyaviy Sudu bu

formulani yashirin vakolatlarning huquqiy asosi sifatida talqin qiladi, bir qator qarorlarida [3; 4] Prezidentning «tegishli qonun mavjud bo'lmagan hollarda ham» Konstitutsiyani bevosita ijro etish uchun huquqiy hujjatlar chiqarish vakolatini tan olgan.

Qozog'iston Konstitutsiyasi bu yondashuvni yanada kuchaytirgan – 40-moddada Prezident «xalq va davlat hokimiyati birligi, Konstitutsiyaning daxlsizligi, inson va fuqaro huquqlari va erkinliklarining ramzi va kafili» deb belgilanib, «ramz» iborasi orqali Prezidentga nafaqat yuridik, balki siyosiy-simvolik maqom ham beriladi.

O'zbekiston Konstitutsiyasining 105-moddasida boshqacha yondashuv qo'llan-gan, ya'ni Prezident «davlat hokimiyati organlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishini ta'minlaydi», 109-moddaga ko'ra, Prezident: fuqarolarning huquqlari va erkinliklariga, Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishi, O'zbekiston Respublikasi suvereniteti, xavfsizligi va hududiy yaxlitligining kafilidir. Bu yerda alohida modda orqali kafillik funksiyasi nisbatan tor doirada saqlanmoqda.

Fransiya Konstitutsiyasining 5-moddasida boshqacha model taklif etiladi: Prezident «Konstitutsiyaga rioya etilishini ta'minlaydi» va «o'zining hakamligi (arbitraji) orqali davlat hokimiyat organlarining normal faoliyatini ta'minlaydi» – «hakamlik» (arbitrage) Prezidentga tarmoqlar o'rtasidagi nizolarda hal qiluvchi vakolat beradi, bu O'zbekiston Konstitutsiyasining 105-moddasidagi «kelishilgan holda faoliyat yuritishini ta'minlash» formulasiga yaqin, biroq yuridik jihatdan yanada aniq

mustahkamlangan.

Komarova yashirin vakolatlarining amaliy oqibatlarini xususida «davlat boshlig'ining umumiy va strategik masalalar bilan shug'ullanmay, u yoki bu sohadagi aniq muammoni hal qilish bo'yicha javobgarlikni o'z zimmasiga olish xavfini keltirib chiqaradi», deya qayd etib [1, 20-b.], «bu prezident vakolatlarining amalga oshirilishimi yoki ijro hokimiyatining faoliyatiga to'g'ridan-to'g'ri aralashuvmi?», degan savolni o'rta tashlashdi [1, 20-b.].

M. Baglay bu masalani boshqa rakursda yoritib, «davlat boshlig'ining funksiyalarini vakolatlar bilan to'liq hajmda aniqlashtirish mumkin emas, shu sababli davlat boshlig'ining Konstitutsiyada ochib berilmagan vakolatlari doimo mavjud bo'ladi», deb qayd etgan [5, 114-b.]. J. Tleubayev «yashirin vakolatlar deganda, qonunchilikda bevosita ko'rsatilmagan, ammo Prezidentning asosiy faoliyatidan kelib chiqadigan nazarda tutilgan vakolatlar tushuniladi» [6, 34-b.], deb belgilaydi. Olimlarning bu tezisi Rossiya Konstitutsiyasining 80-moddasi mazmuni bilan mustahkamlanadi: Prezidentning «muvofiqlashtirish faoliyatini ta'minlash» funksiyasi mavjud, biroq uni amalga oshirish mexanizmi ko'rsatilmagan – mana shu bo'shliq yashirin vakolatlarining shakllanishiga asos bo'ladi. O'zbekiston Konstitutsiyasining 105-moddasidagi «ta'minlaydi» formulasi ham shunday xarakterga ega: modda matnida muvofiqlashtirishni ham, rahbarlikni ham, nazoratni ham, arbitrlilikni ham o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan keng mazmun mavjud.

J. Tleubayev davlat boshlig'i vakolatlarini, yuridik mustahkamlash shakliga ko'ra, konstitutsiyaviy, implitsit, yashirin va

qonunchilik vakolatlariga bo'lib, implitsit va yashirin vakolatlarini bir narsa deb hisoblaydi [6, 34-b.]. V. Prokofyev ham bu nuqtayi nazarni qo'llab-quvvatlab: «Ikkala holatda ham prezidentning to'g'ridan-to'g'ri qonunchilikda nazarda tutilmagan, biroq asosiy faoliyatidan kelib chiquvchi vakolatlar sanaladi», deb ta'kidlaydi [7, 8-b.].

MDH olimlarining mazkur fikrlarini AQSh va Yevropa yondashuvlari bilan solishtirish terminologik masalani yanada murakkab, biroq ilmiy jihatdan dolzarbligini belgilaydi.

S. Prakash davlat boshlig'i vakolatlarini to'rt toifaga ajratadi: maxsus vakolatlar (specific powers), huquq beruvchi vakolatlar (vesting clause powers), tarkibiy vakolatlar (structural powers) va matndan tashqari vakolatlar (extra-textual powers) [8, 328-b.]. S. Prakash taksonomiyasini AQSh Konstitutsiyasining II moddasi 1-bo'limiga tatbiq qilish mumkin: «Ijro hokimiyati AQSh Prezidentiga tegishli» deb belgilangan, bu Prezidentning konstitutsiyada aniq sanab o'tilmagan, biroq «ijro hokimiyati» tabiatidan kelib chiqadigan vakolatlariga asos bo'ladi.

Yevropa ilmiy an'anasida S. Grimaldi butunlay boshqacha yondashuv asosida «rasmii vakolatlar konstitutsiyalarda belgilab qo'yiladi, norasmiylar esa mustahkamlanmaydi, biroq legitimlikni jamiyat tomonidan tan olinish orqali oladi», deya qayd etib [2, 29-b.], norasmiy vakolatlarining to'rt turini ajratadi: o'rinbosar (substitutive), parallel (parallel), tavakkalga asoslangan (risk-taking) va buzuvchi (subverting) [2, 21-b.]. Germaniya Asosiy Qonunida Bundesprezidentning vakolatlari faqat rasmii: tayinlash (63–64-moddalar), parlament tarqatish (63, 68-moddalar), qonunlarni e'lon qilish (82-modda), biroq amaliyotda u xalq

tomonidan keng qo'llab-quvvatlanish orqali siyosiy jarayonlarga ta'sir ko'rsata oladi: rasmiy nutqlar, xabarlar va shaxsiy uchrashuvlar orqali siyosiy yo'nalishlarga ta'sir ko'rsatadi – bu Grimaldining «norasmiy vakolatlar» tushunchasining parlamentar tizimda namoyon bo'lishidir. Bu vakolatning amaliy misoli: 2014-yil Avstriya.

Prezidenti Hayns Fisher qonunni imzolashdan bosh tortdi [2, 31-b.]. Avstriya Konstitutsiyasining 67-moddasiga ko'ra, Prezidentning rasmiy harakatlari Hukumat taklifiga asoslanishi shart, biroq Fisher qonunni imzolashdan bosh tortish orqali konstitutsiya-da bevosita belgilanmagan, ammo de-fakto mavjud bo'lgan «veto» vakolatini namoyish qildi.

Tahlil etilayotgan masala yuzasidan ushbu uch yondashuv (AQSh, Yevropa, MDH)ni umumlashtirib, qayd etadigan bo'lsak, J. Tleubayev va V. Prokofyevlar tomonidan implitsit va yashirin vakolatlarining bir xil deb ko'rsatilishi bilan kelishib bo'lmaydi. S. Prakash taksonomiyasiga tayanib, implitsit vakolatlar ko'proq konstitutsiya matnidan mantiqiy ravishda kelib chiqadi, yashirin vakolatlar esa, konstitutsiya matnidan kelib chiqmaydi, ammo amaliyotda shakllanadi, degan fikrga kelish mumkin.

Biroq masala yuqorida qayd etilgan atamalar bilan cheklanmaydi. Siyosiy-huquqiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, prezidentning konstitutsiya matnida to'g'ridan-to'g'ri belgilanmagan vakolatlarini ifodalash uchun o'ndan ortiq atamalar qo'llaniladi. AQSh Oliy Sudi hokimiyat vakolatlarining to'rt umumiy kategoriyasini tan olgan: belgilangan (enumerated), nazarda tutilgan (implied), natijaviy (resulting) va tabiiy (inherent) [9]. Shu

bilan birga, L. Fisher tomonidan «qoldiq vakolatlar» (residual powers) doktrinasini alohida ishlab chiqilgan [10, 491–493-b.], J. Lokk an'anasidagi «prerogativ vakolatlar» (prerogative powers) tushunchasi Buyuk Britaniya va Fransiya tizimlarida keng qo'llaniladi [11, §159–168], T. Mo va U. Xouell «bir tomonlama vakolatlar» (unilateral powers)ni zamonaviy prezidentlikning belgilovchi xususiyati deb atagan [12, 132-b.]. AQSh Oliy Sudining Curtiss-Wright (1936) qarorida «federal hukumatning tashqi siyosat vakolati Konstitutsiyaning o'zidan emas, balki milliy suverenitet tabiatidan kelib chiqadi» [13], deb belgilangan – bu yashirin vakolatlarining sud tomonidan tan olinishining klassik misolidir.

Prezidentning vakolatlarini tasniflashda yana bir muhim, e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydigan turi mavjud bu – favqulodda vakolatlar – yashirin vakolatlarining eng xavfli turi, zero ular konstitutsiyaviy cheklavlarni vaqtincha to'xtatish imkonini beradi.

O'zbekiston Konstitutsiyasining 109-moddasi 19-bandida Prezidentga favqulodda holat joriy qilish vakolatini bergan, biroq 93-modda 18-bandiga ko'ra, bu Oliy Majlis palatalari tasdig'ini talab qiladi, ya'ni bu ikki bosqichli tizim Prezidentning mustaqil harakatini cheklashga qaratilgan. Xorijiy mamlakatlarning konstitutsiyalarida ushbu masala turlicha tartibga solingan. Fransiya Konstitutsiyasining 16-moddasida Respublika muassasalari, millat mustaqilligi, hududiy yaxlitligi jiddiy va bevosita xavf ostida bo'lganda va davlat organlarining normal faoliyati buzilganda, Prezident «sharoit talab qiladigan choralarni ko'radi» – bu 19-moddaga ko'ra, tasdiq talab qilmaydigan mustaqil vakolatdir. 16-modda bo'yicha Prezident qonunchilik vakolatini ham o'z

Ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirish maqsadida, adabiyotlarda uchragan atamalarni tahlil qilgan holda, ularning siyosiy-huquqiy tabiatidan kelib chiqib, quyidagi guruhlariga tasniflash, ya'ni muallif taksonomiyasi taklif etiladi:

Birinchi guruh – konstitutsiyadan kelib chiquvchi vakolatlar (implied, incidental, structural, resulting): konstitutsiyada belgilangan vakolat doirasida mantiqiy zarurat sifatida kelib chiqadigan vakolatlar, masalan, tayinlash vakolatidan rahbarlik va nazorat vakolati.

Ikkinchi guruh – konstitutsiyadan tashqari vakolatlar (inherent, extra-textual, prerogative): konstitutsiya matnidan kelib chiqmaydigan, balki «suverenitet tabiati», «davlatchilik zarurati» yoki prezidentning legitim davlat rahbari sifatidagi maqomiga asoslangan vakolatlar.

Uchinchi guruh – amaliyot orqali shakllangan vakolatlar (informal, constitutional gloss, persuasion): konstitutsiyada yozilmagan, biroq uzoq muddatli siyosiy-huquqiy amaliyot natijasida de-fakto shakllangan vakolatlar.

To'rtinchi guruh – boshqa organ tomonidan berilgan vakolatlar (delegated, sanksiyalashgan, unilateral): konstitutsiya emas, balki parlament tomonidan qonunlar orqali berilgan yoki o'rnatilgan tartib (amaliyot)ni keyinchalik tasdiqlash orqali legitimlashgan vakolatlar.

Beshinchi guruh – vaziyatga bog'liq vakolatlar (emergency, ekstraordinar, reserve): odatda, «uyquda» bo'ladigan, faqat favqulodda vaziyat yoki alohida hollar yuzaga kelganda faollashadigan vakolatlar.

Oltinchi guruh – ijro mexanizmlariga oid vakolatlar (farmon huquqi, topshiriq huquqi, vositachilik): rasmiy vakolatlarni amalga

oshirish jarayonida shakllangan, biroq qonunchilikda belgilanmagan ijro vositalari – qonunchilikdagi bo'shliqlarni farmon bilan to'ldirish, topshiriqlarni rasmiy vakolat darajasiga ko'tarish kabi.

Demak, yashirin vakolatlarining ilmiy-nazariy jihatlarini tahlil etish, ushbu siyosiy-huquqiy institutning xorijiy adabiyotlardagi muqobil atamalarini qiyosiy o'rganish va o'zaro taqqoslash natijasida quyidagi xulosalar ilgari suriladi:

birinchidan, yashirin vakolatlar barcha boshqaruv shakllarida mavjud, biroq ularning foydalanish ko'lami va xavflilik darajasi institutsional cheklovlarning kuchiga teskari mutanosibdir;

ikkinchidan, yashirin vakolatlar konstitutsiyaviy islohotlar natijasida emas, balki ularga qaramay, siyosiy amaliyot orqali faktik konstitutsiyaviy normalarga aylanishi mumkin, shu sababli konstitutsiyaviy islohotlar jarayonida nafaqat rasmiy vakolatlarni taqsimlash, balki yashirin vakolatlarining kengayishining oldini olish mexanizmlari (parlament nazorati, konstitutsiyaviy sud nazorati, farmon vakolatini aniq chegaralash)ni kuchaytirish lozim;

uchinchidan, ushbu sohada O'zbekiston tajribasida uchta huquqiy bo'shliq aniqlandi: Prezidentning ikkinchi guruh (konstitutsiyadan tashqari) vakolatlari uchun Konstitutsiyaning 7-moddasi 3-bandi cheklov bo'lsa-da, uning yuridik mexanizmi aniq emas; 105-moddaning keng formulasi birinchi (konstitutsiyadan kelib chiquvchi) va oltinchi guruh (ijro mexanizmlariga oid) vakolatlari o'rtasidagi chegarani noaniq qiladi; uchinchi guruh (amaliyot orqali shakllangan) vakolatlar de-fakto mavjud, ammo de-yure tartibga solinmagan;

to'rtinchidan, O'zbekiston Konstitutsiyasining

109-moddasida: «Konstitu-tsiya va qonunlarda nazarda tutilgan boshqa vakolatlarni amalga oshiradi» deb belgilanishi – bu yashirin vakolatlar uchun rasmiy konstitutsiyaviy asos yaratadi;

beshinchidan, uchinchi guruh (amaliyot orqali shakllangan) vakolatlar O'zbekistonda de-fakto mavjud: parlamentga murojaatnoma, selektor yig'ilishlar, hududlarga tashriflar doirasida hokimlar va davlat organlari rahbarlariga bevosita topshiriqlar berish va b.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Комарова В.В. Скрытые полномочия Президента России // Вестник МГЮА. – 2018. – № 6. – С. 15–23.
2. Grimaldi S. Informal Powers of Heads of State in Western Europe // Political Studies Review. – 2023. – Vol. 21(1). – P. 21–41.
3. Постановление Конституционного Суда РФ от 31 июля 1995 г. № 10-П «По делу о проверке конституционности Указа Президента РФ от 30 ноября 1994 г. № 2137» // СЗ РФ. – 1995. – № 33. – Ст. 3424.
4. Постановление Конституционного Суда РФ от 30 апреля 1996 г. № 11-П «По делу о проверке конституционности п. 2 Указа Президента РФ от 3 октября 1994 г. № 1969» // СЗ РФ. – 1996. – № 19. – Ст. 2320.
5. Баглай М.В. «Скрытые» полномочия Президента РФ // Молодой учёный. – 2015. – № 3. – С. 112–116.
6. Тлеубаев Ж.С.. Скрытые полномочия Президента РФ // Вестник ЧелГУ. – 2012. – № 27. – С. 34–38.
7. Прокофьев В.Н. Экстраординарные полномочия Президента РФ // ГВМС. – 2017. – № 3. – С. 7–12.
8. Prakash S.B. A Taxonomy of Presidential Powers // Boston University Law Review. – 2008. – Vol. 88. – P. 327–340.
9. Enumerated, Implied, Resulting, and Inherent Powers // Constitution Annotated. Congress.gov. Library of Congress. URL: <https://constitution.congress.gov/browse/essay/artI-S1-3-3/>
10. Fisher L. Presidential Residual Power in Foreign Affairs // Capital University Law Review. – 2019. – Vol. 47. – P. 491–520.
11. Locke J. Two Treatises of Government. – London, 1690. – Ch. XIV «Of Prerogative». – §159–168.
12. Moe T.M., Howell W.G. The Presidential Power of Unilateral Action // The Journal of Law, Economics, and Organization. – 1999. – Vol. 15. – № 1. – P. 132–179.
13. United States v. Curtiss-Wright Export Corp., 299 U.S. 304 (1936).
14. Schlesinger A.M. The Imperial Presidency. – Boston: Houghton Mifflin, 1973.
15. Youngstown Sheet & Tube Co. v. Sawyer, 343 U.S. 579 (1952).

Normativ-huquqiy manbalar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahriri).
2. Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasi (1993-y., 2020-y. o'zgartirishlar bilan).
3. Qozog'iston Respublikasi Konstitutsiyasi (1995-y., 2022-y. o'zgartirishlar bilan).
4. Fransiya Respublikasi Konstitutsiyasi (1958-y., 2008-y. o'zgartirishlar bilan).
5. Germaniya Federativ Respublikasi Asosiy Qonuni (Grundgesetz, 1949- y.).
6. Avstriya Respublikasi Federal Konstitutsiyaviy Qonuni (Bundes-Verfassungsgesetz, 1920-y.).
7. AQSh Konstitutsiyasi (Constitution of the United States, 1787-y.).

MECHANISMS AND REGULATIONS FOR STAFFING THE POSITIONS OF THE STATE CIVIL SERVICE

Dilmurodjon RAKHIMOV,

Acting Associate Professor of the Academy of Public Policy and
Administration under the President of the Republic of Uzbekistan,
PhD in Law

Abstract: the article aims to analyze the mechanisms and procedures for recruiting personnel to the positions of the state civil service. The article analyzes the methods of training and selection of personnel for the job groups of the state civil service. According to it, two different procedures for entering the state civil service are distinguished. The article analyzes the procedures of the elections, statistical data of the elections held in 2020-2026. The author researched the National Personnel Reserve system for the formation of managerial personnel. Effective mechanisms of effective use of the National Personnel Reserve have been put forward. Based on the research, a number of suggestions and recommendations have been put forward regarding the improvement of the state civil service staffing system.

Keywords: *state civil service, state civil servant, personnel, principle of meritocracy, open competition, internal competition, external competition, National personnel reserve.*

**Davlat fuqarolik xizmati lavozimlarini kadrlar
bilan ta'minlash mexanizmlari va tartiblari**

Dilmurodjon Raximov,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi
dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori
(PhD)

Annotatsiya: maqola davlat fuqarolik xizmati lavozimlariga kadrlarni qabul qilishning mexanizmlari va tartib-taomillarini tahlil etishni maqsad qilgan. Maqolada davlat fuqarolik xizmati lavozim guruhlariga kadrlarni tayyorlash va tanlash usullari tahlil qilinib, davlat fuqarolik xizmatiga kirishning ikki xil tartibi ajratib ko'rsatilgan, shuningdek, maqolada tanlovlarning tartib-taomillari, 2020-2026-yillarda o'tkazilgan tanlovlarning statistik ma'lumotlari tahlil qilingan. Muallif rahbar kadrlarni shakllantirishning Milliy kadrlar zaxirasi tizimini tadqiq etib, milliy kadrlar zaxirasidan samarali foydalanishning samarali mexanizmlarini ilgari surilgan. Tadqiqotdan kelib chiqib, davlat fuqarolik xizmatini kadrlar bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish yuzasidan bir qator taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: *davlat fuqarolik xizmati, davlat fuqarolik xizmatchisi, kadr, meritokratiya tamoyili, ochiq tanlov, ichki tanlov, tashqi tanlov, Milliy*

kadrlar zaxirasi.

Механизмы и порядок обеспечения должностей государственной гражданской службы кадрами

Дилмуроджон Рахимов,

доцент Академии государственной политики и управления при Президенте Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам (PhD)

Аннотация: в статье ставится задача проанализировать механизмы и процедуры подбора кадров на должности государственной гражданской службы. В статье анализируются методы подготовки и подбора кадров на служебные группы государственной гражданской службы. В соответствии с ним различают два разных порядка поступления на государственную гражданскую службу. В статье анализируются процедуры выборов, статистические данные выборов, проведенных в 2020-2026 гг. Автор исследовал систему Национального кадрового резерва для формирования управленческих кадров. Предложены действенные механизмы эффективного использования национального кадрового резерва. На основе исследования выдвинут ряд предложений и рекомендаций по совершенствованию системы кадрового обеспечения государственной гражданской службы.

Ключевые слова: *государственная гражданская служба, государственный гражданский служащий, кадры, принцип меритократии, открытый конкурс, внутренний конкурс, внешний конкурс,*

Национальный кадровый резерв

One of the most important aspects of staffing the state civil service is the process of entering the state civil service. In this process, such concepts as "selection of personnel", "recruitment of personnel", "holding a position", "appointment to a position", "contracting an employment contract with personnel", "meritocracy", "open selection", "internal selection", "external selection", "personnel reserve" are created. These concepts, in turn, determine the mechanisms of staffing the state civil service.

The head of our state, Shavkat Mirziyoev, in his speech at the 8th session of the Liberal Democratic Party of Uzbekistan, held on October 19, 2016, dedicated to the pre-election program as a presidential candidate, emphasized the issue of selecting Suitable personnel in the state administration system: "The main cause of the problems is directly related to the processes of personnel selection, education and placement. Unless an effective system is created for the selection and training of new and independent thinking, responsible, initiative, advanced management methods, patriotic, honest personnel, there will be no change in the quality of public administration" [1].

As the President rightly stated, one of the most important criteria ensuring the effectiveness of state administration is the selection of the most suitable and qualified personnel for the state civil service. At first, the issue of personnel selection was poorly considered, each state body was engaged in personnel recruitment independently, but this process has entered a completely new stage in New Uzbekistan. The reason for this can be the

creation of a special body on state personnel policy and the adoption of the Law "On State Civil Service".

It can be concluded from the norms of Chapter 6 (Articles 28-33) of the Law "On State Civil Service" entitled "Procedure and Conditions of Entry into State Civil Service" that there are two different procedures for recruiting personnel to the state civil service.

The first order applies to the political post group of the civil service of the state, and no competition is held for these posts. The political group mainly consists of the leadership of state bodies and agencies. Some issues of their appointment and dismissal are given in the Constitution (Articles 93, 94, 95, 109, 124), and the powers of the President of the Republic of Uzbekistan, chambers of the Oliy Majlis, Cabinet of Ministers, high-ranking (viloyat) hokims, and local Councils are defined in this regard. A special legal act (decree, decision, order) is the basis for the appointment of state civil servants in this group [2]. An employment contract will not be concluded with them. Because their dismissal is also carried out in separate procedures (such as the resignation of the heads of the executive power after the elections to the Parliament and Local Councils, the dismissal of the leaders who did not show results). At this point, it is proposed to add to Article 109 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan paragraphs on the appointment and dismissal of heads of state bodies and organizations under the President of the Republic of Uzbekistan and the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan. According to the current legislation, they are appointed and dismissed by the President of

the Republic of Uzbekistan. If this proposal is taken into account in the Constitution, all civil servants appointed and dismissed by the President of the Republic of Uzbekistan would be included in Article 109.

The second procedure applies to the administrative and auxiliary position groups of the state civil service, and for these positions, the competition is held based on Articles 27 and 29 of the Law "On State Civil Service". According to Article 30 of the law, employment contracts are concluded with them for specific and indefinite periods [3]. It should be noted here that the sample form of the employment contract proposed by the Agency for the Development of Public Service has increased in size [4]. This may cause some inconvenience in the work process of personnel departments of state bodies and organizations. Some of its clauses can be reduced in size by referring to the norms of the Law "On State Civil Service".

One of the most positive features of the state civil service in the New Uzbekistan was the introduction of the procedure for recruiting personnel to the service on the basis of open competition. In accordance with the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5843 dated October 3, 2019, an open selection system was established as an experiment from January 1, 2020 in some state bodies and agencies, and from January 1, 2021 in all state bodies and agencies related to state civil service [5]. Starting from September 1, 2021, public authorities and management bodies, state unitary enterprises and institutions, and organizations with a state share of more than 50 percent will be hired on the basis of open competition [6]. Implementation of this process was assigned to

the Agency for Governance Efficiency under the President of the Republic of Uzbekistan. Open competitions are based on the principle of meritocracy.

The concept of meritocracy is a combination of the words “meritus” (Latin, “the most capable”) and “kratos” (Greek, “power”), which means “the power of the most capable”. The concept of meritocracy was introduced to science by the British sociologist and politician Michael Young. In his 1958 book, “The Rise of Meritocracy: 1807-2033”, he defined a meritocracy as an egalitarian society in which one's status depends on one's talent and intelligence [7]. Professor H.T. Azizov draws attention to the fact that meritocracy is more important in the process of taking leadership positions. According to him, the concept is, firstly, a system in which managers are appointed from among the talents, and secondly, it implies the creation of initial conditions for talented and hardworking people to have the opportunity to occupy a high social position in the future [8]. In our opinion, this principle implies that personnel with the highest competence (knowledge, experience and skills) are accepted for a specific position on the basis of selection, regardless of social origin, social status, material condition, gender or power.

The Agency for the Development of Public Service has developed a single open portal for vacant positions of state civil servants (vacancy.argos.uz) and since 2020, personnel are being recruited to the state civil service on the basis of meritocracy. By the end of 2020, 220 personnel were accepted into the state civil service through open competitions [9], and as of February 2022, 17,741

people were selected from more than 569 thousand candidates [10]. By the end of 2025, 5 364 872 candidates took part in open competitions, and 103 993 of them took state civil service positions. Thus, the open selection system based on the principle of meritocracy serves to fill state bodies and organizations with the most qualified personnel.

Article 29 of the Law “On State Civil Service” defines external and internal types of competitions. According to it, all citizens of our country with required qualifications can participate in external competitions. Internal competitions are mainly held for management positions for current civil servants with some experience in the same (or related) field. It can be said that the introduction of the internal selection system corresponds to the characteristics of the “career model”. One of the important features of this model is that the candidate has a certain work experience in the field, that is, a qualification.

Qualifications can participate in external competitions. Internal competitions are mainly held for management positions for current civil servants with some experience in the same (or related) field. It can be said that the introduction of the internal selection system corresponds to the characteristics of the “career model”. One of the important features of this model is that the candidate has a certain work experience in the field, that is, a qualification.

By Decree No. PD-95 of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 19, 2025, the Regulations on the Procedure for Conducting Competitions for Filling Civil Service Positions were approved. This Regulation establishes that the filling of vacant positions in the civil service is carried out on the basis of an

open and transparent competition. According to it, competitions are held in internal and external types, and civil servants can participate in the internal competition, and all citizens who meet the qualification requirements can participate in the external competition. The competition is mainly held in 4 stages: announcement, acceptance and selection of documents, test and interview. The Regulation stipulates that the test and

interview processes will be organized on the principles of meritocracy, equality, openness and impartiality, and the results will be monitored via an electronic portal. The interview will account for 80 percent of the final score, the test for 20 percent, and the candidate with the highest score will be recognized as the winner. The Agency also monitors the competition process, and in case of violation of the rules, it may take measures up to canceling the result or replacing the commission [11].

Table 1. Open selection system in civil service

No	Selection stages	Selection procedures	By the end of 2025, the number of people who participated in competitions and were hired (person)
1.	Announcement of a vacant position and application for it	1. Announcement of a vacant position; 2. Candidates upload their documents for the vacant position to the portal.	5 364 872
2.	Study the qualification requirements	Study of citizenship, education, work experience of candidates.	
3.	Test	History, law, economics, IT and job oriented tests.	3 164 478
4.	Conversation	Interview aimed at determining personal, professional and socio-ethical competencies.	1 552 561
5.	Admission to service	An employment contract with the winning candidate.	103 993

Article 4 of the Law "On State Civil Service" explains the concept of "qualification requirements". These are the requirements for the candidate's work experience and professional competence in order to occupy a

vacant position or qualification level. In our opinion, the characteristics of qualification requirements should be specified in a separate article in full order. For example, the Law of the Russian Federation "On State Civil Service"

(Article 12) [12] and the Law of Kazakhstan "On State Service" (Article 17) [13] separate articles on "qualification requirements". Chapter 6 of the law entitled "Procedure for entry into the civil service" includes a special article related to qualification requirements, in which it is appropriate to determine what the candidate's occupation of a vacant position or qualification level is based on, as well as the regulation of these procedures and mechanisms by a separate legal document.

At the next stage, the knowledge and skill levels of the candidates in the fields of history (spirituality), economy, information technology (IT), politics and law will be determined through a test. Those who achieve a result higher than the specified minimum score will be transferred to the interview process.

The "State Civil Servant" test questions are developed and constantly updated by the Agency for the Assessment of Knowledge and Qualifications under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan for the job categories "managerial personnel" and "specialists". At the same time, a separate section aimed at determining the level of "stress tolerance" and intelligence quotient (IQ) may be included in the test tests.

The last stage is the interview process and this stage is decisive. A commission will be established to conduct the interview and the qualifications of the participants will be evaluated by the commission. The candidate with the highest score at this stage will occupy the vacant post.

In accordance with the rule, the selection commission shall consist of the management and responsible representatives of the state

body where the selection is being held, and the responsible representative of this ministry, if the appointment of the candidate is stipulated by the relevant ministry. In our opinion, scientists, pedagogues, psychologists, advanced representatives of the public who do not work in the state body should be permanent members of the selection commission. Lawyers Sh.G. Asadov and F.U. Yuldasheva also emphasizes that "if the selection commission includes, in addition to the employer's representatives, employees of scientific and educational institutions, public representatives, it will exclude the possibility of a conflict of interests" [14]. Lawyer S.V. Kostromina says that "psychologists and public relations experts should be involved in the work of the commission" [15]. In our opinion, the composition of the selection commission will serve to effectively ensure the principles of fairness, impartiality, openness and transparency of the civil service.

Another important issue in the provision of personnel for the state civil service is the formation of the personnel reserve. According to Article 25 of the Law "On State Civil Service", National Personnel Reserve is formed for leadership positions.

In fact, the formation of a centralized personnel reserve is a mechanism specific to the countries of the former Soviet Union. While studying the experience of the CIS countries in this regard, the American scientist Y. Husky notes that the personnel reserve is an element of the communist party nomenclature (a list of possible candidates for important positions) of the institution today [16]. Russian lawyer E. Solomatin notes that the United States and several European countries also have the characteristics of creating a personnel reserve,

and says that working with the personnel reserve in the public service is essentially a system of preparation, selection and promotion for the public service [17]. True, the formation of possible candidates for certain positions is found in the experience of many countries. But the centralization of this system by the state is typical of the countries of the "Soviet model" of public service. In our opinion, proper organization of this system can be effective. Continuous preparation of potential candidates for leadership positions across sectors ensures continuity and quality of leadership. Today, on the basis of the experience of the United Kingdom, the UAE and the Republic of Korea, the Agency for the Development of Public Service has developed an online electronic information portal of the state civil service, which contains the information of about 12,000 leaders and more than 4.5 million citizens. [18]. It is planned to use the possibilities of this portal to form and

maintain a national personnel reserve. According to the agency's information, today a total of 970 candidates for leadership positions have been included in the National Personnel Reserve, and 15,634 personnel have been included in the Prospective Reserve, as well as 1,000 individuals who have achieved high results among neighborhood assistants of khokim, youth leaders, and women's activists have been included in the National Personnel Reserve [19]. State civil servants operating in the neighborhoods are the servants who communicate the most with the population and citizens. Naturally, because of this, they develop characteristics of leadership, such as communication, finding a quick solution to a problem, and living with the pain of the people. Ensuring the promotion of the most effective and enterprising among them to senior leadership positions will serve to increase the number of populist leaders.

Table 2. Mechanisms of staffing the state civil service

No	Position groups and categories	The procedure for entering the state civil service	Who can hold state civil service positions
1.	Political (Executive personnel)	Special laws and Presidential decrees	Mainly, from National Personnel Reserve
2.	Management (Management personnel)	Internal selection	only state civil servants
3.	Assistant (Specialists)	External selection	all citizens who meet the relevant qualification requirements

It should be noted that special procedures for the formation and management of the National Personnel Reserve are established. In these regulations, it is appropriate to specify the range of civil servants to be included in the National Personnel Reserve, the conditions for entering and being in it, the terms of staying in the reserve, leaving it, and promotion. The main thing is that, as Professor O.T. Khusanov rightly suggested, it should not be created only in the name of the reserve, but it should be effectively used in practice [20].

It should be noted that one of the important mechanisms for entering the state civil service is the "initial test period in the state civil service" [21]. But this mechanism was not included in the Law. It is proposed to include a separate article called "Probationary period in the state civil service" in Chapter 6 of the law. In the model law of the Inter-Parliamentary Assembly of the CIS "On the Basics of Civil Service", a separate article on the probationary period of civil servants is recommended (Article 10) [22]. True, the Labor Code of the Republic of Uzbekistan contains articles on the issue of "initial test" [23]. However, the issue of testing the eligibility of state civil servants should be different from the provisions of the general labor legislation. Lawyer H.S. Khaitov also notes that the labor contract concluded with the state civil servant should stipulate the passing of the preliminary test [24]. The duration and characteristics of the trial period should be clearly defined in the proposed article.

In conclusion, a modern, open and transparent system of staffing the state civil service of our country has been created.

First of all, the holding of open contests for state civil service positions ensures openness and transparency for citizens (candidates) and creates equal opportunities. This, in a certain sense, serves to guarantee the constitutional rights of citizens.

Secondly, the organization of open competition for vacant positions serves to provide the state civil service with the most qualified personnel. This, in turn, leads to the improvement of the efficiency of the state civil service.

Not limited to the above positive achievements, it is appropriate to pay attention to several other issues:

First of all, it is necessary to determine the uniform procedures of open competitions, to improve the mechanisms for increasing their impartiality and efficiency, in particular, to include public representatives in the composition of the selection commission.

Secondly, a special article related to "qualification requirements" should be included in Chapter 6 of the Law "On State Civil Service" entitled "Procedure and Conditions of Entry into State Civil Service".

Thirdly, a special article related to the "initial test" should be included in Chapter 6 of the Law "On State Civil Service" entitled "Procedure and Conditions of Entry into State Civil Service".

References:

1. Mirziyoev Sh.M. We will resolutely continue our path of national development and raise it to a new level. – T.: Uzbekistan, Volume 1, 2017. – P. 55.
2. The Constitution of the Republic of Uzbekistan // <https://lex.uz/docs/4032775>
3. Law of the Republic of Uzbekistan “On State Civil Service” No. LRU-788 // National database of legislative information, 09.08.2022, No. 03/22/788/0723.
4. Order of the director of the Agency for the Development of Public Service under the President of the Republic of Uzbekistan. “On approval of the model form of the employment contract concluded with the state civil servant”. // <https://argos.uz/uz/documents>
5. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5185 “On approval of the concept of administrative reforms in the Republic of Uzbekistan” // Collection of legal documents of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 37, Article 979.
6. Decision of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-5177 “On additional measures to effectively organize anti-corruption activities” // National database of legislative information, 07.07.2021, No. 07/21/5177/0644.
7. Michael Young. The rise of the meritocracy. – Routledge, 2017. – 180 p.
8. Azizov H.T. New Uzbekistan – modern personnel. // Fairness criterion. No. 5, 2020. – B. 6-9.
9. Kurbanov I. Now personnel are selected on the basis of an open competition. // Official website of the National Information Agency of Uzbekistan, January 27, 2021.
10. Zaynobiddinova F. Improvement of personnel policy is the main criterion of efficiency of public administration. // “New Uzbekistan” socio-political newspaper, No. 41 (563). February 25, 2022.
11. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PD-95 “On Measures to Organize the Civil Service on the Basis of New Approaches and to Form a Professional and Performance-Oriented Corps of Civil Servants” // National database of legislative information, 23.06.2025, No. 06/25/95/0531.
12. Федеральный закон «О государственной гражданской службе Российской Федерации». // <http://www.consultant.ru/>
13. Закон Республики Казахстан «О государственной службе Республики Казахстан». // <https://online.zakon.kz/>
14. Issues of improving the state civil service of the Republic of Uzbekistan [Text]: monograph / H. Azizov [et al.] – T.: Shafoat Nur Fayz, 2020. – P.126.
15. Костромина С.В. Правовое регулирование кадрового обеспечения государственной гражданской службы субъектов Российской Федерации: авт. дисс. ... к.ю.н. – М., 2009. – 24 с.
16. Eugene Huskey. Nomenklatura lite? The cadres reserve in Russian public administration // Problems of Post-Communism. № 2, 2004. – P. 30-39.

17. Соломатин Е.Ю. Административно-правовое регулирование формирования кадрового резерва на федеральной государственной гражданской службе: авт. дисс. ... д.ю.н. – М., 2006. – 26 с.
18. Khaitov O. Selection of management personnel: experience and problems in the development of state civil service. // Society and management. – No. 4, 2021. – P. 55-60.
19. The official website of the Agency for the Development of Public Service under the President of the Republic of Uzbekistan // <https://argos.uz/uz>
20. Khusanov O.T. An important step in the reform of public administration and civil service. // "Right and duty" magazine. No. 7, 2020. – P. 2-7.
21. Мордасова А.А., Жидяева Е.С. Испытательный срок на государственной гражданской службе. // Modern Science. № 5, 2019. – С. 255-256.
22. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств – участников Содружества Независимых Государств «О модельном законе «Об основах государственной службы», 1998. // <http://www.levonevski.net/>
23. Labor Code of the Republic of Uzbekistan // National database of legislative information, 21.04.2021, No. 03/21/683/0375.
24. Khaitov H.S. Organizational and legal basis of admission of citizens to the state civilservice.//https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=FS08DqIAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=FS08DqIAAAJ:YsMSGlbcyi4C

TARKIBIY O'ZGARISHLARGA YANGI NAZAR: YANGI O'ZBEKISTONDAGI IQTISODIY TRANSFORMATSIYANI BAHOLASH

Jamoliddin ISMAILOV,

Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasining
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada Yangi O'zbekiston iqtisodiyotidagi tarkibiy transformatsiya jarayonlari tahlil qilingan. Iqtisodiy o'sish dinamikasi, tarmoqlar tarkibidagi o'zgarishlar hamda iqtisodiy o'sishning yangi drayverlari baholangan. Shuningdek, texnologik rivojlanish va ilmiy-tadqiqot ishlari intensivligi asosida tarkibiy o'zgarishlarning miqdoriy bahosi keltirilgan. Tahlil natijalari so'nggi yillarda ijobiy siljishlar mavjudligini, biroq yuqori texnologiyali tarmoqlarni rivojlantirish zarurati saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Maqolada iqtisodiy siyosatni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: *tarkibiy transformatsiya, iqtisodiy o'sish, sanoatlashtirish, texnologik rivojlanish, ilmiy-tadqiqot faoliyati, Yangi O'zbekiston.*

Новое понимание структурной трансформации: оценка экономических преобразований в Новом Узбекистане

Жамолиддин Исмаилов,
самостоятельный соискатель Академии
государственной политики и управления

Аннотация: в статье рассматриваются процессы структурной трансформации экономики Нового Узбекистана. Проанализированы изменения в отраслевой структуре ВВП и выявлены новые драйверы экономического роста. Особое внимание уделено количественной оценке структурных изменений на основе показателей технологического развития и интенсивности НИОКР. Результаты анализа свидетельствуют о положительной динамике в последние годы при сохранении доминирования отраслей с низким и средне-низким уровнем технологий. В работе предложены рекомендации по ускорению технологической модернизации и углублению структурных реформ.

Ключевые слова: *структурная трансформация, экономический рост, индустриализация, технологическое развитие, научно-исследовательская деятельность, Новый Узбекистан.*

**A New Insight into Structural Transformation:
Assessing Economic Shifts in New Uzbekistan**

Jamoliddin Ismailov,

independant researcher of the
Academy of Public Policy and Administration

Abstract. this article analyzes the processes of structural transformation in the economy of New Uzbekistan. It examines changes in the sectoral structure of GDP and identifies new drivers of economic growth. Particular attention is paid to assessing structural changes through technological development and R&D intensity indicators. The results show a positive shift after 2016, although the economy remains dominated by low and medium-low technology sectors. The article concludes with policy recommendations aimed at accelerating technological upgrading and sustainable structural transformation.

Keywords: *structural transformation, economic growth, industrialization, technological development, R&D intensity, New Uzbekistan.*

Mamlakatimizda hayotning barcha jabhalarini qamrab oluvchi keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "O'zbekiston – 2030" strategiyasiga muvofiq 2030-yilga borib, respublika barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlovchi, "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirishni maqsad qilgan [1]. Ushbu maqsadga erishish uchun iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlari va iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlar zarur.

"Tarkibiy o'zgarishlar" tushunchasi XX asrning o'rtalarida rivojlanayotgan iqtisodiy nazariyotchilar orasida paydo bo'ldi. Bu tushuncha resurslarning "an'anaviy" – past unumdorlikka ega bo'lgan (masalan, qishloq xo'jaligi) sohalardan "zamonaviy" – yuqori

unumdorlikka ega bo'lgan (masalan, sanoat) sohalarga o'tishini, shuningdek, bu o'zgarishning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tushunishga qaratilgan iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish uchun ishlab chiqilgan [2].

***Tarkibiy transformatsiya** (yoki tarkibiy o'zgarishlar) – bu mamlakat iqtisodiyotining tarkibiy tuzilishini ishlab chiqish, qo'shimcha qiymat va texnologik jihatdan samarasi yuqoriroq bo'lgan faoliyat, tarmoq va sohalarga yo'naltirish jarayonidir.*

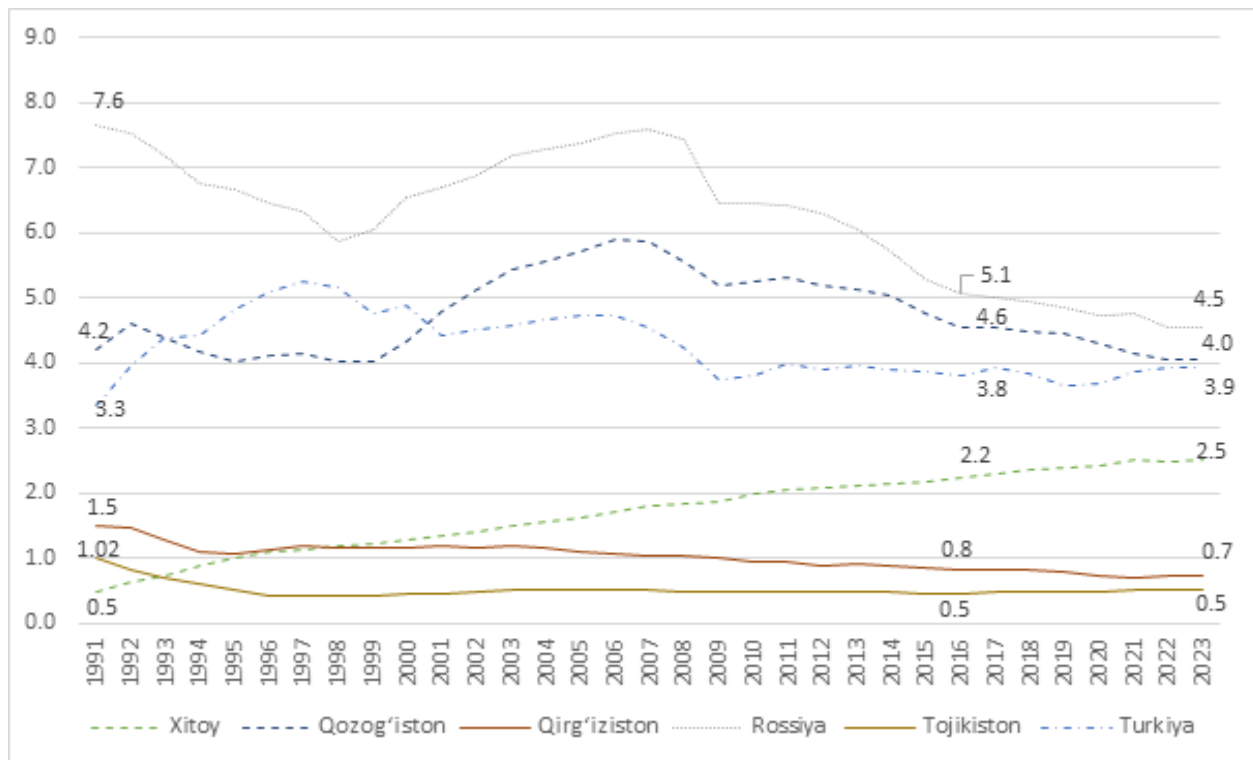
Zamonaviy iqtisodiyot nazariyasi va amaliyoti tarkibiy o'zgarishlarning iqtisodiy o'sishdan tashqari, boshqa ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardagi ahamiyati yuqoriligini ko'rsatmoqda [3], [4]. Tarkibiy o'zgarishlar: raqobatdosh, tashqi zarbalarga bardosh bera oladigan, barqaror va inklyuziv o'sishni ta'minlovchi, qashshoqlikni kamaytiradigan va har bir inson uchun farovonlikni ta'minlaydigan iqtisodiyotga o'tish uchun zarur deb tushuniladi [5], [6], [7]. Shuning uchun davlat iqtisodiy siyosatida iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasi masalasi doimo muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston iqtisodiy o'sish bo'yicha samarali o'sayotgan mamlakatlar qatoriga kiradi. 2024-yil natijalariga ko'ra, mamlakat yalpi ichki mahsuloti (keyingi o'rinlarda – YAIM) 1454573,9 mlrd.so'mni tashkil etdi, bu – aholi jon boshiga 39131,4 ming so'mga teng. Respublikamiz mustaqilligining dastlabki davridagi iqtisodiy pasayishdan so'ng, 1996-yildan beri O'zbekiston yalpi mahsuloti har yili

o'sib kelmoqda.

1991-yilda mamlakatimiz xarid qobiliyatini inobatga olingan aholi jon boshiga

YAIMi Xitoydan tashqari boshqa qo'shni davlatlar bilan solishtirilganda past bo'lgan (1-rasmga qarang).

1-rasm. O'zbekiston va xorijiy davlatlar o'rtasidagi aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot nisbati, marotaba*

*Nisbatlar xarid qobiliyati paritetidan foydalangan holda tegishli mamlakatlarning O'zbekistonga nisbatan aholi jon boshiga YAIM ko'rsatkichi asosida hisoblangan YAIM (doimiy narxlar - 2021-yildagi xalqaro dollar o'lchovida). Ya'ni bu ko'rsatkich 1 deb qabul qilingan O'zbekiston darajasidan necha marta yuqori yoki pastligi aks etadi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekistonda rasmiy va ishonchli YAIM statistikasi 2015-2016-yillargacha tizimli e'lon qilinmagan. O'sha davrdagi xalqaro ma'lumotlar bazalaridagi ko'r-satkichlar taxminiy baholashga asoslangan. XV F 2017-yilgi IV Modda maslahatlashuvida O'zbekiston statistikasining ishonchliligini oshirish zarurati alohida qayd etilgan. Shu sababli, 2016-yilgacha bo'lgan tahlil natijalari ham taxminiy hisoblanadi.

Manba: muallif tomonidan Jahon bankining World Development Indicators (WDI) ma'lumotlar bazasidagi [8] ko'rsatkichlar asosida hisoblangan.

O'zbekiston yuqori iqtisodiy o'sish sur'ati natijasida, Qirg'iziston va Tojikistondan ilgarilab ketgan bo'lsa, Rossiya va Qozog'iston bilan solishtirilganda farq sezilarli kamaydi. Masalan, 2016-2023-yillarda oxirgi ikki davlat va O'zbekiston o'rtasidagi tafovut 11 % va 13% ga kamaydi.

Shu bilan birga, mamlakatimiz ushbu ikki qo'shni mamlakatga yetib olishi uchun qo'shimcha manbalar va jadal o'sish yo'llarini izlashi kerak. Bu esa, mamlakat iqtisodiyotining tarkibiy o'zgarishlarini jaddallash-tirish, samarasi yanada yuqori bo'lgan faoliyat, tarmoq va sohalarga yo'naltirishni talab qiladi.

Yangi O'zbekiston iqtisodiyotining transformatsiya yo'li: yangi industrial siyosati va yangi drayverlar.

1991-yilda mustaqillikka erishgan O'zbekiston iqtisodiyoti markazlashgan rejali tizimdan bozor iqtisodiyotiga o'tish bo'yicha murakkab transformatsiya jarayonini boshidan kechirdi.

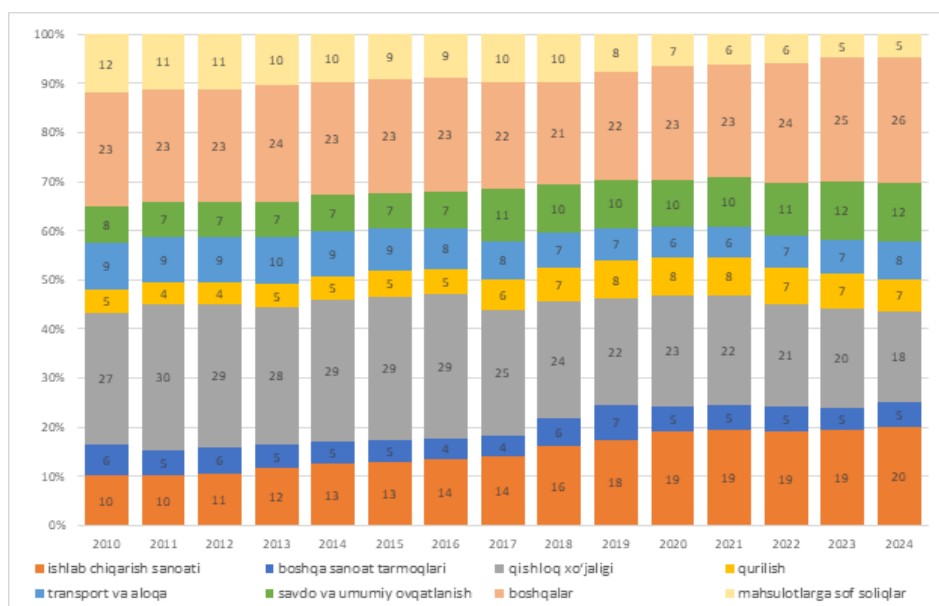
1990-yillarda iqtisodiy siyosat, asosan, inqiroz oqibatlarini yumshatish, bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish, davlat nazoratidagi islohotlar orqali barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan edi. Bu davrda iqtisodiyot tarkibida sanoat ulushi pasayib, savdo va xizmatlar sohasining ulushi ortib bordi.

2000-yillarda iqtisodiy siyosat davlat tomonidan yo'naltirilgan sanoatlashtirish va

import o'rnini bosish strategiyasi asosida amalga oshirildi. Yalpi ichki mahsulot tarkibida sanoat, shuningdek, transport va aloqa sohalarining ulushi asta-sekin o'sdi. Shu bilan birga, ma'lum yutuqlarga qaramay, mamlakat iqtisodiyoti nisbatan yopiq holatda saqlanib qoldi.

2010–2016-yillarda iqtisodiyot tarkibida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmadi. Tarkibiy islohotlar nuqtayi nazaridan, mazkur davrni past sur'atdagi o'zgarishlar bosqichi, deb ta'riflash mumkin. Masalan, ushbu yillar mobaynida YAIMda sanoat ulushi 2 foizga oshgan bo'lsa, qishloq xo'jaligi ulushi shu darajada qisqardi (2-rasmga qarang).

Hozirgi islohotlar bosqichi iqtisodiyotning faollashishiga va uning tarkibiy transfor-matsiyasining sezilarli darajada jadallashishiga olib keldi. Bunday vaziyatni iqtisodiyotdagi renessans, ya'ni Uyg'onish davri, deb atash mubolag'a bo'lmaydi. Qayta ishlash sanoati, ya'ni yuqori qo'shimcha qiymat va texnologiyalar bilan farqlanadigan tarmoqlar ulushi 2024-yilga kelib, 2010-yilga nisbatan ikki barobarga oshdi (2-rasmga qarang).

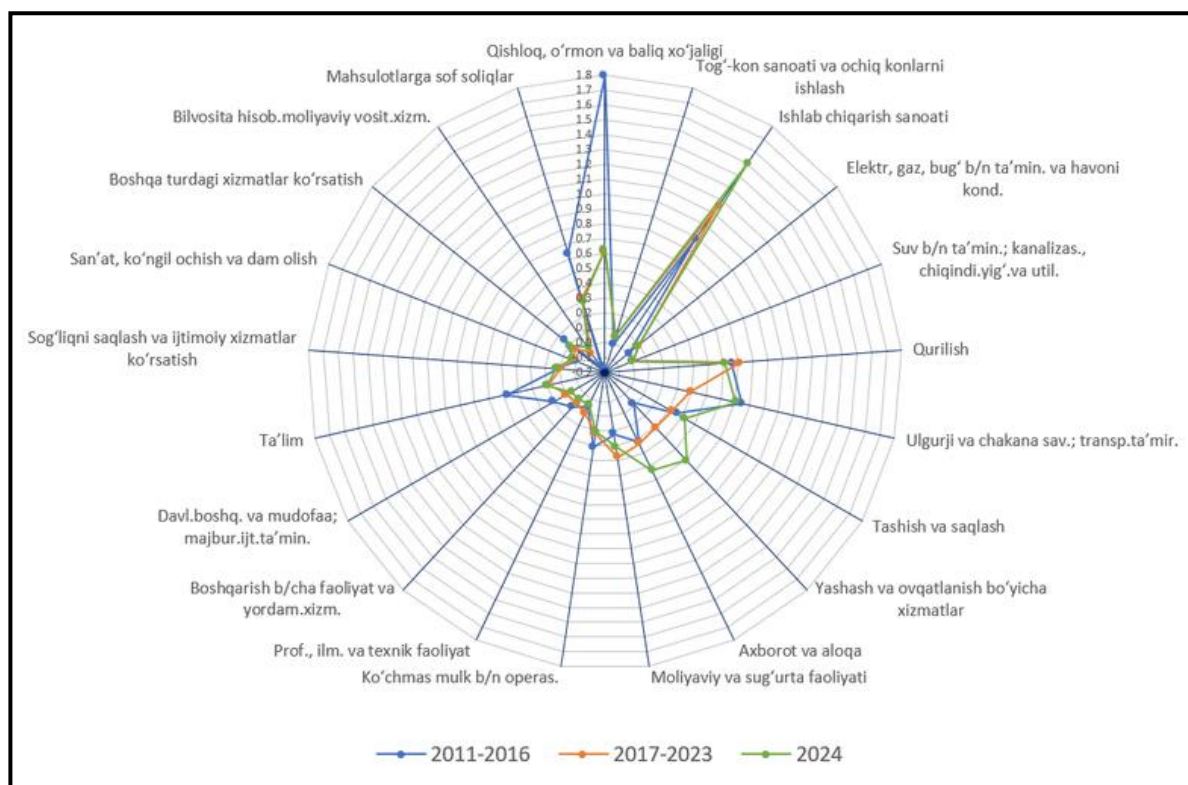

2-rasm. Iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha YAIM tarkibi (jamiga nisbatan foizda)

Manba: Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari [9] asosida muallif tomonidan hisoblandi

7 foizida 1,8 foiz punktini (barcha o'sishning chorak qismidan ko'prog'ini) ta'minlagan **qishloq xo'jaligi** asosiy o'sish omili bo'lgan bo'lsa, 2017-2024-yillarda **ishlab chiqarish** sanoati asosiy rol o'ynadi.

2017-2023-yillarda uning hissasi YAIM umumiy o'sishining 5,5 foizida 1,2 foiz punktini, 2024-yilda esa YAIM o'sishining 6,6 foizida 1,5 foiz punktini tashkil etdi (3-rasmga qarang).

3-rasm. Iqtisodiyot tarmoqlarining* YAIM o'sishiga qo'shgan hissasi, foizda

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy faoliyat turlari tasniflagichiga (IFUT-2) muvofiq

Manba: Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari [9] asosida muallif tomonidan hisoblandi

Qurilish va savdo ham iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlari bo'lib qolmoqda. Turizm sohasini rivojlantirish va iqtisodiyotni raqamlashtirish xizmat ko'rsatish sohasi, xususan, yashash va ovqatlanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ulushini oshirishga xizmat qilmoqda. 2024-yilda ularning yalpi ichki mahsulot o'sishidagi umumiy hissasi 1,2 foizdan oshdi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida sifat jihatidan muhim o'zgarishlar kuzatilmoqda. Agar

2016-yilgacha qishloq xo'jaligi yetakchi tarmoq bo'lgan bo'lsa, so'nggi yillarda asosiy e'tibor qayta ishlash sanoati va xizmat ko'rsatish sohasiga qaratilmoqda.

Iqtisodiyot tarmoqlari ulushining tahlili tarkibiy o'zgarishlar jarayonlari haqida ma'lum tasavvur beradi. Ammo mazkur jarayonga miqdoriy baho berish mumkinmi? Mazkur maqolada shunday baholash o'lchovlaridan birini keltiraman. Bunda tarkibiy o'zgarishlar texnologik rivojlanish darajasi va ilmiy-tadqiqot ishlaridagi faollik orqali o'lchanadi. Buning

uchun Jahon bankining World Development Indicators ma'lumotlar bazasidagi High-technology exports indikatorining metodik va konseptual asoslaridan foydalanish mumkin.

“Yuqori texnologiyali mahsulotlar” tushunchasi Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) tasnifiga asoslangan bo'lib, u ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari (ITTKI)ning intensivligi yuqori bo'lgan ishlab chiqarish tarmoqlarini qamrab oladi. Bu tasnif, dastlab, Tomas Hatzichronoglou tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u 2-ilova, 4-jadvalda bayon etilgan [10].

Keyinchalik ushbu tasnif IHTT tomonidan yangilangan tahrirda qayta ishlab chiqildi [11]. Ushbu maqolada aynan shu tahrir asosida O'zbekiston iqtisodiyotining texnologik tarkibi baholandi.

Mazkur tasnifga ko'ra, tarmoqlar (O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy faoliyat turlari tasniflagichiga [IFUT-2] muvofiq) ITTKI intensivligi darajasiga qarab besh toifaga ajratiladi:

1. Past intensivlikka ega tarmoqlar (Low R&D intensity industries).
2. O'rtacha-past intensivlikka ega tarmoqlar (Medium-low).
3. O'rtacha intensivlikka ega tarmoqlar (Medium).
4. O'rtacha-yuqori intensivlikka ega tarmoqlar (Medium-high).
5. Yuqori intensivlikka ega tarmoqlar (High).

Tasnif ishlab chiqarish sanoati (Manufacturing) va noishlab chiqarish sohalari (Non-manufacturing) uchun alohida ishlab chiqilgan. Ushbu ikkala soha inobatga olsa, unda umumiy iqtisodnikini chiqarsa bo'ladi.

Iqtisodiyotda qaysi darajadagi texnologik intensivlik ustunlik qilsa, iqtisodiyot ana shu darajaga mansub deb baholanishi mumkin. Biroq, agar iqtisodiyotda turli darajadagi ITTKI intensivligi tarmoqlari mavjud bo'lsa, ITTKI intensivligining o'rtacha darajasini ifodalovchi integral ko'rsatkichni quyidagi formula orqali hisoblash mumkin:

$$TI = \sum D_i * r_i$$

bu yerda:

TI – ITTKI intensivligining integral darajasi;

D_i – tovar ishlab chiqarishning umumiy hajmida

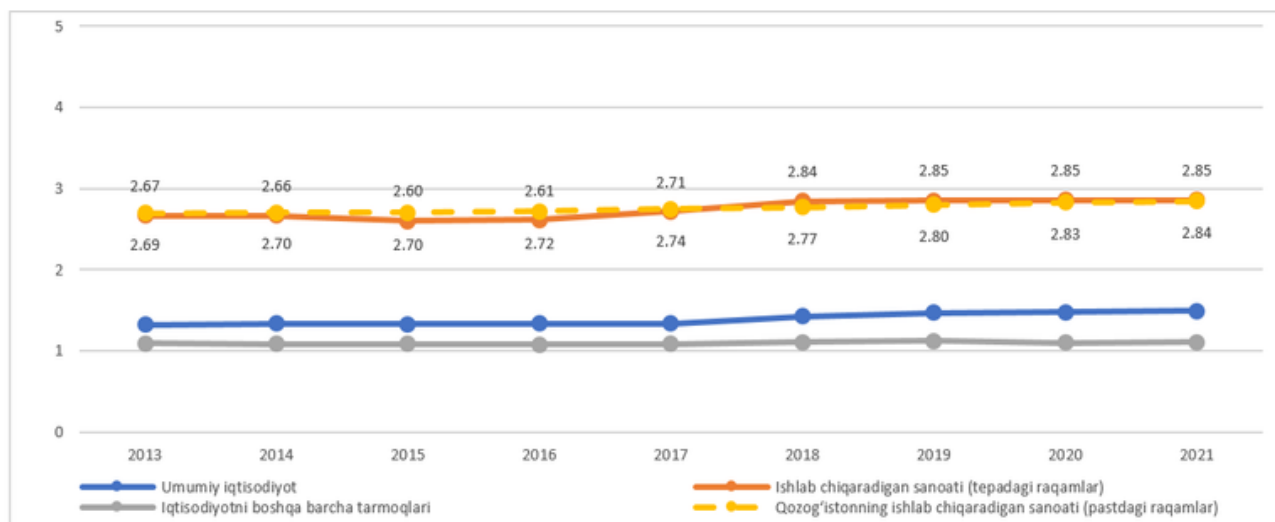
i-tarmoqning qo'shilgan qiymati (yoki yalpimahsuloti) ulushi;

r_i – ITTKI ning intensivlik darajasi (yuqorida ko'rsatilgan 5 ta daraja).

4-rasmda texnologik rivojlanish va ITTKI intensivligi darajasi nuqtayi nazaridan tarkibiy o'zgarishlarning natijalari aks ettirilgan. Qiyosiy tahlil sifatida Qozog'iston ma'lumotlari ham ko'rsatilgan.

Ishlab chiqarish sanoati bo'yicha esa, O'zbekiston 2 va 3-toifalar o'rtasidagi darajani namoyon qilmoqda. Shuningdek, 2017-yildan boshlab, O'zbekiston ushbu ko'rsatkich bo'yicha Qozog'istondan biroz ilgarilab ketgani kuzatiladi.

Umumiy tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston iqtisodiyoti 1 va 2-toifalar, ya'ni past va o'rtacha-past texnologik darajalar oralig'ida joylashgan. Biroq, 2016-yildan keyin texnologik rivojlanishda ijobiy tendensiya kuzatildi: integral ko'rsatkich 2016-yildagi 1,34 dan 2021-yilda 1,49 gacha o'sdi, ya'ni 11 foizlik o'sishga erishildi.

4-rasm. Texnologik rivojlanish va ITTKI intensivligi darajasi nuqtayi nazaridan tarkibiy o'zgarishlarni baholash

Manba: Milliy statistika qo'mitasi [9] va xalqaro tashkilotlar ma'lumotlar bazasi [8] ma'lumotlari asosida muallif tomonidan hisoblangan.

Ishlab chiqarish sanoati bo'yicha esa, O'zbekiston 2 va 3-toifalar o'rtasidagi darajani namoyon qilmoqda. Shuningdek, 2017-yildan boshlab, O'zbekiston ushbu ko'rsatkich bo'yicha Qozog'istondan biroz ilgari ketgani kuzatiladi.

Maqolada Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda kuzatilayotgan tarkibiy transformatsiya jarayonlari kompleks tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2017-yildan keyin amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida, iqtisodiyot tarkibida sifat jihatidan muhim o'zgarishlar yuz berib, qayta ishlash sanoati va xizmatlar sohasining roli sezilarli darajada oshdi. Bu esa, iqtisodiy o'sishning yangi drayverlarini shakllantirishga va o'sish manbalarini diversifikatsiya qilishga xizmat qilmoqda.

Maqolada Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda kuzatilayotgan tarkibiy transformatsiya jarayonlari kompleks tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni

ko'rsatmoqdaki, 2017-yildan keyin amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida iqtisodiyot tarkibida sifat jihatidan muhim o'zgarishlar yuz berib, qayta ishlash sanoati va xizmatlar sohasining roli sezilarli darajada oshdi. Bu esa iqtisodiy o'sishning yangi drayverlarini shakllantirishga va o'sish manbalarini diversifikatsiya qilishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, miqdoriy baholash natijalari O'zbekiston iqtisodiyoti hanz past va o'rtacha-past texnologik intensivlik darajasida ekanligini ko'rsatadi. Garchi 2016-yildan keyin texnologik rivojlanish va ilmiy-tadqiqot faolligida ijobiy dinamika kuzatilgan bo'lsa, yuqori qo'shimcha qiymat yaratadigan va yuqori texnologiyali tarmoqlarning iqtisodiyotdagi ulushi hali yetarli darajaga yetmagan.

Ushbu holatdan kelib chiqib, iqtisodiy siyosatda tarkibiy transformatsiyani yanada jadallashtirish maqsadida, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

birinchidan, sanoat siyosati doirasida oʻrtacha-yuqori va yuqori texnologik intensivlikka ega tarmoqlarni rivojlantirishga qaratilgan aniq va maqsadli dasturlarni kuchaytirish zarur;

ikkinchidan, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga investitsiyalarni oshirish, xususiyl sektorning innovatsion faolligini ragʻbatlantirish muhim ahamiyat kasb etadi;

uchinchidan, inson kapitali sifatini oshirish, xususan, muhandislik, texnologiya va raqamli

koʻnikmalarni rivojlantirish tarkibiy oʻzgarishlarning barqarorligini taʼminlovchi asosiy omillardan biri boʻlishi lozim.

Yangi Oʻzbekiston iqtisodiyotida boshlangan tarkibiy transformatsiya jarayonlari ijobiy natijalarni bermoqda. Uzoq muddatli barqaror va inklyuziv iqtisodiy oʻsishga erishish uchun ushbu jarayonlarni texnologik modernizatsiya, innovatsiyalar va institutsional islohotlar bilan uygʻun holda davom ettirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Manba va adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha moʻljallangan ustuvor yoʻnalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qoʻshimcha chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF-21-son Farmoni.
2. Lewis, W. A., 1954. Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. Manchester School of Economic and Social Studies, Issue 22, pp. 139-191. Kuznets, S., 1955. Economic Growth and Income Inequality. The American Economic Review, March, 45(1), pp. 1-28.
3. Ivan D. Trofimov. The Effects of Structural Change on Economic Growth: A Panel Data Analysis. Panoeconomicus 70(3):1-43, May 2023
4. Suale Karimua and Attahir B. Abubakar. Income inequality, structural change, and inclusive economic growth. Oxford Development Studies 2025, Vol. 53, no. 3, 305–325
5. UNCTAD, 2016. Virtual institute teaching material on Structural transformation and Industrial policy, New York and Geneva: UNCTAD Virtual Institute.
6. UN-Habitat, U. N. H. S. P., 2016. Structural transformation in developing countries: Cross regional analysis, Nairobi: UNON, publishing services section (Printer).
7. UN-OHRLLS, 2019. Review of Progress made in structural economic transformation in Euro-Asian landlocked developing countries (LLDCs)
8. World Development Indicators (WDI) <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
9. Oʻzbekiston Respublikasi Milliy statistika qoʻmitasining ochiq maʼlumotlar bazasi <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>
10. Thomas Hatzichronoglou. Revision of the High Technology Sector and Product Classification. OECD Science, Technology and Industry Working Papers 1997/02
11. Fernando Galindo Rueda, Fabien Verger. OECD Taxonomy of Economic Activities Based on R&D Intensity. OECD Science, Technology and Industry Working Papers 2016/04

“THINK TANK” YOKI “AQL MARKAZLARI”: DAVLAT VA JAMIYAT BOSHQARUVIDAGI O'RNI

Sanjar SAIDOV,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
“Siyosiy fanlar” kafedrası mudiri, siyosiy fanlar
doktori (DSc)

Annotatsiya: siyosiy jarayonlarning shiddat bilan o'zgarib borishi, axborot hajmi va oqimining ortishi, geosiyosiy jihatdan yangi xavf va tahdidlarning paydo bo'lishi muayyan siyosiy qarorlar qabul qilishni murakkablashtirmoqda. Ushbu holatlarda davlat boshqaruvida ixtisoslashgan va mustaqil axborot-tahlil institutlari sifatida faoliyat yurituvchi “aql markazlari” bilan yaqindan hamkorlik qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu ilmiy maqolada aql markazlarining faoliyati, turlari va ishlash tamoyillari tadqiqotga tortilib, O'zbekiston sharoitida aql markazlari va tahliliy uyushmalarni rivojlantirish masalasiga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: *aql markazlari, siyosiy qarorlar qabul qilish, ilmiy tahlil, davlat boshqaruvi, jahon siyosati, demokratik islohotlar.*

**“Think tanks” или «мозговые центры»:
роль в государственном и общественном
управлении**

Санжар Саидов,

Узбекский государственный университет
мировых языков Заведующий кафедрой
«Политических наук», доктор политических
наук (DSc)

Аннотация: быстрые изменения в политических процессах, увеличение объема и потока информации, а также появление новых геополитических рисков и угроз затрудняют принятие определенных политических решений. В этих условиях вопрос тесного сотрудничества в государственном управлении с «мозговыми центрами», функционирующими как специализированные и независимые информационно-аналитические институты, приобретает неотложное значение. В данной научной статье рассматриваются деятельность, виды и принципы работы аналитических центров. Особое внимание уделяется вопросу развития мозговых центров и аналитических объединений в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: *мозговые центры, принятие политических решений, научный анализ, государственное управление, мировая политика, демократические реформы.*

“Think tanks” or “analytical centers”: role in state and public administration

Sanjar Saidov,

Uzbekistan State World Languages University,
Head of the Department of Political Science,
Doctor of Political Science (DSc)

Abstract: rapid changes in political processes, the increase in the volume and flow of information, and the emergence of new geopolitical risks and threats make it difficult to make certain political decisions. In these conditions, the issue of close cooperation in public administration with “think tanks” functioning as specialized and independent information and analytical institutions is acquiring urgent importance. This research article examines the activities, types, and operating principles of think tanks. Particular attention is paid to the development of think tanks and analytical associations in Uzbekistan.

Keywords: *Think Tanks, political decision-making, scientific analysis, public administration, world politics, democratic reforms.*

Har bir davlatning istiqbolda rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan siyosiy qarorlar qabul qilishda siyosatchilar va davlat xizmatchilari turli variantda hamda o'z vaqtida “Maqbul qarorni qanday boshqarish kerak?” degan savolga duch kelishadi. Olimlarning

ayrim taklif va bashoratlari haqiqatdan yiroq bo'lishi mumkin. Nazariy ishlanmalarni “kundalik harakat” tiliga ko'chirishga sarflangan vaqt siyosiy qarorlar qabul qilishga salbiy ta'sir ko'rsatishi ham mumkin. Aytishimiz mumkinki, ekspert va ilmiy-akademik bilimlar, mohiyatan, bir xil bo'lsa-da, baribir o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu borada ekspert hamjamiyatlarining vazifasi aniq – eng to'g'ri savollarni shakllantirish va keyinchalik ularga ilmiy asoslangan javoblar topishdan iborat.

Shu bois, zamonaviy dunyoda ilmiy va tahliliy-ekspert bilimlarning eng yaxshi tashuvchilarini bir “soyabon” ostida birlashtiruvchi “Think Tank” (“Aql markazlari”) deya nomlanuvchi uyushmalarning ahamiyati ortib bormoqda.

Fanda “aql markazi” (“Think Tank”, “aql fabrikasi”) tushunchasining umumiy qabul qilingan talqini mavjud emas. Jumladan, amerikalik siyosatshunos P.Dikson, asosan, siyosiy qarorlar va boshqaruv yo'nalishlarini ishlab chiqish masalalarining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholash nuqtayi nazaridan, korporativ va davlat shartnomalari bo'yicha maslahatlar beruvchi ommaviy institutlarni aql fabrikalari deb atagan [1; B: 8].

A.Rich siyosiy qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatadigan qoidalar va tajribalarni ishlab chiquvchi, ta'sir qilish vositasi sifatida ishlaydigan bir qator mustaqil notijorat siyosiy tashkilotlarni aql fabrikalari deb tasniflaydi [2]. Ye.Lindist, o'z navbatida, aql fabrikalarini ijtimoiy muammolarni hal qilish va kelajakka yo'naltirish uchun texnologiyalarni ishlab chiqishni maqsad qilgan, fanlararo fikrlash va tajribaning tanqidiy massasi deb ataydi [3].

D.Abelsonning fikricha, aql markazlari

milliy siyosat va jamoatchilik fikriga ta'sir qilish uchun mo'ljallangan tadqiqot faoliyatiga yo'naltirilgan partiyasiz, notijorat, mafkuraviy bo'lmagan muassasalar hisoblanadi [1; B: 41]. Boshqa bir siyosatshunos olim – Y.Dror aql fabrikalarini: “Hokimiyat va bilim o'rtasidagi asosiy ko'prik sifatida jamiyat oldida turgan muammolarni hal qilishning o'ziga xos siyosiy amaliyotlarini ishlab chiqish va takomillashtirish uchun to'liq fanlararo ilmiy fikrdan yuqori sifatli foydalanish orollari”ga qiyoslaydi [5].

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, Think Tank o'z faoliyatini siyosatga asoslangan tadqiqotlarga yo'naltiruvchi muassasalardir. Ish jarayonida ular dolzarb siyosiy masalalar bo'yicha o'z muayyan qarashlarini shakllantirib, siyosiy qarorlar qabul qilishga hissa qo'shadilar. Aql markazlari hukumat va ilmiy hamjamiyat o'rtasida muloqot o'rnatadi, shuningdek, intellektual kuchni davlat hokimiyati bilan birlashtirish g'oyasini o'zida mujassam etadi.

Aql fabrikalari jamiyatni isloh qilishning instrumental va texnologik faoliyatida ishtirok etishi hamda belgilangan muammolarni hal qilish uchun yuqori malakali mutaxassislardan foydalanishga imkon beruvchi “ijtimoiy injeneriya” tarkibidagi tugun nuqtalari hisoblanadi [4]. Ularning faoliyati demokratik jamiyatda ratsional tamoyillarni mustahkamlashga qaratilib, bu borada qonunchilikni o'rganish va muayyan ijtimoiy-siyosiy qarorning ehtimoliy oqibatlarini modellashtirishga ekspert va olimlarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi.

Tahliliy markazlar faoliyatini tasniflashda eng to'g'ri yo'l – ularning har qanday tashkiliy tuzilma, madaniyat, shuningdek, siyosiy

yo'nalish bilan bog'liqligini o'rganishdir. Aql fabrikasining strategiyasi va tuzilishi, ko'pincha, yakuniy siyosiy mahsulotning qanday bo'lishiga ta'sir qiladi. Bundan tashqari, ularning strategiyasi va tuzilmasidan kelib chiqib, siyosatni shakllantirish jarayonining qaysi bosqichida o'z faoliyatini yo'naltirishini aniqlash mumkin. Masalan, AQSh va boshqa g'arb mamlakatlarida tahlil markazlari to'rt xil shaklda faoliyat olib boradi: akademik (umumiy va ixtisoslashtirilgan), muayyan shartnoma asosidagi tadqiqot-tahlil markazlari, siyosiy tashviqot (propaganda) bilan shug'ullanuvchi markazlar, gibrid shakldagi aql markazlari [1; B: 161]. Biron-bir siyosiy partiyaga aloqadorlik masalasida bunday turdagi aql fabrikalari AQShda nisbatan kamroq bo'lib, Yevropa mamlakatlarida esa, ushbu model keng tarqalgan.

Shuningdek, aql markazlarining bir nechta asosiy tashkiliy turlari ham mavjud. Ularning ayrimlarini tahlilga tortamiz:

Akademik – diversifikatsiyalangan: bu turdagi aql markazlari, odatda, bir qator siyosiy masalalar, jumladan, iqtisodiyot, tashqi siyosat, xavfsizlik va atrof-muhit muammolari bo'yicha tadqiqot va tahlillar olib borish bilan shug'ullanadi. Ular, odatda, quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- o'ziga xos nufuzga, akademik hamjamiyatning qo'llab-quvvatlashi va ta'siriga ega bo'lib, aynan ilmiy-amaliy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratadilar;
- akademik muassasalar bilan o'xshashlik xususiyatiga ega, ular “talabasiz universitetlar” deya nom olgan;
- ilmiy xodimlar bilan ta'minlangan;
- belgilangan akademik qoida va tamoyillarga rioya qiladilar;

- uzoq muddatli tadqiqotlarga ustuvorlik beriladi;
- obyektiv va mustaqil shaklda ish olib boradilar;
- kollegial, muvofiqlashtirilgan boshqaruv modeliga rioya qilishadi.

Bunday tahlil markazlari sirasiga: AQShdagi *Brookings Institution*, *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, *The Center for Strategic and International Studies* kabi tashkilotlarni kiritish mumkin.

Akademik – ixtisoslashgan: bunday muassasalar tor doiradagi bitta muammo yoki yo'nalishga, masalan, iqtisodiyot yoki ijtimoiy ta'minot tizimini isloh qilishga e'tibor qaratadi. Ular birinchi turdagi aql markazlariga juda o'xshaydi, lekin faoliyatida quyidagi o'ziga xosliklarga ega:

- ixtisoslashganlik darajasi bilan ajralib turadi;
- ixtisoslashtirilgan tadqiqot dasturlari homiylari va bunday markazlarning mijozlar bazasi alohida muammo yoki tor tadqiqot dasturiga ega bo'ladi.

Ushbu turdagi markazlar sifatida: Germaniyaning *Hamburg Institute of International Economics* va AQShda *gi National Bureau of Economic Research* kabi aqliy markazlarni qayd etish mumkin.

Shartnomaviy tadqiqot tashkilotlari / Shartnoma-konsalting aql fabrikalari. Ushbu tahlil markazlari quyidagi xususiyatlarga ega:

- o'z tadqiqot va tahlillarining katta qismini davlat idoralari uchun bajaradilar;
- qoida tariqasida, bunday markazlar faoliyati siyosiy tomonga yo'naltirilgan;
- davlat organlari bilan yaqin hamkorlik aloqalariga ega;

- davlat shartnomalariga tayanadi;
- siyosat yuritish masalalari bo'yicha maslahatchi bo'lib xizmat qiladi;
- tadqiqotlarni emas, siyosiy tahlillarni amalga oshiradi;
- tadqiqotchilar cheklangan erkinlikdan foydalanadilar;
- faqat davlat organlari (buyurtmachi) uchun mo'ljallangan va keng tarqalmay-digan tahlillarni amalga oshiradilar. Ya'ni ilmiy xulosalar (ilmiy mahsulot) tashkilot yoki tadqiqotchilarni emas, balki pudratchilarning mulki hisoblanadi;
- asosan, fanlararo tahlillarga asoslanadi

Bunday shartnomaviy tahlil markazlari sirasiga – Amerikaning RAND kabi yirik aql markazini kiritishimiz mumkin.

Targ'ibot (propaganda)ga yo'naltirilgan aql markazlari – ular kimningdir nuqtayi nazarini tarqatuvchi tashkilotlar hisoblanib, ushbu markazlarning tahlillari kuchli partiyaviy (yoki guruhiiy) tarafkashlikka ega bo'ladi. Bunday aql fabrikalariga xos xususiyatlar quyidagilar:

- ularning vazifasi g'oyaviy, mafkuraviy yoki partiyaviy dunyoqarash bilan belgilanadi;
- saylovlarda g'alaba qozonish masalasi va muammolariga asosiy e'tibor qaratiladi;
- o'z g'oyalarini targ'ib qilish maqsadida tashkil etiladi;
- siyosiy tahlilda akademik va texnokratik yo'nalishni rad etadi;
- o'z maqsadlariga erishish harakati uchun muayyan mukofot olishi va h.k.

Bunday tahlil markazlari qatoriga: *Cato Institute*, *Citizens for a Healthy US Economy* singari tashkilotlar yoki Rossiyaning Ommaviy diplomatiyani qo'llab-quvvatlash fondi kabilarnikiritish mumkin.

Siyosiy korxonalar: bunday tipdagi markazlarda asosiy e'tibor o'z g'oyalari marketingiga qaratiladi. Ular, odatda:

- muayyan korporatsiyaning mahsuldorligi va samaradorligi bilan tashkil etiladi;
- ijtimoiy-siyosiy tadqiqotlar uchun boshqaruv, marketing va sotish tamoyillarini qo'llashadi;
- ular, ko'pchilik aql fabrikalarining yo'nalishini noto'g'ri deb ta'kidlashadi, chunki u haddan tashqari akademik bo'lib, siyosatchilar ehtiyojlariga javob bermaydi;
- tadqiqot va ishlanmalarni muayyan faoliyat bilan band amaldor va siyosatchilarning ehtiyojlarini qondiruvchi shakllarda tizimlashtirish ilgari suriladi;
- qisqa, jurnalistik uslubdagi tadqiqotlarni olib borish va joriy qonunchilik yoki siyosiy masalaga e'tibor qaratish bilan shug'ullanadilar [6].

Ushbu turdagi muassasalarga – Heritage Foundation va Iqtisodiy siyosat instituti kabilarni kiritish mumkin.

Aql markazlarining tashkiliy tuzilmalari har xil bo'lishiga qaramay, ularning barchasini, mafkuraviy mansubligiga ko'ra, muayyan sinflarga tasniflash mumkin. Jumladan, konservativ, liberal, markazchi va progressiv shakldagi aql fabrikalari mavjud. Tahlil markazlarining siyosiy va falsafiy asoslari nafaqat tadqiqot olib boriladigan obyektga, balki natijaning o'ziga ham ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi aql markazlari o'z mafkuraviy tarafkashligini ochiq ifodalashni yoqlasalar, boshqalari esa, buni keng auditoriyaga sezdirmaslikni afzal ko'rishadi [7].

Ushbu tasnifdan foydalanib, aql markazlari spektrining bir uchida, odatda, erkin bozor siyosatini ham, an'anaviy ijtimoiy

siyosatni ham qo'llab-quvvatlaydigan konservativ tahlil markazlari faoliyatini aniqlash mumkin. Liberal aqliy markazlar iqtisodiy siyosatga aralashmaslikka urg'u beradi, bu bilan davlatning ijtimoiy siyosatdagi rolini pasaytiradi. Markazchi tahlil muassasalari o'z olimlari fikr-mulohazalarining keng doirasi, shuningdek, konservativ va progressiv elementlarni sintez qilish imkonini beruvchi siyosatga partiyasiz yondashishga urg'u berishlari bilan e'tiborga loyiq. Va nihoyat, ilg'or-progressiv aql markazlari, odatda, intervension iqtisodiy siyosat holatini qo'llab-quvvatlaydi, lekin ko'pchilik ijtimoiy muammolarni hal qilishda hukumatning kam aralashishi tarafdori bo'lib chiqishadi.

Tahlil markazlarining o'ziga xos jihati shundaki, ular nafaqat siyosiy konsepsiyalarni ishlab chiqish va o'ziga xos intellektual mahsulot yaratish, balki ushbu mahsulotni oxirgi foydalanuvchiga yetkazishda ham muhim rol o'ynaydilar. Aql fabrikalari o'z o'rnida insayder sifatida harakat qiladi va siyosiy qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi.

Aql fabrikalari o'z mahsulotlarini yakuniy iste'molchiga olib boradigan yo'lda ikkita modeldan foydalanadilar. Birinchi model – o'z intellektual tadqiqotlarini davlat boshqaruv institutlariga to'g'ridan-to'g'ri "sotish" orqali amalga oshirish; ikkinchi model – muayyan g'oyalarni lobbi qilish uchun jamoatchilik fikriga ta'sir qilish orqali amalga oshirish. Ko'pincha, real hayotda ikkala model ham parallel ravishda qo'llaniladi.

Aql markazlari siyosiy qarorlarni ishlab chiqish jarayoniga kirishga da'vo qilishda turli rasmiy kanallardan foydalanadi. Bu ular xodimlarining hukumat komissiyalari faoliyatida ekspert sifatida ishtirok etishi va parlamentda

nutq so'zlashi, qaror qabul qiluvchiga bevosita yuboriladigan rasmiy hisobotlar va tahliliy materiallarni tayyorlashni o'z ichiga oladi. Mazkur kanallarga siyosiy yetakchilar bilan norasmiy aloqalar ham kiradi.

Tahlil markazlarining faoliyati unchalik ommabop bo'lmasa-da, ular siyosiy jarayonga jiddiy ta'sir o'tkazishga qodir. Amerikalik siyosatshunos olim R.Xaas bu ta'sirni beshta yo'nalishga ajratib ko'rsatadi: siyosiy qarorlar uchun o'ziga xos variantlarni ishlab chiqish; hukumatda ishlash uchun tahlilchilar va ekspertlarning tayyor kontingentini tayyorlash; g'oyalarni yuqori darajada muhokama qilish uchun taklif kiritish; aholini xalqaro siyosat masalalari bo'yicha yangiliklar bilan ta'minlash; nizolarni hal qilishda vositachilik yordamini ko'rsatish [8].

Ta'kidlash joizki, inqiroz davrida siyosiy doiralarga kiritilgan ekspertlarning roli sezilarli darajada oshadi.

Yangi siyosiy doktrinalarni ishlab chiqish ham aql markazlari ishtirokisiz amalga oshmaydi. Bunga tashqi siyosat sohasiga yangicha fikrlashni joriy qilish bilan bog'liq turli keyslar yorqin misol bo'la oladi. Masalan, Ikkinchi jahon urushi boshlanganidan so'ng darhol AQShning Xalqaro munosabatlar kengashi tashabbusi bilan "Urush va tinchlik muammolarini tadqiq etish" sarlavhasi ostida urushdan keyingi kelajak dunyosi uchun asos yaratishga yo'naltirilgan ilmiy-tahliliy izlanishlar olib borildi. Ushbu keng ko'lamli loyiha natijasi memorandum bo'lib, unda BMTni yaratish rejasi ham mavjud edi. 1947-yilda Kengash muassisligida chop etiladigan "Foreign Affairs" jurnalida diplomat Dj.Kennanning "Sovet xulq-atvorining kelib chiqishi" nomli maqolasi nashr etildi, bu esa,

o'z navbatida, Qo'shma Shtatlar tomonidan keyingi bir necha o'n yilliklar davomida olib borilgan "tiyib turish" siyosatining intellektual asosini yaratib berdi, deyish mumkin.

Ilmiy-tahliliy tafakkurning jahon siyosatiga chuqur ta'sir ko'rsatganligiga yana bir misol: F.Fukuyamaning "Tarixning oxiri" (The End of History and the Last Man) asari bo'lib, unda muallif bir qutbli dunyoga o'tish bilan sivilizatsiyalar o'rtasidagi qarama-qarshilik tugashini bashorat qilgan. Uzoq vaqt davomida bu tasavvur aksioma sifatida qabul qilindi. S.Xantingtonning "Tamaddunlar to'qnashuvi" asari ham xalqaro munosabatlar va turli geosiyosiy jarayonlarda chuqur iz qoldirdi.

Aql markazlari faoliyatini o'rganishdagi yana bir muhim jihat shundaki, aql markazlari (Think Tanks)ni umumiy tipdagi akademik tadqiqot tashkilotlaridan farqlay olish muhimdir. Bu borada quyidagicha farqlarni bayon etish mumkin.

Birinchidan, aql markazlarida aniq belgilangan moliyaviy maqsadlar va majburiy tarkibiy bog'liqlik mavjud emas. Ular o'z faoliyatini foyda olish maqsadida yoki bunday maqsadga erishishga intilmasdan amalga oshirishi mumkin. Tahlil markazi davlat organi yoki hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi yoki bunday qo'llov umuman bo'lmasligi ham mumkin. Aql fabrikasi butunlay mustaqil bo'lishi yoki yirik universitet yoki kompaniya bilan bog'lanishi mumkin. Vaqtinchalik muayyan vazifani bajaradigan maxsus guruh yoki jamlanmadan farqli o'laroq, tahlil markazi doimiy faoliyat yurituvchi tashkilot bo'lishi lozim.

Ikkinchidan, yana bir farq aql markazlarining roli bilan bog'liq. Aqliy markazning asosiy vazifasi fundamental va

amaliy tadqiqotlar olib borish emas (garchi ularning har ikkalasi ham uning faoliyatining bir qismi bo'lsa-da), balki, bir tomondan, hokimiyat va bilim, texnika va fan o'rtasida aloqalar o'rnatish va ikkinchi tomondan, eng katta qiziqish uyg'otadigan sohalarida siyosatni ishlab chiqishdir. Tahlil markazlari yangi bilimlarni yaratish bilan emas, balki ularni tarqatish bilan shug'ullanadi. Ular, ko'pincha, davlat idoralari bo'lgan iste'molchi uchun bilimlarni to'playdigan va sharhlovchi vositachilar sifatida ishlaydi.

Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda ta'kidlash mumkinki, aql markazlari faoliyatidagi birlamchi mezon – bu ularning mehnat sohasi, ko'lami va salohiyatini aks ettiruvchi insonlardir, degan xulosaga kelish mumkin. Shunday qilib, astronomik observatoriya yoki saraton kasalligini tadqiq qilish markazi – tadqiqot tashkiloti, ammo ular ikkisi ham aql markazi emas. Hukumat uchun siyosatning kelajakdagi rivojlanishini bashorat qiladigan guruh, yangi ilmiy usullarni qo'llash bo'yicha hukumatga maslahat beradigan firma, texnologiya yoki demokratiyani o'rganadigan ilmiy jamoaga birlashgan olimlar uyushmasi – bularning barchasi aql markazlaridir.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy islohotlar, demokratik yangilanish va huquqiy modernizatsiya sharoitida aql markazlariga bo'lgan talab tobora oshib bormoqda. Mamlakatimizda aql markazlarini tashkil etish va ular faoliyatini takomillashtirish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 4-martdagi "2021-2025-yillarda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6181-sonli Farmoni asosida qo'llab-quvvatlangan [9]. Ushbu Farmon davlat

boshqaruvi qarorlarini qabul qilishda ilmiy-tahliliy tashkilotlar ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi. Farmonga binoan, aql markazlari fuqarolik jamiyatining tashkiliy-institutsional asoslarini rivojlantirish, tahliliy-ilmiy laboratoriyalar sifatida davlat dasturlarini monitoring qilish va takliflar ishlab chiqish bilan shug'ullanishi belgilab berilgan.

Bugungi kunda mamlakatimizda turli tahliliy tadqiqot institutlari jamoatchilik fikrini shakllantirgani holda davlat tomonidan islohotlarni ishlab chiqish va amalga oshirish hamda qarorlar qabul qilishga ko'maklashmoqda. Ayniqsa, siyosiy qarorlar qabul qilishda xalq bilan muloqotni yo'lga qo'yish, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy masalalarda istiqbolni belgilashda ushbu turdagi mustaqil "aql markazlari"ga murojaat qilinadi.

Mazkur yo'nalishda rivojlangan davlatlar tajribasiga e'tibor qaratilsa, ko'pchilik siyosiy partiyalar tizilmasida aynan shunday aql markazlari ham faoliyat yuritadi. Ushbu ilg'or tajribani o'rgangan holda bugungi kunda mamlakatimizda siyosiy partiyalarni davlat va jamiyat qurilishi sohasidagi dolzarb ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy masalalar borasida doimiy izlanishlar olib boradigan, aholini (elektoratni) qiynayotgan muammolar yechimlari yuzasidan aniq va manzilli dasturlar ishlab chiqadigan, davlat boshqaruv organlari ustidan jamoatchilik nazoratini va ijtimoiy hamkorlik o'rnatadigan "aql fabrika"lariga aylantirish zarurati mavjud.

Bunday aql markazlarini nafaqat ilmiy hamjamiyat, balki demokratiya institutiga aylantirish uchun, eng avvalo, ularning ish samaradorligini oshirish, ilmiy-tahliliy izlanishlarda yangi, XXI asrga xos bo'lgan, innovatsion uslublarni qo'llash hamda ushbu yo'nalishda

sog'lom raqobat muhitini yaratish lozim.

Davlat boshqaruvida "aql markazlari" omilidan foydalanish, umuman, samarali ichki va tashqi siyosat olib borish, avvalo, kadrlar masalasiga ham bog'liqdir. Bugungi kunda, mazkur tizimda zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, faol va harakatchan yosh

kadrlarga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Bu borada O'zbekistonning ichki va tashqi siyosati falsafasini tom ma'noda idrok etadigan, unga zamonaviy siyosiy menejment va innovatsion g'oyalarni tatbiq etish salohiyatiga ega, yangicha fikrlaydigan yangi avlod kadrlarini jalb qilish strategik vazifalar sirasiga kiradi.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Диксон П. Фабрики мысли / редактор: Краюшкина Н.Г. – М.: Издательство АСТ, 2004 г.
2. Rich A. Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise // [https:// doi.org /10.1017/CBO9780511509889](https://doi.org/10.1017/CBO9780511509889)
3. Lindquist E. Three decades of Canadian think tanks: evolving institutions, conditions and strategies // https://www.researchgate.net/publication/268420803_Think_Tanks_Foundations_and_Policy_Discourse_Ebbs_and_Flows_Investments_and_Responsibilities
4. Abelson D. Do Think Tanks Matter? // [http://www.cato.org /sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2003/5/cj23n1-19.pdf](http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2003/5/cj23n1-19.pdf)
5. Dror Y. Required Breakthroughs in Think Tanks. Volume 16, pages 199-225, (1984).
6. Косов Г.В., Панин В.Н., Сучков М.А. Экспертное сообщество как ресурс обеспечения внешней политики современного государства (на примере США) // Гуманитарные и юридические исследования. – 2014. № 3.
7. McGann J. Comparative Think Tanks, Politics, and Public Policy. 2006., ISBN: 9781843760221.
8. Haass R. A World in Disarray: American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order. Penguin Press, 2017. ISBN 978-0399562365.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2021-2025 йилларда фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-6181-сонли Фармони // www.lex.uz

THE CENTER OF ISLAMIC CIVILIZATION AS THE VISITING CARD OF CENTRAL ASIAN CIVILIZATION

Qodir JURAEV,

Professor, University of World Economy and
Diplomacy

Shavkat TOSHEV,

Doctoral Researcher, University of World
Economy and Diplomacy

Abstract: this study examines the Center of Islamic Civilization as a multidimensional institution operating at the intersection of heritage preservation, national identity construction, and cultural diplomacy. The article evaluates the Center's role in reconstructing historical memory, promoting Uzbekistan's civilizational legacy, and strengthening the country's soft power in international relations. The findings suggest that the Center functions not merely as a museum or academic institution but as a strategic state instrument for redefining Uzbekistan's domestic identity and international image. The study concludes that the cultural institution has emerged as an important mechanism through which Uzbekistan projects itself as a modern inheritor of Islamic intellectual heritage and a leading force in regional cultural diplomacy.

Keywords: *Central Asia, Islamic civilization, Cultural diplomacy, Soft power; National identity; Historical memory; Cultural heritage.*

Islom sivilizatsiyasi markazi – Markaziy Osiyo tamaddunining “tashrif qog'ozi”

Qodir Jo'raev,

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
professori.

Shavkat Toshev,

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti
doktoranti.

Annotatsiya: ushbu maqolada Islom sivilizatsiyasi markazi madaniy merosni saqlash, milliy o'zlikni shakllantirish va madaniy diplomatiyaning kesishmasida faoliyat yurituvchi ko'p qirrali institut sifatida tadqiq etilgan. Maqolada Markazning tarixiy xotirani qayta tiklash, O'zbekistonning sivilizatsiya merosini targ'ib qilish hamda mamlakatning xalqaro munosabatlardagi “yumshoq kuchi”ni mustahkamlashdagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, qayd etilgan madaniy markaz nafaqat muzey yoki akademik muassasa, balki O'zbekistonning ichki milliy o'zligini va xalqaro imijini belgilashga xizmat qiluvchi mamlakatning strategik vositasi

sifatida faoliyat yuritadi. Markaz O'zbekistonning Islom intellektual merosining zamonaviy vorisi sifatida namoyon etishi va mintaqaviy madaniy diplomatiyada yetakchi kuch sifatida shakllanishi uchun muhim mexanizmdir.

Kalit so'zlar: *Markaziy Osiyo, Islom sivilizatsiyasi, madaniy diplomatiya, yumshoq kuch, milliy o'zlik, tarixiy xotira, madaniy meros.*

Центр исламской цивилизации как «визитная карточка» Центральной Азии

Қодир Жураев,

профессор, Университет мировой экономики и дипломатии.

Шавкат Тошев,

самостоятельный соискатель, Университет мировой экономики и дипломатии.

Аннотация: в статье рассматривается развитие текстильной и швейной промышленности Узбекистана через призму её организационно-экономического механизма и определяются основные направления его совершенствования в современных условиях. Анализ охватывает динамику отрасли за 2016-2025 гг., с акцентом на производственные тенденции, структурные изменения и роль отрасли в промышленном развитии страны. Результаты показывают, что в последние годы рост отрасли обеспечивался преимущественно реальным расширением выпуска, а не ценовыми факторами, тогда как модель ARIMA (0,2,1) указывает на сохранение положительной динамики до 2028 года. На этой основе в статье обоснованы практические направления

модернизации, углубления переработки, повышения экспортной конкурентоспособности и усиления координации внутри отрасли.

Ключевые слова: *Центральная Азия, Исламская цивилизация, культурная дипломатия, «мягкая сила», национальная идентичность, историческая память, культурное наследие.*

In recent years, Uzbekistan has undertaken substantial efforts to redefine its national identity and historical narrative through the revival of cultural heritage. One of the most ambitious manifestations of this policy has been the establishment of the Center of Islamic Civilization in Tashkent, initiated in 2017 and officially inaugurated in 2026 under the leadership of President Shavkat Mirziyoyev.

Situated in Tashkent, the complex covers 10 hectares and features a main building 161 meters long and 118 meters wide, with a dome reaching 65 meters. It has rapidly become one of the most symbolically important cultural institutions in the country [1].

Historically, Central Asia occupied a prominent position within the intellectual geography of the Islamic world, producing scholars such as **Muhammad al-Khwarizmi**, **Abu Rayhan al-Biruni**, **Abu Ali ibn Sina**, and **Imam al-Bukhari**, whose works shaped global developments in science, medicine, mathematics, theology, and philosophy [2]. Despite this historical legacy, much of the region's Islamic and intellectual heritage was marginalized during the Soviet period, when official historiography often excluded religious and civilizational narratives from public

discourse [3].

Within this context, the present article argues that the Center of Islamic Civilization should be understood not solely as a museum or educational institution but as a strategic instrument of state-led identity formation and international cultural diplomacy. Specifically, the article investigates how the Center contributes to (1) restoring historical memory, (2) strengthening national identity, and (3) enhancing Uzbekistan's soft power internationally.

This study employs a qualitative research methodology based on historical-institutional analysis and interpretive policy evaluation. The research relies upon three principal methodological approaches.

First, historical analysis is used to examine the role of Central Asia in the formation of Islamic civilization and global intellectual history, drawing upon primary and secondary historiographical scholarship.

Second, institutional analysis is applied to assess the structure, objectives, and operational functions of the Center as a state-sponsored cultural institution. Official institutional reports, government publications, and policy statements from 2025–2026 are incorporated to evaluate the Center's organizational significance.

Third, conceptual analysis of soft power and cultural diplomacy theory is employed, drawing primarily upon Nye's framework of soft power in order to interpret the Center's contribution to Uzbekistan's international image-building strategy [4].

The findings demonstrate that the Center serves as a significant mechanism for the restoration of historical memory in modern

Uzbekistan. During the Soviet era, Islamic intellectual heritage was systematically underrepresented in state historiography, creating a rupture in historical consciousness. The Center directly addresses this legacy by reintroducing historical narratives centered upon Central Asia's role in Islamic and scientific civilization.

Its exhibitions prominently feature manuscripts, scholarly biographies, and historical artifacts connected to the Islamic Golden Age, thereby reconstructing public awareness of Central Asia's contribution to world civilization.

The Center has emerged as one of the most advanced heritage institutions in the region. According to official reports, it contains more than 45,000 academic works, 2,600 rare manuscripts, and over 350,000 digital resources [5].

Moreover, the institution integrates advanced technological solutions – including artificial intelligence, virtual reality, and holographic exhibitions - which modernize historical preservation and educational outreach [6]. These innovations position the Center as one of the most technologically advanced heritage institutions in Central Asia.

The Center significantly contributes to Uzbekistan's soft power and cultural diplomacy initiatives. Through cooperation with organizations such as UNESCO, ICESCO, and IRCICA, the institution has begun to function as a platform for international scholarly engagement and intercultural dialogue [7].

Additionally, the Center enhances Uzbekistan's international image by portraying the country as:

- a guardian of Islamic civilization;

- a promoter of moderate and enlightened Islamic traditions;
- a regional hub of intercultural dialogue.

An important recent development further reinforces the Center's role as a global cultural institution. On April 13, 2026, the Center of Islamic Civilization was officially recognized by the Guinness World Records as the largest museum of Islamic civilization in the world. This recognition represents not only a formal institutional achievement but also a significant enhancement of Uzbekistan's symbolic and cultural capital on the global stage.

The official award ceremony was attended by representatives of the international adjudication body, including Seyda Subasi Gemici, who confirmed that the Center meets all required international standards. The event also brought together architects, designers, engineers, and members of the Center's Scientific Council, underscoring the collaborative and multidisciplinary nature of the project [8].

From an analytical perspective, this recognition performs several important functions. First, it strengthens Uzbekistan's position as a major destination for cultural and heritage tourism, particularly within the sphere of Islamic civilization, science, and education. Second, it serves as an external validation of the Center's scale, quality, and global relevance, thereby enhancing its credibility in international academic and cultural networks.

Moreover, the Guinness designation contributes to the Center's role as a platform for intercultural dialogue. By emphasizing principles such as mutual respect, tolerance, and cultural diversity, the institution aligns itself with broader global discourses on

civilizational exchange and peaceful coexistence. In this sense, the Center transcends its national function and becomes part of a wider international cultural infrastructure.

The evaluative remarks provided during the certification process further highlight the institution's uniqueness and scholarly value. The assessment emphasized the distinctiveness of the exhibits, the rigor of documentation procedures, and the involvement of specialists in Islamic archaeology, art, and science. Such features reinforce the Center's dual identity as both a research-oriented institution and a public-facing cultural complex.

The findings indicate that the Center of Islamic Civilization operates far beyond the conventional functions of a museum. Rather, it should be interpreted as a strategic state institution situated at the intersection of memory politics, symbolic nation-building, and diplomatic branding.

From a domestic perspective, the Center contributes to nation-building by reconstructing a historical narrative that emphasizes Uzbekistan's connection to a prestigious civilizational past. This process strengthens public identification with the nation's historical and religious heritage and legitimizes contemporary state ideology through historical continuity [9].

From an international perspective, the Center functions as an instrument of soft power. As J.Nye suggests, cultural assets can enhance a state's influence by increasing international attraction rather than coercion. The Center allows Uzbekistan to project an image of itself as a historically enlightened,

culturally rich, and intellectually sophisticated muslim-majority state.

Furthermore, the Center's promotion of moderate Islamic heritage offers strategic value in international discourse by countering negative stereotypes frequently associated with Islam in global media and politics. In doing so, Uzbekistan positions itself as a model of Islamic moderation, scholarship, and intercultural openness.

Finally, the Center contributes economically through heritage tourism. Combined with historic cities such as Samarkand, Bukhara, and Khiva, it strengthens Uzbekistan's position within the growing global market of pilgrimage and historical tourism [10].

The Center of Islamic Civilization in Tashkent represents one of the most important cultural and intellectual initiatives in modern Uzbekistan. The study demonstrates

that the institution fulfills three strategic functions: restoring historical memory, institutionalizing the preservation of Islamic intellectual heritage, and enhancing Uzbekistan's international cultural diplomacy.

It embodies the strategic objective of positioning Uzbekistan as a global hub of Islamic civilization while simultaneously consolidating national identity within the framework of the "New Uzbekistan" development agenda.

By combining scholarship, technology, and symbolic heritage politics, the Center transcends traditional museum functions and emerges as a strategic instrument of both domestic identity formation and foreign policy branding. Consequently, the Center should be regarded not merely as an academic institution but as a contemporary symbol of Central Asia's enduring contribution to world civilization and a genuine visiting card of the region in the twenty-first century.

References:

1. Newspaper 'Yangi O'zbekiston: <https://yuz.uz/en/news/news-0nVI5V>
2. Akhmedov, B. and Yusupov, R., 2025. The Revival of Islamic Heritage in New Uzbekistan: State Policy and Institutional Reforms. *Journal of Central Asian Studies*, 14(2), pp.44–61.
3. Khalid, A., 2007. *Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia*. Berkeley: University of California Press.
4. Nye, J.S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
5. Center of Islamic Civilization, 2026. *Official Development Report 2025–2026*. Tashkent.
6. Rasulov, M., 2026. Digital Heritage and Museum Innovation in Uzbekistan: Technological Transformation of Cultural Institutions. *International Journal of Museum Studies*, 19(3), pp.112–128.
7. ICESCO, 2025. *Annual Cultural Diplomacy Review 2025*. Rabat: ICESCO Publications.
8. Website of the Center of Islamic Civilization: <https://iccu.uz/en/news/1387>
9. Karimov, D., 2026. Islamic Heritage Institutions and Nation-Building in Post-Soviet Central Asia. *Central Asian Review of Politics and Society*, 11(1), pp.23–40.
10. UNWTO, 2025. *Global Report on Religious and Heritage Tourism 2025*.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ УЗБЕКИСТАНА

Дилфуза РАХИМОВА,

доктор экономических наук, профессор
Академии государственной политики и управления
при Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в статье охарактеризованы перспективы развития науки в государственном управлении Узбекистана. Дана оценка важности этого направления, а также обоснование важности инноваций и развития науки в государственном управлении. Отдельно отмечено участие граждан в развитии науки в государственном управлении. Разработаны предложения по интеграция науки в государственное управление Узбекистана.

Ключевые слова: наука, государственное управление, новые технологии и методы, управление изменениями, долгосрочный рост, участие граждан, научно-инновационный потенциал, эффективная стратегия, инновации и развитие, устойчивое развитие, государственные служащие.

**O'zbekiston davlat boshqaruvida ilm-fanni
rivojlantirish istiqbollari**

Dilfuza Raximova,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi
professori, iqtisodiyot fanlari doktori.

Annotatsiya: maqolada O'zbekiston davlat boshqaruvida ilm-fanni rivojlantirish istiqbollari bayon etilgan. Unda ushbu sohaning ahamiyati baholanib, davlat boshqaruvida innovatsiyalar va ilmiy ishlanmalarning ahamiyati asoslab berilgan. Fuqarolarning davlat boshqaruvida ilm-fanni rivojlantirishdagi ishtiroki alohida ta'kidlangan. O'zbekistonda ilm-fanni davlat boshqaruviga integratsiya qilish bo'yicha takliflar ham ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *ilm-fan, davlat boshqaruvi, yangi texnologiyalar va usullar, o'zgarishlarni boshqarish, uzoq muddatli o'sish, fuqarolar ishtiroki, ilmiy va innovatsion salohiyat, samarali strategiya, innovatsiya va rivojlanish, barqaror rivojlanish, davlat xizmatchilari.*

**Prospects for the development of science in
public administration in Uzbekistan**

Dilfuza Rakhimova,

Doctor of science (Economics), professor
Academy of Public Policy and Administration
under the President of the Republic of
Uzbekistan.

Abstract: this article describes the prospects for the development of science in public administration in Uzbekistan. It assesses the importance of this area and substantiates the importance of innovation and scientific development in public administration. Citizen participation in the development of science in public administration is highlighted. Proposals for integrating science into public administration in Uzbekistan are developed.

Keywords: *science, public administration, new technologies and methods, change management, long-term growth, citizen participation, scientific and innovative potential, effective strategy, innovation and development, sustainable development, civil servants.*

Использование научно-инновационного потенциала с полной мобилизацией интеллектуальных и финансовых ресурсов является ключевым фактором для достижения устойчивого экономического роста и повышения конкурентоспособности страны. В условиях быстро меняющегося мира, где научные открытия и технологические инновации становятся основными двигателями прогресса, важно не только развивать существующие направления, но и определять новые приоритеты, которые помогут адаптиро-

Современный мир сталкивается с множеством вызовов, таких как изменение климата, глобальные пандемии, цифровизация и автоматизация. Научно-инновационный потенциал может быть направлен на решение этих проблем через разработку новых технологий и методов. Например, исследования в области

биотехнологий могут помочь в борьбе с инфекционными заболеваниями, а инновации в области чистой энергии могут способствовать устойчивому развитию.

Для эффективного использования научно-инновационного потенциала необходимо задействовать как интеллектуальные, так и финансовые ресурсы. Это включает в себя привлечение талантливых ученых, создание междисциплинарных команд, а также финансирование исследований и разработок. Инвестиции в науку должны стать приоритетом для государства и частного сектора, чтобы обеспечить долгосрочный рост и развитие.

Важно не только инвестировать в науку, но и четко определять приоритетные направления реформирования. Это может включать в себя развитие стратегических отраслей, таких как информационные технологии, медицина, экология и энергетика. Определение приоритетов должно основываться на анализе текущих трендов и потребностей общества, что позволит более эффективно распределять ресурсы. Определение приоритетов должно основываться на анализе текущих трендов и потребностей общества, что позволит более эффективно распределять ресурсы.

Создание условий для сотрудничества между научными учреждениями и бизнесом может значительно ускорить процесс внедрения инноваций в практику. Это включает в себя создание инкубаторов стартапов, поддержку малых и средних предприятий, а также развитие программ по коммерциализации научных разработок.

Для реализации научно-инновационного потенциала необходимо

также уделять внимание образованию и подготовке кадров. Это включает в себя обновление учебных программ, внедрение практико-ориентированного обучения и развитие программ повышения квалификации для специалистов.

Это обусловлено несколькими факторами, среди которых можно выделить:

- Обоснованность решений: научные исследования предоставляют данные и факты, необходимые для принятия информированных решений. Политики и государственные служащие, опираясь на результаты научных исследований, могут лучше понимать сложные социальные, экономические и экологические проблемы. Например, использование научных данных о влиянии изменения климата может помочь в разработке эффективных стратегий по его смягчению.

Необходимо отметить, что последние годы большое внимание уделяется исследованиям о формах и методах деятельности органов управления. В состав таких ученых входят преимущественно юристы, экономисты. В Узбекистане данной проблемой занимаются среди юристов Хусанов О.Т., Исаев И.Х., экономисты А.Ш.Бекмуратов, Д.Н. Рахимова [1], М.Б.Хамидулин, Ш.А. Тошматов и т.д. Ученые Казахстана историки С.Ш. Мухамеджанова, экономисты А.М.Байдильдина, А.Д. Сапарбаев, А.А.Маукенова, Ф.И. Бокижанова, К.Ш. Сыздыкова, К.Ш. Калиакбарова, А.П.Сеитова, российские ученые Ю.А. Тихомиров, Б.М. Лазарев, И.А. Азовкин, Ю.В.Гимазова, Н.Г. Салищева, Г. А.

Дорохова, Ю.Б. Долгополов, А.К. Ключев [2], О.Б.Томилин, И.М.Фадеева, Д. А. Гайдуков, В. Г. Вишняков, А.В. Штейнер, Н.Т. Савенков, В.И. Новосёлов, К.Г. Митяев, И.Г. Чистобородов [3], Ю.В. Шабанов, Е.В. Шорина. Они в своих исследованиях теорию и эволюцию развития государственного управлению, роль исполнительной власти, органов местного самоуправления. Глубокое понимание проблемы государственного управления способствует руководителям любого звена осуществлять управление в условиях изменений, которые происходят во всех сферах экономики. В связи с этим по направлению подготовки высококвалифицированных кадров и направления их на научную деятельность проводится работа по следующим направлениям:

1. Переход на целевую подготовку научных кадров в приоритетных научных направлениях в рамках подготовки докторов наук (DSc) и докторов философии (PhD);
2. После приобретения определенного научного опыта, возможность присвоения ученых званий “доцент” и “профессор”;
3. Внедрение в государственных научных организациях новой кадровой стратегии по подготовке высококвалифицированных кадров, обладающих глубокими знаниями и навыками, способных генерировать новые идеи, создавать технологии и продукты, которые могут значительно улучшить качество жизни и способствовать экономическому росту;
4. Организация различных курсов повышения квалификации для ученых, для формирования знаний и навыков по

1. управлению изменениями, способностей по быстрой адаптации к изменениям в глобальной экономике и эффективном решении социальных и экологических проблем;
2. Оказание содействия в постоянном обновлении образовательных программ и методов обучения. Это способствует не только повышению качества образования, но и формированию научной культуры среди молодых ученых, что в свою очередь стимулирует их интерес к научной деятельности;
3. Проведение профессиональных тренингов для подготовки кадров с учетом междисциплинарности, который позволит эффективно решать комплексные задачи и разрабатывать инновационные решения;
4. Принятие мер по созданию системы поддержки для молодых ученых, включая гранты, стажировки и программы менторства. Это поможет им развивать свои идеи и проекты, а также интегрироваться в научное сообщество.

Подготовка высококвалифицированных кадров и их направление на научную деятельность — это стратегическая задача, требующая комплексного подхода со стороны образовательных учреждений, научных организаций и государства. Инвестиции в образование и науку являются залогом устойчивого развития общества и его благосостояния в будущем.

Внедрение новых направлений, например предсказуемость и планирование: научные методы и модели позволяют предсказывать последствия различных управленческих решений. Это

особенно важно в условиях неопределенности, когда необходимо учитывать множество факторов. Например, экономические модели могут помочь в прогнозировании последствий налоговой политики или социальных программ, что позволяет заранее оценить их влияние на общество.

Научный подход к управлению способствует развитию устойчивых стратегий, которые учитывают долгосрочные последствия для общества и окружающей среды. Это включает в себя разработку программ по охране окружающей среды, здравоохранению и образованию, которые основываются на научных данных и исследованиях.

Наука в государственном управлении играет ключевую роль в формировании эффективной и устойчивой политики, основанной на фактических данных и научных исследованиях. Внедрение научных подходов в государственное управление позволяет улучшить качество принимаемых решений, повысить их обоснованность и снизить риски.

Научные исследования предоставляют объективные данные и факты, которые помогают государственным служащим принимать обоснованные решения. В том направлении в научных исследованиях российских ученых А.Волошинской и В.Комарова, проведен анализ нового тренда в государственном регулировании — разработки доказательной государственной политики [4].

Наука способствует внедрению новых технологий и инновационных решений в государственное управление. Например,

использование аналитических инструментов и больших данных позволяет более точно оценивать последствия различных политик и программ. По проведенным исследованиям по технологическому аспекту инновационной трансформации органов государственной власти работы международных ученых Loeber Anne [5], Khalid Saba, Sarker Abu Elias.

В условиях быстро меняющегося мира, основанного на новых вызовах, таких как изменение климата, пандемии или экономические кризисы, научные исследования помогают государствам адаптироваться к новым условиям. Об этом признали многие мировые и местные ученые, подчеркивающие важность научного анализа для понимания сложных социальных процессов и разработки эффективных стратегий реагирования.

Научные подходы могут способствовать более активному вовлечению граждан в процесс принятия решений. Исследования показывают, что информированное общество, основанное на научных данных, может более эффективно взаимодействовать с правительством и влиять на политику. Как отмечает русский ученый Миронов К., современные механизмы и технологии позволяют перейти к модели управления, включающей в себя широкое вовлечение

граждан в решение текущих задач управления [6].

Научные методы позволяют проводить оценку эффективности государственных программ и инициатив. Это важно для оптимизации ресурсов и повышения уровня ответственности государственных органов. Китайские ученые Q.Guan, S.Zou, H.Liu, Q.Chen [7] предлагают использование усовершенствованного метода DEA (анализ оболочки данных), для выявления резервов эффективной деятельности органов.

Таким образом, проведенное исследование дает возможность сделать выводы о том, что наука в государственном управлении является необходимым инструментом для создания обоснованных, эффективных и устойчивых политик. Внедрение научных подходов в процесс принятия решений способствует более высокому качеству управления и улучшению жизни граждан. Ученые подчеркивают важность интеграции науки в государственное управление как ключевого фактора для достижения устойчивого развития и повышения доверия общества к власти.

Вклад автора. Вклад автора в подготовке научной публикации. А также в проведении научного анализа приоритетных направлений указанных в Концепции развития науки.

Источники и литература:

1. Рахимова Д.Н. Эволюция государственного управления в Узбекистане. // – Ташкент: Экономическое обозрение № 4 (256) 2021.
2. Ключев А. К., Томилин О. Б., Фадеева И. М., Томилин О. О. Управление университетом:

- итоги трансформации // Университетское управление: практика и анализ. 2018. Том 22, №1(113). – С. 93-104.
3. И.Г.Чистобородов. Роль политико-правовой науки в государственном управлении общественно-политической сферой. Журнал Гражданин. Выборы. Власть. № 3(29)/2023. 96-106 стр.
4. А.Волошинская, В.Комаров. Доказательная государственная политика: проблемы и перспективы/ Вестник ИЭ РАН. №4. 2015. – С. 90-10.
5. Loeber Anne. Implementing Responsible Research and Innovation: From New Public Management to New Public Governance // Library of ethics and applied philosophy. 2023. Vol. 40. P. 211-228.
6. Миронов К. О. Совершенствование форм участия населения в местном самоуправлении / К. О. Миронов – Текст: электронный // Молодой ученый. – 2023.№23 – С. 265-266. – URL: <https://moluch.ru/archive/470/103951/>
7. Performance evaluation method of public administration departments based on improved DEA algorithm / Q. Guan, S. Zou, H. Liu, Q. Chen // Comput Intell Neurosci. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9546647/>
8. Указ Президента Республики Узбекистан «Об утверждении Концепции развития науки до 2030 года», за № УП-6097 от 29.10.2020. <https://lex.uz/uz/pdfs/5073449>.

ENHANCING THE ORGANIZATIONAL- ECONOMIC MECHANISM OF THE TEXTILE INDUSTRY IN UZBEKISTAN

Golibjon YULDASHEV,

Tashkent State University of Economics, Associate
Professor of the Department of "Green Economy"

Abstract: this article examines the development of Uzbekistan's textile and apparel industry through the lens of its organizational-economic mechanism and identifies the main directions for its improvement under current conditions. The study analyzes sectoral dynamics for 2016-2025, focusing on production trends, structural change, and the industry's role in national industrial development. The results show that recent sectoral growth has been driven mainly by real output expansion rather than by price effects, while the ARIMA (0,2,1) model indicates continued growth through 2028. On this basis, the article substantiates practical directions for modernization, deeper processing, export competitiveness, and stronger coordination within the industry.

Keywords: *textile and apparel industry, organizational-economic mechanism, real output, ARIMA model, forecasting, value-added production, Uzbekistan, industrial efficiency.*

O'zbekistonda to'qimachilik sanoatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini rivojlantirish

Golibjon Yuldashev,

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Yashil iqtisodiyot" kafedrasida dotsenti.

Аннотация: ushbu maqolada O'zbekiston to'qimachilik sanoatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi tahlil qilinib, uni zamonaviy iqtisodiy sharoitda takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari asoslab berilgan. Ayniqsa, 2016-2025-yillarda sohada yuz bergan tarkibiy o'zgarishlar, ishlab chiqarish dinamikasi, investitsiyaviy faollik, shuningdek, boshqaruv va qo'llab-quvvatlash vositalarining samaradorligiga alohida e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, to'qimachilik sanoatining 2028-yilgacha bo'lgan o'rta muddatli rivojlanish istiqbollarini prognozlash uchun ARIMA (0,2,1) modeli qo'llanilgan. Olingan natijalar to'qimachilik sanoatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi

samaradorligini oshirish, raqobatbardoshligini kuchaytirish va barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: *to'qimachilik va tikuvchilik sanoati, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, real ishlab chiqarish hajmi, ARIMA modeli, prognozlash, qo'shilgan qiymatli mahsulot, O'zbekiston, sanoat samaradorligi.*

Развитие организационно-экономического механизма текстильной промышленности в Узбекистане

Голибжон Юлдашев,
Ташкентский государственный
экономический университет, доцент
кафедры "Зеленая экономика"

Аннотация: в статье рассматривается развитие текстильной и швейной промышленности Узбекистана через призму её организационно-экономического механизма и определяются основные направления его совершенствования в современных условиях. Анализ охватывает динамику отрасли за 2016-2025 гг., с акцентом на производственные тенденции, структурные изменения и роль отрасли в промышленном развитии страны. Результаты показывают, что в последние годы рост отрасли обеспечивался преимущественно реальным расширением выпуска, а не ценовыми факторами, тогда

как модель ARIMA (0,2,1) указывает на сохранение положительной динамики до 2028 года. На этой основе в статье обоснованы практические направления модернизации, углубления переработки, повышения экспортной конкурентоспособности и усиления координации внутри отрасли.

Ключевые слова: *текстильная и швейная промышленность, организационно-экономический механизм, реальный объем производства, модель ARIMA, прогнозирование, производство продукции с добавленной стоимостью, Узбекистан, эффективность промышленного производства.*

In 2025, the textile and apparel industry remains one of the largest and most strategically significant segments of the world economy. Its scale reflects not only the continued expansion of consumer demand, but also the growing importance of production restructuring, value-added upgrading, and competitive positioning in global markets [1], [2]. Under such conditions, the textile sector is increasingly assessed not merely as a traditional manufacturing branch, but as a complex industrial system linked with investment, innovation, trade, and institutional coordination. For Uzbekistan, this sector has acquired particular economic importance. According to the National Statistics Committee,

in January-November 2025 the country exported textile products worth about USD 2,3 billion, which accounted for 7,3% of total exports, with the largest shares generated by finished textile products and yarn [3]. At the same time, as shown by the statistical calculations used in this study, the value of textile and apparel production in 2025 reached 144,5 trillion soums, confirming the sector's stable role in industrial growth and foreign economic activity. These trends indicate that the textile industry is not only one of the country's major manufacturing segments, but also an important source of structural transformation, employment, and export earnings.

Despite this importance, the existing literature does not yet provide a sufficiently integrated explanation of how the industry's organizational-economic mechanism operates in practice. Previous studies have examined the sector from the perspectives of strategic priorities, innovation policy, value-chain development, export potential, and cluster transformation. However, these approaches remain fragmented and do not fully explain how institutional-regulatory, production-investment, technological, value-added, export-logistics, and human-capital factors interact within a single development mechanism. Thus, the scientific problem of the study lies in the insufficient conceptualization and practical interpretation of the organizational-economic mechanism of Uzbekistan's textile and apparel industry under current conditions.

The aim of this article is to analyze the recent dynamics of Uzbekistan's textile and apparel industry and to substantiate directions

for improving its organizational-economic mechanism. To achieve this aim, the study examines the sector's production dynamics in nominal and real terms, assesses its industrial significance, develops a structural-functional interpretation of the organizational-economic mechanism, and evaluates the medium-term trajectory of the industry through ARIMA-based forecasting. The author's contribution lies in linking statistical and forecasting analysis with a conceptual model of the mechanism as an integrated system of institutional, economic, technological, and managerial components that jointly determine the sustainability and competitiveness of sectoral development.

Among the studies examining the role of the textile industry in Uzbekistan's economy, the work of Y. Kim and J. Park remains one of the most systematic strategic analyses. Using a SWOT-AHP framework and survey data from 75 textile companies, the authors move beyond a purely descriptive account and attempt to rank the sector's strengths, weaknesses, opportunities, and threats in a structured way. Their main contribution lies in showing that the industry's development cannot depend only on raw cotton advantages and low production costs, but must also address technological gaps, logistical weaknesses, and skill shortages while making better use of external opportunities and public support. However, compared with later studies that pay more attention to institutional or value-chain issues,

their research remains largely a strategic prioritization exercise. It identifies the main directions of improvement, but does not explain in sufficient detail how the organizational and economic relations among firms, state agencies, suppliers, and support institutions should be structured in practice. Thus, Kim and Park provide a useful strategic foundation, although the internal design of the organizational-economic mechanism is still only partially developed [4].

A more recent contribution is offered by R. Nurimbetov and K. Karimov, who link the development of Uzbekistan's textile industry more directly to innovation policy and strategic forecasting. In contrast to Kim and Park, whose emphasis is placed on strategic positioning, these authors focus more on technological modernization and innovation incentives as key drivers of sectoral upgrading. Their study is important because it shifts the discussion from static comparative advantages toward the policy instruments needed for higher-value production, product diversification, and stronger export performance. At the same time, this approach is still centered mainly on innovation as a source of growth, while the broader organizational-economic mechanism of the industry remains only indirectly addressed. In particular, questions of coordination between production stages, institutional accountability, and the distribution of functions between public and private actors are not fully integrated into a single analytical model [5].

Among domestic studies, M.Umarkhodjaeva makes an important contribution by examining the textile sector through the lens of the value-added chain. Her

analysis stresses that clustering has helped create an integrated production chain from cotton cultivation to finished products and exports, while also underlining the need to strengthen marketing, branding, and value-added management. Compared with the previous two studies, this approach moves closer to the internal structure of the sector, since it pays greater attention to production linkages and structural transformation. Nevertheless, the cluster model is assessed rather positively, and less attention is given to its internal asymmetries, coordination problems, and governance tensions. Therefore, while the value-chain perspective is highly useful for understanding vertical integration, it still does not fully explain how the organizational-economic mechanism should regulate relations among production, distribution, and market actors [6].

The external market dimension is most clearly developed in the work of V.Movchan and W.Walter, who view Uzbekistan's textile and apparel industry primarily as an increasingly important export-oriented sector. Their study shows that the sector's role in national exports has expanded and that export composition has gradually shifted toward more processed and finished goods. In comparison with Umarkhodjaeva's value-chain approach, Movchan and Walter place much stronger emphasis on competitiveness in international markets, including logistics, trade costs, market access, and product positioning. This makes their work particularly useful for understanding the sector's external prospects. Yet precisely because of this focus, the internal organizational and managerial mechanisms that make export upgrading possible are discussed

less fully. As a result, their study explains the external logic of sectoral growth better than the internal institutional logic of its coordination [7].

A more explicitly organizational perspective is offered by K. Khurana and Z. Ataniyazova. Unlike the studies above, which focus primarily on strategy, innovation, value chains, or exports, this paper critically examines the barriers within the textile value chain itself and draws on evidence from 50 textile companies. The authors argue that the Uzbek textile value chain suffers from fragmentation, weak supply-chain capabilities, and limited local participation beyond raw material production. In this respect, their work comes closer to the organizational-economic dimension of the problem, since it points not only to external constraints but also to internal coordination failures. However, even this study is stronger in diagnosing the sector's disconnections than in proposing a full model of institutional governance, incentives, and performance measurement [8].

Overall, a comparative reading of the literature shows that the existing studies explain different but insufficiently integrated dimensions of Uzbekistan's textile industry. Kim and Park focus mainly on strategic priorities, Nurimbetov and Karimov on innovation policy, Umarkhodjaeva on value-chain integration, Movchan and Walter on export competitiveness, while Khurana and Ataniyazova come closer to organizational and institutional issues. However, these approaches remain fragmented: each highlights one important aspect of development, but none provides a sufficiently complete explanation of how organizational,

institutional, and economic instruments should interact within a single organizational-economic mechanism. It is precisely this unresolved gap that defines the relevance of the present study.

This study applies induction, deduction, comparative economic analysis, and ARIMA-based forecasting to examine the development of Uzbekistan's textile and apparel industry. Induction is used to identify the main sectoral trends on the basis of statistical data, while deduction helps interpret these trends through broader propositions on industrial development and competitiveness. Comparative economic analysis is employed to assess the sector in the context of wider international tendencies. In methodological terms, the organizational-economic mechanism of the industry is examined through six interrelated components: institutional-regulatory support, production-investment development, technological and innovation upgrading, value-added and marketing development, export-logistics support, and human-capital and analytical support. Thus, the mechanism is evaluated indirectly through its observable economic outcomes rather than as an abstract construct. To estimate real production dynamics, nominal indicators were adjusted for price changes. The real value of total industrial output was obtained by deflating nominal growth with the producer price index for industrial products, while the real value of textile and apparel output was calculated using the producer price index for the textile division. This made it possible to distinguish real growth from inflation-driven nominal changes and to assess more accurately the production-investment and value-added components of the mechanism.

For forecasting, the study uses a non –

seasonal ARIMA (0,2,1) model. Second-order differencing was applied to reduce the trend component, while the moving-average term captured the effect of short-term random shocks. In this study, ARIMA serves as a baseline tool for identifying the medium-term trajectory of the sector and for supporting the analytical assessment of the mechanism's adaptive and developmental capacity. Accordingly, the selected methodology combines structural interpretation of the organizational-economic mechanism with statistical evaluation of the industry's recent dynamics and medium-term prospects.

Uzbekistan's textile and apparel industry occupies an important place in the country's industrial structure and remains one of the key drivers of stable economic growth [9]. Data for 2016–2025 show that total industrial production recorded positive growth in both nominal and real terms, indicating that the observed expansion was not driven by inflation alone. In 2025, the nominal value of industrial output reached 1101,13 trillion soums, while nominal growth amounted to 25,10%. The particularly high growth rate of 58.14% recorded in 2018 was associated with the expansion of production, increased investment inflows, and the acceleration of structural transformation. At the same time, real industrial output in 2025 amounted to 204,21 trillion soums, and additional real growth reached 13,62%. This suggests that the real value of production increased substantially over the period under review. According to Uzbekistan's official statistical releases, industrial production continued to expand in 2025, while the textile, clothing, leather, and related industries retained a significant share

within manufacturing output, confirming the broader importance of the sector to national industrial development.

At the same time, the share of the textile sector in total industrial output declined when measured in nominal terms. This trend may be explained by the faster growth in the production value of several other industrial branches, which expanded more rapidly during the same period. Nevertheless, the sector's share of 13,13% in 2025 confirms that textile and apparel production continues to retain its status as a major industrial activity in Uzbekistan. It remains capable of making a substantial contribution not only to manufacturing output, but also to employment generation, export earnings, and the broader development of the national economy.

From the standpoint of the organizational-economic mechanism, these trends suggest that the textile industry has preserved its strategic significance despite changes in the overall structure of industry. This means that further improvement of the sector should be associated not only with increasing production volumes, but also with strengthening management efficiency, deepening value-added processing, enhancing competitiveness, and improving coordination between production, investment, and market institutions. The economic analysis of the value of textile and apparel products is presented in table 2.

Conclusions regarding the importance of the sector should be based not on nominal indicators, but rather on the dynamics of real output, since it is this measure that reflects the actual growth of production free from price effects. In 2025, real output in the textile and garment-knitwear industry reached 43,141

billion soums, while the real growth rate compared to 2024 amounted to 18,71%. In other words, in real terms, the sector expanded at a pace exceeding the average growth rate of industry as a whole. This positive trend may be

explained by the accumulated effects of modernization, the expansion of production capacities, improvements in efficiency, and the consistent strengthening of the focus on higher value-added products.

Table 1

**General overview of the industrial sector of the republic of uzbekistan for
2016-2025 [10]**

Year	Industrial output at current prices, billion soums	Nominal growth rate of industrial output, % compared to the previous year	Industrial output at constant prices, billion soums (base year: 2015)	Additional real growth rate of industrial output, %
2016	111869,4	14,62	98980,1	1,42
2017	148816,0	33,03	100414,6	1,45
2018	235340,7	58,14	113721,7	13,25
2019	322535,8	37,05	121616,6	6,94
2020	368740,2	14,33	129792,5	6,72
2021	456056,1	23,68	142082,6	9,47
2022	553265,0	21,32	147304,4	3,68
2023	658991,7	19,11	152955,2	3,84
2024	880198,5	33,57	179725,7	17,50
2025	1101130,8	25,10	204211,5	13,62

The statistical results presented above should be interpreted not only as evidence of sectoral growth, but also as indicators of the functioning of the organizational-economic mechanism of the textile and apparel industry. In this study, that mechanism is understood as an integrated system of institutional, economic, and managerial elements through which the processes of production, investment, innovation, processing, and market development are coordinated and supported.

Its purpose is to ensure sustainable output growth, expansion of higher value-added production, stronger competitiveness in domestic and external markets, and more effective interaction among the main participants in the industry. In this sense, the mechanism extends beyond the direct organization of production and includes the broader institutional and economic environment in which textile enterprises operate. Therefore, the development of the industry should be

assessed through the interaction of several interrelated components, namely institutional-regulatory support, production-investment development, technological and innovation

upgrading, value-added and marketing development, export-logistics support, and human-capital and analytical support.

Table 2

Economic analysis of the value of textile and apparel products [11]

Year	Output of the textile and apparel industry at current prices, billion soums	Nominal growth rate of textile and apparel industry output, % compared to the previous year	Share of textile and apparel industry output in total industrial production at current prices, %	Output of the textile and apparel industry at constant prices, billion soums (base year: 2015)	Real growth rate of the value of textile and apparel industry output, %	Share of the additional real value of textile and apparel industry output in total real industrial growth, %
2016	17653,8	19,07	15,78	21254,14	43,35	21,47
2017	22871,5	29,56	15,37	18643,15	-12,28	18,57
2018	32567,4	42,39	13,84	19362,90	3,86	17,03
2019	39112,4	20,10	12,13	21393,03	10,48	17,59
2020	47116,3	20,46	12,78	24661,11	15,28	19,00
2021	65965,1	40,00	14,46	26869,06	8,95	18,91
2022	80115,5	21,45	14,48	27330,69	1,72	18,55
2023	94597,6	18,08	14,35	30415,76	11,29	19,89
2024	121395,8	28,33	13,79	36342,77	19,49	20,22
2025	144537,1	19,06	13,13	43141,25	18,71	21,13

The conceptual logic of the mechanism may be expressed as follows: $OEM = f(I, P, T, V, E, H)$

where: I - institutional-regulatory support;
P - production-investment development;
T - technological and innovation upgrading;

V - value-added and marketing development;
E - export-logistics support;
H - human-capital and analytical support.

This formula shows that the organizational-economic mechanism of the textile and apparel industry should be understood as a system whose effectiveness depends on the interaction of several key components. In other words, sustainable sectoral development is determined not by a single factor, but by the coordinated functioning

of institutional regulation, production and investment processes, technological modernization, value-added expansion, export support, and the quality of human-capital and analytical provision. Therefore, the stronger the interconnection between these components, the more effective the overall organizational-economic mechanism of the industry becomes.

Table 3

**Main components of the organizational-economic mechanism
of the textile and apparel industry**

Structural component	Institutional participants	Core instruments	Functional outcome
Institutional-regulatory	Public institutions, industry associations	Industrial policy, regulation, incentives, standards	Stable rules and better sector coordination
Production-investment	Enterprises, investors, banks	Modernization, capital investment, capacity expansion	Growth of output and production efficiency
Innovation-technological	Enterprises, universities, R&D institutions	Technology transfer, digitalization, quality improvement	Higher competitiveness and technological upgrading
Value-added and marketing	Producers, processors, brands, distributors	Deeper processing, branding, product diversification	Growth of finished goods and value added
Export-logistics	Exporters, logistics firms, customs and trade institutions	Export support, certification, logistics improvement, market diversification	Stronger export performance and wider market access
Human-capital and analytical	Universities, training centers, enterprises	Professional training, forecasting, monitoring, management development	Better decision-making and adaptive capacity

Table 3 shows that the organizational-economic mechanism of the textile and apparel industry should be understood as a multi-component system rather than as a single management instrument. Its effectiveness depends on the interaction between regulatory support, productive capacity, technological upgrading, deeper processing, export development, and the quality of managerial and analytical support. Therefore, the growth of production volumes alone cannot be regarded as a sufficient indicator of successful development.

Under modern economic conditions, forecasting macroeconomic and mesoeconomic indicators is of strategic importance, as it provides a basis for informed managerial decision-making, enables the assessment of sectoral sustainability, and supports the design of long-term development programs. The dynamics of real textile and apparel production reflect not only production processes themselves, but also structural changes in industry, investment activity, external trade conditions, and overall demand. In such circumstances, simple trend extrapolation is insufficient, since time series may contain hidden regularities, inertial effects, and random shocks. For this reason, econometric practice makes wide use of time-series models that allow the formalization of indicator dynamics and the separation of systematic components from random fluctuations.

One of the most appropriate approaches for forecasting the real output of Uzbekistan's textile and apparel industry in the present study is the non-seasonal ARIMA model. This choice is justified by the statistical

characteristics of the series and by the analytical purpose of the article. First, the available observations form a short annual time series, rather than a monthly or quarterly dataset. In such settings, model selection should remain parsimonious, because the number of parameters that can be estimated reliably is limited, and more complex specifications tend to produce weaker forecasts due to estimation error. Forecasting theory therefore emphasizes that, for short series, simpler ARIMA structures are often preferable, while AICc-type criteria usually favor low-parameter models. Since the series used here is annual and does not display a seasonal pattern, a seasonal specification such as SARIMA would not be methodologically necessary. ARIMA is therefore suitable because it allows the dynamics of the series to be modeled through differencing and autocorrelation, which is especially relevant when the data exhibit a pronounced trend and irregular fluctuations. The choice of ARIMA is also more appropriate than relying only on trend extrapolation or purely descriptive forecasting. In the present case, the observed dynamics of real textile and apparel output are influenced not only by long-term growth, but also by inertial effects and random shocks. ARIMA models are specifically designed to represent such processes, because the order of differencing addresses non-stationarity, while the autoregressive and moving-average components capture the internal dependence structure of the series. In contrast, ETS models provide a complementary forecasting framework based mainly on level, trend, and seasonality. However, ETS and ARIMA belong to different model classes and are not directly comparable through the

same likelihood-based information criteria. For a non-seasonal annual series whose key analytical feature is trend-driven non-stationarity, ARIMA offers a more explicit representation of stochastic dependence and of the effect of past shocks on current values. In this sense, the use of ARIMA in the article is not arbitrary, but follows from the specific time-series properties of the indicator under study.

At the same time, alternative approaches were also relevant but less suitable for the immediate objective of the article. Dynamic regression or ARIMAX-type models would be appropriate if the purpose were to estimate the impact of external determinants such as exports, investment activity, employment, or energy supply. However, such models require not only additional explanatory variables, but also a sufficiently reliable basis for forecasting those predictors over the forecast horizon. In the absence of a stable multivariate forecasting framework, a univariate ARIMA specification provides a cleaner baseline estimate of the sector's medium-term trajectory. Therefore, ARIMA (0,2,1) is used here not as a full causal model of sectoral development, but as a parsimonious baseline forecasting tool that is consistent with the short, non-seasonal, trend-dominated nature of the available annual series. This is also in line with the broader methodological logic of the article, where the organizational-economic mechanism is interpreted structurally, while ARIMA is used to assess one of its observable outcomes, namely the medium-term trajectory of real sectoral output [12]. Given the properties of the series, second-order differencing was applied

to reduce the trend component, and the ARIMA (0,2,1) specification was retained as the most parsimonious form capable of capturing the influence of past random shocks after differencing. In substantive terms, this means that the recent dynamics of real textile and apparel output are explained less by a stable autoregressive structure and more by the persistence of disturbances affecting the sector over time. Such a result is economically plausible for an industry whose development depends on modernization, market conditions, and changing external demand. For this reason, the selected model is methodologically defensible for medium-term forecasting, while its limitations should also be acknowledged: as with any univariate ARIMA model, it assumes that the underlying historical pattern remains broadly relevant over the forecast horizon and does not directly incorporate exogenous structural drivers.

$$y_t = 2.0y_{t-1} - 1.0y_{t-2} + 1.0e_{t-1}$$

In this equation, y_t denotes the real volume of textile and apparel production, while $e_t - 1$ represents random external influences or shocks. Second-order differencing serves to eliminate the long-term trend embedded in the series and to render its dynamics stationary, which is an essential condition for obtaining reliable parameter estimates. The moving-average component with $q=1$ captures the effect of shocks from the previous period on current changes, implying that the influence of external factors may persist for some time through inertial adjustment. In practical terms, such a specification is well suited to annual data characterized by a trend and makes it possible to assess both the general direction of

movement and the bounds of uncertainty in medium-term forecasts. On this basis, a

baseline forecast for 2026–2028, together with the limits of the 95.0% confidence interval, was calculated.

Table 4

**Main components of the organizational-economic mechanism
of the textile and apparel industry**

Indicator	Value
AIC	145,63
BIC	145,79
RMSE	1318,361
MAPE	3,65%

The reported indicators confirm the acceptable quality of the model and its suitability for medium-term forecasting. The relatively low values of AIC and BIC suggest that the selected ARIMA (0,2,1) specification is sufficiently parsimonious in terms of parameters while still providing an adequate representation of the dynamics of the series. The RMSE value of 1318,361 reflects the average magnitude of the forecast error in

absolute terms and appears moderate when viewed against the actual scale of production. The main indicator of forecast accuracy, MAPE, is equal to 3,649%, which means that the average relative error remains below 4,0%; for annual economic time series, this may be regarded as a good result. The forecast of real output in the textile and apparel industry up to 2028, presented in table 5, indicates a trajectory of stable growth.

Table 5

**Medium-term forecast scenarios for the output volume of the textile
and apparel industry (billion soums) [14]**

Year	Baseline Scenario	Pessimistic Scenario	Optimistic Scenario
2026	50 260,39	47 004,95	53 515,84
2027	57 379,54	47 398,53	67 360,55
2028	64 498,68	45 968,35	83 029,02

According to the baseline scenario, the output of the textile and apparel industry is projected to rise from 50,260 billion soums in 2026 to 64,498 billion soums in 2028. This trajectory reflects the expected continuation of positive sectoral dynamics under existing economic conditions and with ongoing state support. The pessimistic scenario assumes a slower rate of expansion, which may result from heightened economic uncertainty. Even in this case, however, the industry is expected to preserve its growth momentum, beginning from 47,004 billion soums in 2026. By contrast, the optimistic scenario envisages the strongest growth path, suggesting that output could reach 83,029 billion soums by 2028. Such a projection is based on more favorable assumptions regarding the external economic environment and sustained demand for textile products. The analysis of Uzbekistan's textile industry over the period 2016–2025 demonstrates that the sector has maintained stable growth in both nominal and real terms. The 18,71% increase in the real value of textile and apparel production recorded in 2025 confirms that the processes of modernization and sectoral development are continuing. These results are broadly consistent with global trends in the textile industry, which has also shown continued expansion. Forecasts indicating that the global textile and apparel market may reach USD 1,8 trillion by 2025 further support this conclusion. In this context, Uzbekistan is not only preserving positive development dynamics, but also gradually strengthening its position within global supply chains.

The forecasting results also have broader methodological relevance for the

analysis of industrial time series in developing economies. The use of the ARIMA model in the article demonstrates its practical value not only for forecasting, but also for the analysis of economic time series in countries with similar industrial structures. In a number of empirical studies, comparable models have been applied to examine the effects of global fluctuations in raw material prices on industrial performance. Such an approach may also be useful for Uzbekistan, particularly in light of changes in the world economy and international trade. In addition, the results may contribute to broader discussions on structural transformation and the effectiveness of industrial policy. Comparisons with other developing economies, including India and Vietnam, suggest that a strategic focus on exporting higher value-added finished goods can improve financial outcomes, expand employment opportunities, and reduce dependence on raw material exports [15], [16]. Incorporating these factors into the forecasting framework could improve the quality of projections and support more informed policy decisions.

At the same time, the forecasting results may also be useful for broader assessments of structural and sustainability-oriented industrial transformation. The influence of these processes on the national economy, as well as on evolving international trade strategies, represents an important avenue for future research. Overall, the selected ARIMA (0,2,1) specification appears to be statistically sound and suitable for medium-term forecasting up to 2028. It captures both the accelerating nature of textile output growth and the inertial effects of random shocks. At the same time, it should be noted that double differencing

increases uncertainty as the forecasting horizon extends, which leads to wider confidence intervals. For this reason, short- and medium-term projections may be regarded as relatively reliable, whereas longer-term estimates require additional testing of model stability and, if necessary, the inclusion of external explanatory factors [17].

The findings suggest that the development of the textile and apparel industry cannot be adequately explained by growth in production or exports alone. A more complete interpretation requires attention to the effectiveness of the organizational-economic mechanism underlying sectoral development. In this regard, the improvement of the mechanism should be viewed as a coordinated

process that integrates institutional regulation, enterprise modernization, market expansion, and adaptive management. Its effectiveness is determined by the extent to which quantitative growth is supported by deeper processing, technological renewal, stronger external positioning, improved coordination across production stages, and a more consistent analytical basis for decision-making. In this sense, the organizational dimension ensures interaction, governance, and coordination, whereas the economic dimension provides incentives, financing, competitiveness, and value creation. Their combined operation forms the basis for the sustainable development of the industry.

Table 6

Priority directions for improving the organizational-economic mechanism of the textile and apparel industry

Priority direction	Key instruments	Expected effect
Deepening of processing	Vertical integration, product diversification, branding	Higher value-added production
Technological modernization	Equipment renewal, digitalization, innovation financing	Higher productivity and product quality
Export development	Certification, logistics improvement, market diversification	Stronger external competitiveness
Coordination within the production chain	Supply-chain integration, information exchange, performance monitoring	Lower transaction costs and better interaction between stages
Investment support	Preferential financing, leasing, project-based funding	Faster modernization and more stable growth
Human capital development	Training, retraining, managerial upgrading	Stronger labor productivity and management quality
Monitoring and planning	Forecasting, data revision, analytical evaluation	More evidence-based sector management

The directions summarized in Table 6 indicate that the improvement of the organizational-economic mechanism should be based on a combination of institutional, economic, and managerial measures. From this perspective, sustainable development of the textile and apparel industry depends not only on output growth, but also on deeper processing, technological modernization, stronger export performance, improved coordination across production stages, and continuous analytical support. This makes it possible to link the empirical findings of the article with practical priorities of sectoral development and to move from descriptive analysis toward a more substantive policy interpretation. At the same time, the forecasting results should be regarded as only one analytical component of the organizational-economic mechanism. Although ARIMA is useful as a baseline instrument for identifying the medium-term trajectory of the sector, it does not fully reflect the influence of institutional, investment, export, and technological factors. For this reason, future research may improve the analytical robustness of forecasting through comparison with alternative time-series models and through the inclusion of exogenous variables such as investment activity, export performance, employment, and energy supply.

The analysis for 2016-2025 shows that Uzbekistan's textile and apparel industry has developed steadily, with recent growth driven mainly by real production expansion rather than price effects. The sector remains an important component of the industrial structure and a significant source of economic growth. At the same time, its development

should be assessed not only through output dynamics, but also through the effectiveness of its organizational-economic mechanism, which combines institutional-regulatory, production-investment, technological, value-added, export-logistics, and human-capital components. The findings indicate a generally positive development trajectory, while the ARIMA-based forecast suggests continued medium-term growth through 2028. However, the sustainability and quality of this growth will depend on the extent to which the sector can strengthen deeper processing, technological upgrading, coordination across production stages, and competitiveness in external markets. Thus, further development should be linked not only to quantitative expansion, but also to the improvement of the organizational-economic mechanism underlying the industry.

In this regard, several priorities should be emphasized. First, greater attention should be paid to constant-price indicators in order to distinguish real growth from inflation-driven changes more accurately. Second, enterprise modernization should be accelerated through equipment renewal, digitalization, and productivity improvement. Third, deeper processing, product diversification, and branding should be expanded to increase value added. Fourth, export competitiveness should be strengthened through better logistics, certification, and market diversification. Fifth, coordination among producers, processors, exporters, investors, and supporting institutions should be improved in order to reduce transaction costs and enhance sectoral efficiency. Finally, future forecasting can be improved by extending the ARIMA framework to include exogenous factors such as exports,

investment, employment, and energy supply. growth, but on strengthening the coherence, Overall, the study confirms that the long-term adaptability, and effectiveness of its potential of Uzbekistan's textile and apparel organizational-economic mechanism. industry depends not only on preserving

References:

1. Grand View Research. (2025). Apparel market size, share & trends analysis report. <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/apparel-market-report>
2. De Felice, F. (2024). Review: Circular economy practices in the textile industry. *Journal of Cleaner Production*. Retrieved February 2026, from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652624039969>
3. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. (2026, January 5). Uzbekistan exported textile products worth \$2.3 billion in 11 months. <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/66098-zbekiston-11-oida-2-3-mlrd-dollarlik-t-imachilik-ma-sulotlari-eksport-ilgan-2>
4. Kim, Y.-J., & Park, J. (2019). A sustainable development strategy for the Uzbekistan textile industry: The results of a SWOT-AHP analysis. *Sustainability*, 11(17), 4613. <https://doi.org/10.3390/su11174613>
5. Nurimbetov, R. I., & Karimov, K. M. (2025). The role of innovation policy in advancing Uzbekistan's textile industry: Empirical evidence and strategic forecasting. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17443774>
6. Umakhodzhaeva, M. G. (2023). Value chain analysis in the textile sector of the Uzbekistan economy. *International Journal of Business Diplomacy and Economy*, 2(2), 45-49. <https://doi.org/10.51699/ijbde.v2i2.1098>
7. Movchan, V., & Walter, W. (2024, April). Export potential of Uzbekistan's textiles and apparel on the global markets (Policy Briefing No. 01/2024). Berlin Economics.
8. Khurana, K., & Ataniyazova, Z. (2020). Insights and future forward for fashion and textile value chain in Uzbekistan. *Research Journal of Textile and Apparel*, 24(4), 389-408. <https://doi.org/10.1108/RJTA-03-2020-0020>
9. Umarova, G., Ivolga, A., Nekhaychuk, D., Pavlenko, I., & Kartavtseva, I. (2024). Assessment of investment activity management at textile industry enterprises in the Republic of Uzbekistan. In *Innovations in Sustainable Agricultural Systems* (Vol. 2). https://doi.org/10.1007/978-3-031-72556-2_29
10. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Producer Price Index for Industrial Goods. Stat.uz. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_2959.pdf
11. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. Industrial Production by Type of Economic Activity. Stat.uz. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_604.pdf

RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING RAQAMLI HUKUMAT FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISHDAGI ROLI

Zavqiddin HOJIYEV,

O'zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi,
sotsiologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Annotatsiya: maqolada davlat boshqaruvida elektron va raqamli hukumat doirasida yagona raqamli platformani joriy etish, O'zbekistonda elektron hukumatning rivojlanish tendensiyasi, «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasi yo'nalishlari, idoralararo integratsiyani kuchaytirish va ma'lumotlarga asoslangan aqlli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish masalalari yoritilgan. Sotsiologik yondashuv asosida raqamli va elektron hukumatning ijtimoiy tabiati, institutsional xususiyatlari hamda davlat boshqaruvi doirasida shakllanadigan munosabatlar tizimi ilmiy jihatdan tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: *davlat boshqaruvi, raqamli transformatsiya, elektron hukumat (e-government), raqamli hukumat (digital government), yagona raqamli platforma, raqamli ekotizim.*

**Роль цифровой трансформации в
оптимизации деятельности цифрового
правительства**

Завкиддин Хожиев,

соискатель Национального университета
Узбекистана, доктор социологических наук
(DSc), доцент

Аннотация: в статье всесторонне проанализированы вопросы внедрения единой цифровой платформы в системе государственного управления. Рассмотрены тенденции развития электронного правительства в Узбекистане, а также приоритетные направления стратегии «Цифровой Узбекистан – 2030», включая усиление межведомственной интеграции и внедрение механизмов управления, основанных на данных и интеллектуальных технологиях. На основе социологического подхода раскрываются социальная природа, институциональные особенности цифрового и электронного правительства, а также система отношений, формирующаяся в сфере государственного управления.

Ключевые слова: *государственное управление, цифровая трансформация, электронное правительство, цифровое правительство, единая цифровая платформа, цифровая экосистема.*

The role of digital transformation in optimizing digital government activities

Zavkiddin Khojiev,

Researcher of the National University of
Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, Doctor
of Sociology (DSc), Associate Professor

Abstract: The article provides a comprehensive analysis of the implementation of a unified digital platform within public administration in the context of e-government and digital government. It examines the development trends of e-government in Uzbekistan, along with the key priorities of the «Digital Uzbekistan–2030» strategy, including strengthening interagency integration and introducing data-driven and intelligent governance mechanisms. Based on a sociological approach, the study explores the social nature, institutional characteristics of digital and e-government, and the system of relationships formed within the framework of public administration.

Keywords: *public administration, digital transformation, e-government, digital government, unified digital platform, digital ecosystem.*

Jahonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining yuqori sur'atlarda taraqqiy etishi davlat boshqaruvi tizimini modernizatsiya qilish, uni raqamlashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirishni strategik ahamiyatga ega ustuvor yo'nalishlar qatoriga

kiritmoqda. Mazkur jarayonda raqamli transformatsiya davlat institutlari faoliyatini qayta tashkil etish, qaror qabul qilish mexanizmlarini optimallashtirish va jamoatchilik bilan o'zaro munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiluvchi kompleks islohotlar tizimi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal sur'atlarda rivojlanishi va global axborot jamiyatining shakllanishi ta'sirida davlat boshqaruvi paradigmasi tub institutsional va funksional transformatsiya jarayonlarini boshidan kechirmoqda. BMTning 2024-yildagi hisobotida: davlat boshqaruvining asosiy global tendensiyalari sifatida davlat xizmatlari ko'rsatishning jadallashishi, sun'iy intellekt, raqamli identifikatsiya va raqamli ma'lumotlarni boshqarishga jiddiy e'tibor berilayotgani, masofadan turib ishlash amaliyotining kengayib borishi, siyosiy qarorlarni qabul qilishda zamonaviy texnologiyalarga tayanilayotgani ko'rsatib o'tilgan. Mazkur tadqiqotda davlat sektoridagi raqamli transformatsiya barqaror rivojlanishni ta'minlash va aholi hayot sifati darajasini oshirishning strategik omillaridan biri sifatida tahlil etilgan. Shu bilan birga, elektron hukumatning rivojlanish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlar Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish bo'yicha nisbatan yuqori natijalarni qayd etmoqda [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-22-son Farmoni bilan

tasdiqlangan «O'zbekiston – 2030» strategiyasini «Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili»da amalga oshirish bo'yicha Davlat dasturida davlat boshqaruvi va sud-huquq tizimini takomillashtirish, shuningdek jamiyatda birdamlikni ta'minlash orqali uni yuksaltirishga qaratilgan ustuvor islohotlar doirasida «Raqamli hukumat» tizimining Yagona raqamli platformasi konsepsiyasini ishlab chiqish belgilab berilgan [2]. Mazkur maqsad «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasida nazarda tutilgan davlat boshqaruvi tizimini raqamlashtirish, idoralararo integratsiyani kuchaytirish, ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv mexanizmlarini joriy qilish hamda davlat xizmatlarini fuqarolar uchun yanada qulay, tezkor va shaffof shaklga keltirish kabi ustuvor yo'nalishlar bilan bevosita uyg'unlashadi [3].

Raqamli transformatsiya jarayonida fuqarolar va davlat organlari o'rtasidagi munosabatlar odatdagi an'anaviy shakldan yangi, interaktiv va integratsiyalashgan hamkorlik modellariga o'tadi. Bu esa, davlat xizmatlarini aholi ehtiyojlariga mos ravishda, tizimli va mantiqiy tashkil etish orqali taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli yondashuvlarni joriy etish qaror qabul qilish jarayonlarini ma'lumotlarga tayangan holda qayta ko'rib chiqishga, mavjud resurslardan samarali va maqsadli foydalanishga zamin yaratadi. Bu holat fuqarolar va davlat institutlari o'rtasidagi

axborot almashinuvini jadallashtirib, o'zaro ishonch va ochiqlik darajasini oshiradi hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini ta'minlashning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi.

Sotsiologik yondashuv doirasida mazkur jarayon davlat va fuqarolar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar tizimining mazmunan yangilanishi, institutsional ishonchning shakllanish dinamikasi hamda zamonaviy kommunikatsiya vositalarining kengayishi bilan chambarchas bog'liq holda namoyon bo'ladi. Bunda davlat boshqaruvining samaradorligi faqat institutsional mexanizmlar bilan cheklanib qolmaydi, balki jamiyatdagi shakllangan ijtimoiy kapital, fuqarolarning ushbu jarayonda ishtirok etish faolligi va axborot almashinuvining shaffofligi bilan ham belgilanadi.

«Raqamli hukumat» tizimining Yagona raqamli platformasi konsepsiyasini ishlab chiqish XXI asrda samarali, shaffof va fuqarolarga yo'naltirilgan davlat xizmatlarini tashkil etishga intilayotgan hukumatlar uchun strategik ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda xalqaro reytinglarda O'zbekiston Respublikasining elektron hukumatni rivojlantirish darajasining o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. Xususan, BMT tomonidan e'lon qilingan E-Government Development Index (EGDI) reytingida O'zbekiston 6 pog'onaga yuqorilab, ilk bor mazkur indeksning «juda yuqori» (Very High EGDI) toifasiga kirishga erishdi. Shu bilan birga, avvalgi baholash natijalariga ko'ra, 18 pog'onaga o'sish qayd etilganini hisobga olganda, so'nggi ikki reyting oralig'ida O'zbekistonning umumiy o'sish ko'rsatkichi 24 pog'onani tashkil etgan [4]. 2026-yil aprel holatiga ko'ra, my.gov.uz portalida 14 milliondan ortiq ro'yxatdan o'tgan

foydalanuvchilar uchun 842 dan ortiq (shundan 628 tasi mobil ilovalar orqali) turdagi davlat xizmatlari taqdim etilmoqda. Ushbu ko'rsatkichlar O'zbekistonda davlat xizmatlarini raqamlashtirish jarayonlari izchil ravishda rivojlanayotgani hamda aholi va biznes subyektlarining elektron xizmatlarga bo'lgan ehtiyoji ortib borayotganini ko'rsatadi [5]. Zamonaviy bosqichda raqamli hukumat konsepsiyasi an'anaviy ko'rinishdagi elektron xizmatlar modeli doirasidan chiqib, davlat boshqaruvining sifat jihatidan yangi bosqichini ifoda etuvchi platformalashgan yoki raqamlashgan davlat modeliga (DGT) transformatsiya jarayoni kechmoqda. Mazkur jarayon davlat xizmatlarini raqamlashtirish bilan birga, davlat boshqaruv tizimining institutsional va texnologik asoslarini kompleks qayta tashkil etishni nazarda tutadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot xalqaro tashkilotining (OECD) tadqiqotlarida, zamonaviy davlat xizmat ko'rsatuvchi institut bo'lishi bilan birga, raqamli infratuzilma, ma'lumotlar va servislar ekotizimini shakllantiruvchi platforma sifatida namoyon bo'ladi [6].

Raqamli transformatsiya (ingl. digital transformation – o'zgarish, qayta shakllanish) davlat siyosatida davlat organlari tomonidan raqamli texnologiyalarni joriy etishni nazarda tutadi hamda bu jarayon texnologik jarayonlar asosida davlat boshqaruvi tizimini optimallashtirish bilan birga kechadi [7]. Bunda davlat xizmatlari proaktiv tarzda ko'rsatiladi, boshqaruv jarayonlari esa, sun'iy intellekt va katta hajmdagi ma'lumotlar texnologiyalari asosida avtomatlashtiriladi. Raqamli transformatsiyaning ustuvor yo'nalishi fuqarolar ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan

bo'lib, davlat boshqaruvi tizimi faoliyatini mazkur ehtiyojlarga mos ravishda institutsional va funksional jihatdan qayta tashkil etishni nazarda tutadi.

Ta'kidlash lozimki, davlat boshqaruvida raqamlashtirish jarayoni bosqichma-bosqich rivojlanuvchi institutsional transformatsiya sifatida talqin qilinadi. Ilmiy adabiyotlarda mazkur jarayonning izchil ravishda uch bosqichda amalga oshirilishi qayd etilgan. Jumladan, birinchi bosqich – avtomatlashtirish – mavjud ma'muriy jarayonlarning mazmunan o'zgarishsiz axborot texnologiyalari asosida qayta ishlab chiqilishini nazarda tutadi. Ikkinchi bosqich – raqamlashtirish – jarayonlarni optimallashtirish va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruvni shakllantirishga qaratilgan. Uchinchi bosqich – raqamli transformatsiya – davlat xizmatlarini platformalashtirish asosida raqamli platformaga o'tishni anglatadi, bu esa, davlat va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning yangi modelini shakllantiradi [8].

Sotsiologik nuqtayi nazardan raqamli hukumat doirasida katta ma'lumotlar va sun'iy intellektning joriy etilishi davlat hamda jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yangi ekotizim modelini shakllantiradi. Xususan, idoralararo integratsiyaning kuchayishi va ma'lumotlar oqimining markazlashuvi ijtimoiy institutlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni rivojlantiradi. Natijada, proaktiv xizmatlar konsepsiyasining rivojlanishiga olib kelib, davlatning fuqaroga nisbatan faol pozitsiyasini mustahkamlaydi. Raqamli transformatsiya davlat boshqaruvini modernizatsiya qilish bilan birga, davlat va jamiyat o'rtasidagi institutsional o'zaro munosabatlarning mazmun jihatdan yangilanishni taqozo etadi. Shu nuqtayi

nazardan, sotsiolog olim M.Bekmurodov qarashlariga ko'ra, boshqaruv samaradorligini ta'minlashda fuqarolik jamiyati institutlari muhim ijtimoiy mexanizm sifatida namoyon bo'lib, jamoatchilik nazorati va fuqarolar ishtirokini kuchaytirish orqali boshqaruvning ochiqligi va shaffofligini mustahkamlaydi [9]. Bu esa, raqamli hukumat sharoitida davlat xizmatlarini fuqarolar ehtiyojlariga mos ravishda amalga oshirish va boshqaruv jarayonlarini optimallashtirishda muhim institutsional omil bo'lib xizmat qiladi.

Raqamli hukumat konsepsiyasini sotsiologik jihatdan tahlil qilishda angliyalik sotsiolog olim Anthony Giddensning strukturatsiya nazariyasi muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Uning yondashuviga ko'ra, ijtimoiy tizimlar inson faoliyati va institutsional tuzilmalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi va rivojlanadi [10]. Ushbu nazariya doirasida raqamli hukumatni ikki tomonlama transformatsiya jarayoni sifatida talqin qilish mumkin. Bunda, bir tomondan, davlat institutlari raqamli texnologiyalar ta'sirida qayta shakllansa, ikkinchi tomondan, fuqarolarning jamiyat hayotidagi ijtimoiy munosabatlari raqamli muhitda yangi mazmun kasb etadi.

Elektron hukumatning ijtimoiy tabiatini yanada chuqur anglashda ispaniyalik sotsiolog olim M.Kastelsning Network Society Theory konsepsiyasi muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Olimning fikriga ko'ra, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tuzilmalar tarmoqlar asosida shakllanib, ijtimoiy munosabatlar axborot oqimlari orqali tashkil etiladi va doimiy ravishda rivojlantirib boriladi [11]. Shu nuqtayi nazardan, elektron hukumat jamiyatning sohalarga ixtisoslashgan institutsional ifodasi

sifatida namoyon bo'lib, davlat boshqaruvini vertikal-iyerarxik tizimdan gorizonttal, tarmoqli va interaktiv munosabatlar tizimiga transformatsiya qiladi. Ushbu transformatsiya davlat va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning yangi modelini shakllantiradi.

Amerikalik olim Jane E. Fountain davlat boshqaruvi tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish jarayonini tashkiliy madaniyat, huquqiy asoslar va institutsional o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab ijtimoiy-texnologik jarayon sifatida talqin qiladi. Olimning ilmiy yondashuviga ko'ra, raqamli texnologiyalar davlat xizmatlarining ochiqligi va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Biroq mazkur texnologiyalarning amaliy samaradorligi, birinchi navbatda, davlat institutlarining ularga moslashuv darajasi, tashkiliy salohiyati hamda me'yoriy-huquqiy jihatdan mustahkamligi bilan bevosita belgilanadi [12].

Ushbu olimlarning yondashuvlarini tahlil qilish orqali raqamli hukumatni ijtimoiy, institutsional va texnologik omillarning o'zaro ta'sirida shakllanuvchi murakkab tizim sifatida qarash mumkin. Bu esa, raqamli transformatsiya jarayonini davlat institutlari, fuqarolar ishtiroki va raqamli infratuzilmaning o'zaro bog'liq holda rivojlanishi sifatida talqin qilishga imkon yaratadi.

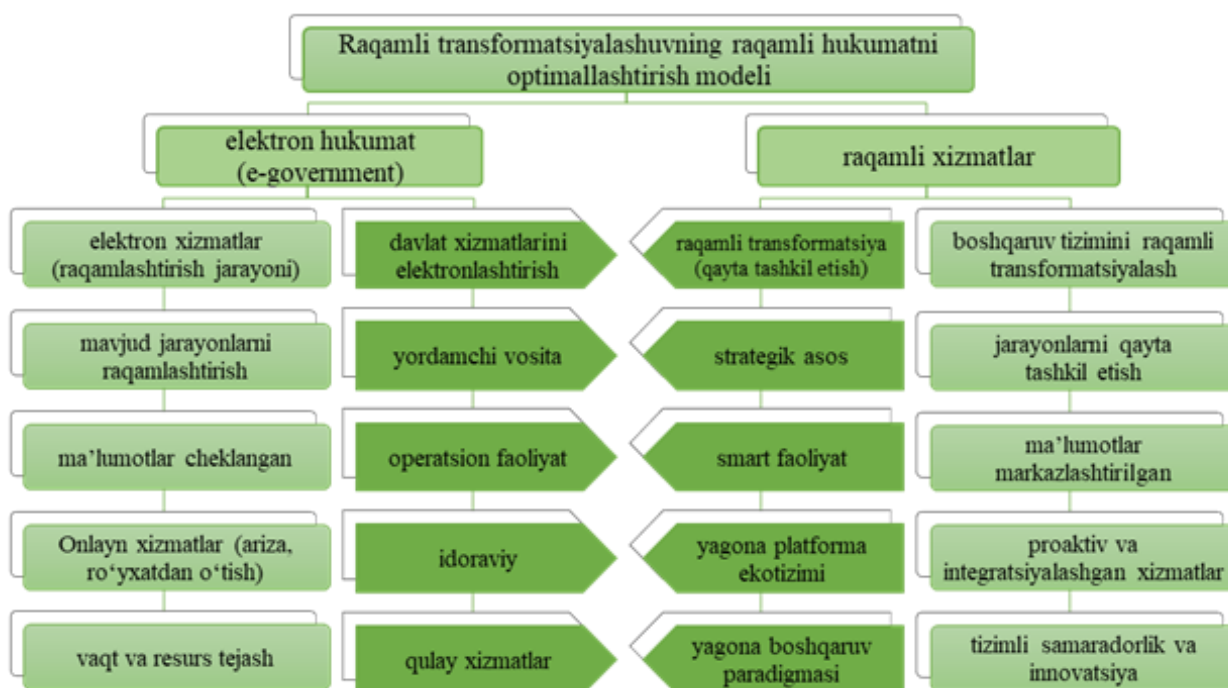
Institutsional yondashuv nuqtayi nazaridan, elektron hukumat "institutsionalizm" tushunchasi doirasida tahlil qilinib, u, birinchi navbatda, texnologik innovatsiya sifatida emas, balki institutsional transformatsiya jarayoni sifatida talqin qilinadi. Amerikalik olim D.Nort o'z qarashlarida institutlar iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi «qoidalar tizimi» sifatida jamiyat rivojlanishining asosiy

determinanti hisoblanishini ta’kidlagan [13].

Ilmiy tadqiqotlar materiallari tahlili shuni ko’rsatadiki, O’zbekiston Respublikasida davlat boshqaruvini raqamlashtirish jarayoni evolyutsion va bosqichma-bosqich xususiyatga ega bo’lib, u, dastlab, elektron hukumat (e-government) tizimini joriy etishdan boshlanib, keyinchalik raqamli hukumat (digital government) va yagona raqamli platforma modellariga o’tish orqali raqamli davlatni shakllantirishga qaratilgan kompleks islohotlar tizimi sifatida rivojlanmoqda. Mazkur transformatsiya jarayonini nazariy jihatdan davlat boshqaruvining raqamli modernizatsiyasi sifatida baholash mumkin bo’lib, u axborot-kommunikatsiya

texnolo-giyalarini joriy etish orqali davlat faoliyatining funksional, tashkiliy va institutsional jihatlarini qayta shakllantirishni nazarda tutadi. Bunda elektron hukumat davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirishga xizmat qilgan bo’lsa, raqamli hukumat ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv va integratsiyalashgan intellektual davlat ekotizimini shakllantirishga yo’naltirilgan bo’ladi. Bu esa, Yagona raqamli platforma orqali davlat funksiyalarining qayta integratsiyasi va «bir darcha» tamoyilini amalga oshirish bilan uyg’unlashadi.

“Elektron hukumat” va “raqamli hukumat” tushunchalariga doir ilmiy yondashuvlarni tahlil qilish natijasida ularning farqli jihatlarini quyidagicha tasniflab oldik (1-rasm).

1-rasm. Raqamli transformatsiyalashuvning raqamli hukumatni optimallashtirish modeli

Yuqoridagi rasmda elektron hukumat va raqamli hukumatning farqli jihatlari qiyosiy jihatdan tizimlashtirilib, funksional qamrovi, boshqaruv jarayoni, texnologik asoslari, davlat va fuqaro o'rtasidagi munosabatlar kabi asosiy mezonlar orqali ochib berilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, elektron hukumat xizmatlarni raqamlashtirishga qaratilgan dastlabki bosqichni ifodalasa, raqamli hukumat davlat boshqaruvining chuqur va tizimli transformatsiyasini anglatib, proaktiv hamda ma'lumotlarga asoslangan yondashuv ustuvorligini ta'minlaydi.

Yagona raqamli platforma modelining joriy etilishi davlat boshqaruvida sifat jihatidan yangi bosqichga o'tilishini anglatib, davlat axborot tizimlarini o'zaro integratsiya qilish, idoralararo ma'lumot almashinuvini ta'minlash hamda xizmatlarni «bir darcha» tamoyili asosida ko'rsatish imkoniyatini oshiradi. Rasmiy manbalarda bunday yondashuv «platform government» [14] yoki davlatning platformalashgan modeli sifatida talqin qilinib, u davlatni raqamli infratuzilma va ma'lumotlar ekotizimini boshqaruvchi subyektga aylantiradi.

O'zbekistonda «platform government» atamasi to'g'ridan-to'g'ri ifodalanmasa-da, uning mazmuniy jihatlari davlat boshqaruvini raqamlashtirishga oid ilmiy adabiyotlarda va amalga oshirilayotgan islohotlarda namoyon bo'lmoqda. Xususan, mahalliy tadqiqotchilar elektron hukumat tizimini rivojlantirishda davlat axborot tizimlarini integratsiya qilish, yagona axborot muhitini shakllantirish va idoralararo ma'lumot almashinuvini ta'minlash masalalarini tadqiq qilishgan [15].

Ilmiy adabiyotlarda raqamli hukumat tizimi doirasida shakllanadigan munosabatlar,

odatda, to'rtta asosiy segmentga ajratiladi: 1) davlat-fuqaro (G2C) modeli – davlat organlari va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni raqamli muhit orqali tashkil etishga xizmat qilib, xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va samarali kommunikatsiyani ta'minlashni nazarda tutadi; 2) davlat-biznes (G2B) yo'nalishi – davlat va xususiy sektor o'rtasidagi institutsional hamkorlikni rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlari uchun qulay raqamli xizmatlar infratuzilmasini yaratishga yo'naltirilgan bo'ladi; 3) davlat-davlat (G2G) – munosabatlari davlat organlari va tashkilotlari o'rtasida axborot almashinuvini ta'minlash, idoralararo integratsiyani kuchaytirish va boshqaruv jarayonlarining muvofiqlashuvini yaxshilash orqali davlat xizmatlarining samaradorligi, shaffofligi va tezkorligini oshirishga xizmat qiladi; 4) davlat-xodim (G2E) – modeli davlat xizmatchilari faoliyatini raqamli vositalar orqali qo'llab-quvvatlash, ma'muriy jarayonlarni optimallashtirish hamda xizmat ko'rsatish sifatini oshirish uchun zarur tashkiliy va texnologik shart-sharoitlarni shakllantiradi.

Fikrimizcha, mazkur to'rtta o'zaro bog'liq yo'nalish raqamli hukumat tizimining kompleks va integratsiyalashgan tabiatini o'zida ifodalab, davlat boshqaruvining barcha darajalarida samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Aynan shu jihat Yagona raqamli platformani joriy etish zaruratini nazariy jihatdan asoslashga imkoniyat yaratadi. Ushbu platforma davlat organlarining axborot tizimlari faoliyatini o'zaro uyg'unlashtirish, idoralararo hamkorlikni rivojlantirish, mavjud ma'lumotlar bazalarini Karen Layne va Jungwoo Lee tomonidan taklif etilgan to'rt bosqichli model elektron hukumatning tashkiliy va texnologik

evolyutsiyasini o'zida ifodalovchi nazariy yondashuvlardan biri hisoblanadi. Bunda kataloglashtirish – davlat organlarining rasmiy veb-resurslari shakllantiriladi va ular orqali foydalanuvchilarga asosiy axborot taqdim etiladi. Mazkur jarayon davlat axborot ochiqligi siyosatini ta'minlash va fuqarolarni zarur ma'lumotlar bilan ta'minlashning dastlabki bosqichi sifatida shakllandi. Keyingi tranzaksion xizmatlar bosqichida – davlat va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar raqamli bosqichga o'tadi. Bunda, fuqarolar va boshqa manfaatdor subyektlar davlat organlari bilan bevosita jismoniy aloqaga kirishmasdan, masofadan turib, elektron xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa, elektron hukumatning amaliy ahamiyatini oshiruvchi muhim bosqich hisoblanadi. Vertikal integratsiya bosqichi – davlat boshqaruvining muayyan darajalari o'rtasidagi axborot almashinuvi va faoliyat muvofiqlashuvini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, u boshqaruv jarayoni samaradorligini oshirishga va ichki institutsional tuzilmalar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Gorizontall integratsiya bosqichi – turli davlat organlari va tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlash, ma'lumotlar almashinuvini yo'lga qo'yish hamda yagona elektron xizmatlar muhitini shakllantirishni nazarda tutadi. Natijada, ushbu bosqichda elektron hukumatning eng yuqori rivojlanish darajasiga erishiladi, u integratsiyalashgan bo'ladi va foydalanuvchiga yo'naltirilgan raqamli boshqaruv tizimini shakllantiradi [16].

Elektron hukumatning rivojlanishi, dastlab, axborot taqdim etish bosqichidan boshlanib, keyinchalik interaktiv xizmatlar ko'rsatish va integratsiyalashgan boshqaruv tizimiga o'tish

orqali izchil ravishda takomillashib bormoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (my.gov.uz) ning joriy etilishi tranzaksion xizmatlar bosqichining amaliy ifodasi bo'lib, davlat xizmatlarini markazlashgan holda taqdim etish imkonini yaratdi.

Raqamli transformatsiya sharoitida raqamli hukumatni rivojlantirish muayyan tamoyillar, strategik maqsadlar va ustuvor yo'nalishlarga tayanadi. Ushbu tamoyillar davlat boshqaruvini samarali tashkil etish, aholi uchun qulay xizmatlar yaratish va raqamli tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi [17]. Avvalo, raqamli hukumatni shakllantirishda inklyuzivlik tamoyili muhim ahamiyatga ega. Ushbu tamoyilga muvofiq, barcha fuqarolar, ularning raqamli savodxonligi darajasi, texnik imkoniyatlari va ijtimoiy holatidan qat'i nazar, raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Ta'kidlash lozimki, bunday yondashuv «hech kimni ortda qoldirmaslik» g'oyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, jamiyat a'zolarining barchasini raqamli muhitga jalb etishni nazarda tutadi.

Fikrimizcha, raqamli transformatsiya nafaqat texnologik jihatdan modernizatsiya qilishni, balki fuqarolarning ehtiyojlari va manfaatlariga yo'naltirilgan boshqaruv modelini shakllantirishni o'zida mujassamlashtiradi. Bu esa, davlat organlaridan ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni kengaytirish va ko'rsatilayotgan xizmatlarni «inson qadri» tamoyillari asosida tashkil etishni talab qiladi.

Umuman olganda, O'zbekistonda raqamli hukumatni rivojlantirishga ko'p omilli ijtimoiy-institutsional muhit ta'sirida shakllanayotgan murakkab jarayon sifatida kompleks va tizimli

yondashish zarur bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy omillarning o'zaro ta'sirini muvofiqlashtirish davlat boshqaruvida raqamli transformatsiyaning barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, quyidagi takliflar raqamli hukumatni rivojlantirishda ijtimoiy-institutsional barqarorlikni ta'minlash, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish va jamiyatda raqamli taraqqiyotni rag'batlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvni ifoda etadi. Jumladan:

- raqamli hukumatni rivojlantirishda samaradorlik va tejamkorlik tamoyillari ijtimoiy resurslardan oqilona foydalanish nuqtayi nazaridan ustuvor ahamiyat kasb etadi. Davlat boshqaruvi jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida optimallashtirish, ortiqcha ma'muriy to'siqlarni qisqartirish orqali ijtimoiy tizimning funksional samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa, davlat xizmatlarining sifat ko'rsatkichlari yaxshilanishi bilan birga, fuqarolarning davlat institutlariga bo'lgan ishonch darajasini mustahkamlashga xizmat qiladi;

- raqamli hukumatning ijtimoiy mohiyatini ifodalovchi asosiy omillardan biri foydalanuvchiga qulay bo'lishiga qaratilgan bo'lishi lozim. Bunday yondashuv doirasida davlat xizmatlari fuqarolarning real ehtiyojlari va ijtimoiy kutilmalariga mos ravishda tashkil etilishi, ulardan foydalanish jarayoni sodda va inklyuziv bo'lishi talab etiladi;

- davlat boshqaruvida integratsiyalashgan yondashuvni ta'minlash institutsional muvofiqlik va idoralararo o'zaro bog'liqlikni kuchaytirishni nazarda tutadi. Axborot tizimlarini o'zaro uyg'unlashtirish va ma'lumot almashinuvining samarali mexanizmlarini joriy etish orqali yagona raqamli makon shakllantirilib, boshqaruv jarayonlarining uzluksizligi ta'minlanishiga erishiladi;

- boshqaruv qarorlari qabul qilish jarayonlarini ma'lumotlarga asoslangan yondashuv asosida tashkil etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sifatli ma'lumotlar tahlili davlat qarorlarining ilmiy asoslanganligi va samaradorligini oshirish bilan birga, ijtimoiy jarayonlarning aniq monitoringini ta'minlaydi.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. United Nations E-Government Survey 2024 // <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789211067286>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 22-fevraldagi «Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish» yilida ustuvor yo'nalishlar bo'yicha islohotlar dasturlari va «O'zbekiston – 2030» strategiyasini amalga oshirish bo'yicha davlat dasturi to'g'risida»gi PF-22-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/8050787>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 - yil 5 - oktabrdagi «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-6079-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/5030957>

4. Top 100 Countries by E-Government Development Index, 2025 // <https://statranker.org/digital-innovation/top-100-countries-by-e-government-development-index-2025/>
5. Statistica // <https://my.gov.uz/uz/statistics>
6. Government at a Glance 2025, OECD Publishing, Paris. // <https://doi.org/10.1787/0efd0bcd-en>
7. Чугунова Ю.В. Перспективы развития государственного управления в условиях цифровой трансформации // Молодой ученый. 2023. № 47 (494). – С. 401-403. // <https://moluch.ru/archive/494/108100>
8. Бирюк Д.В. Государственное управление как платформа для взаимодействия государства, общества и бизнеса. // Сборник XII междуна-родной научно-практической конференции «Современные тенденции и инновации в науке и производстве». 26.04.2023 г. Кузбасский ГТУ. Кемерово. – С. 213.1-213-4.
9. Bekmurodov M.B. Zamonaviy boshqaruv sotsiologiyasi. – Toshkent: «Yoshlar nashriyoti». – 2020. – 156-157 b.
10. Giddens A. The Constitution of Society Outline of the Theory of Structuration. // <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-3863309-a3b1c16a5d.pdf>
11. Castells M. The rise of the network society. 2nd ed., with a new pref. Wiley-Blackwell. A John Wiley & Sons, Ltd., Publication. 2000. 597 p.
12. Fountain J.E. Public sector: Early stage of a deep transformation // The economic payoff from the Internet revolution. Washington D.C.: Brookings Institution press, 2001.
13. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press. 1990. // <https://doi.org/10.1017/cbo9780511808678>
14. The OECD Going Digital Integrated Policy Framework 2026. OECD Digital economy papers March 2026 No. 381.
15. Karimov N.U. O'zbekistonda raqamli transformatsiya muammolari va istiqbollari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. 2023. №4 (81). – 56-67 b.
16. Layne K., Lee J. Developing fully functional e-government: A four stage model. International Journal "Government Information Quarterly". Vol. 18, Issue 2, - P. 122-136. // [https://doi.org/10.1016/S0740-624X\(01\)00066-1](https://doi.org/10.1016/S0740-624X(01)00066-1)
17. «Raqamli hukumat – 2028» strategiyasi // https://dgov.uz /media/files/ Raqamli_hukumat_- 2028_ RxZgOJl.pdf

OMMAVIY TARTIBSIZLIKLARNING IJTIMOIY-SIYOSIY MOHIYATI

Maxsudjon MANSUROV,
O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar
vazirligi akademiyasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada ommaviy tartibsizliklarning ijtimoiy-siyosiy mohiyati kompleks tarzda tahlil qilinib, ommaviy tartibsizliklarning yuzaga kelish sabablari, ularning jamiyat barqarorligiga ta'siri hamda ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan o'zaro bog'liqligi ochib berilgan. Shuningdek, tartibsizliklarning rivojlanish bosqichlari, ularning xavfsizlik va huquqiy tizimga tahdidi, davlat va jamiyat institutlarining ushbu jarayonlarga munosabati tahlil etilib, tadqiqot natijasida ommaviy tartibsizliklarning oldini olish, ularni boshqarish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *ommaviy tartibsizliklar, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, ijtimoiy barqarorlik, siyosiy ishonchsizlik, iqtisodiy tengsizlik, ijtimoiy adolatsizlik, axborot manipulyatsiyasi, norozilik harakatlari, xavfsizlik, huquqiy tizim.*

**Социально-политическая сущность
массовых беспорядков**

Махсуджон Мансуров

Старший преподаватель Академии
Министерства внутренних дел Республики
Узбекистан.

Аннотация: в данной научной статье комплексно анализируется социально-политическая сущность массовых беспорядков. Раскрываются причины их возникновения, влияние на стабильность общества, а также взаимосвязь с социально-политическими процессами. В качестве основных факторов протестных движений рассматриваются экономическое неравенство, социальная несправедливость, политическое недоверие и информационные манипуляции. Также анализируются этапы развития массовых беспорядков, их угроза безопасности и правовой системе, а также реакция государственных и общественных институтов на данные процессы. В результате исследования разработаны научно-практические рекомендации по предотвращению массовых беспорядков, их регулированию и обеспечению социальной стабильности.

Ключевые слова: *массовые беспорядки, социально-политические процессы, социальная стабильность, политическое недоверие, экономическое неравенство, социальная несправедливость, информационные манипуляции, протестные движения, безопасность, правовая система.*

The Socio-Political Nature of Mass Disturbances

Maxsudjon Mansurov,

Senior Lecturer at the Academy of the Ministry of Internal Affairs

Abstract: this scientific article provides a comprehensive analysis of the socio-political nature of mass unrest. It reveals the causes of their emergence, their impact on societal stability, and their interconnection with socio-political processes. Factors such as economic inequality, social injustice, political distrust, and information manipulation are considered as the main sources of protest movements. The study also examines the stages of development of mass unrest, their threats to security and the legal system, as well as the response of state and public institutions to these processes. As a result, the research develops scientific and practical recommendations for preventing mass unrest, managing them, and ensuring social stability.

Keywords: *mass unrest, socio-political processes, social stability, political distrust, economic inequality, social injustice, information manipulation, protest movements, security, legal system.*

Zamonaviy jamiyatda ommaviy tartibsizliklar ijtimoiy-siyosiy hayotning murakkab va ko'p qirrali hodisalaridan biri hisoblanadi. Ular, ko'pincha, jamiyatdagi mavjud muammolar, ijtimoiy tengsizlik va siyosiy ziddiyatlarning keskinlashuvi natijasida yuzaga keladi. Ommaviy tartibsizliklar nafaqat jamoat xavfsizligiga, balki davlat barqarorligiga ham jiddiy tahdid soladi. Bugungi kunda ommaviy tartibsizliklarni ijtimoiy hayotdagi destruktiv ro'lini aniqlashda uning ijtimoiy-siyosiy mohiyatini anglash va tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ommaviy tartibsizlik konflikt, ziddiyatlarga asoslangan noroziliklar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Ommaviy tartibsizliklar — bu fuqarolarning katta guruhi tomonidan jamoat tartibini buzish, zo'ravonlik harakatlarini sodir etish, davlat organlariga qarshilik ko'rsatish kabi harakatlar majmuasidir [1]. 1989-1990-yillarda SSSR hududida sodir bo'lgan tartibsizliklar, asosan, millatlararo nizolar asosida sodir bo'lgan. Rossiya IIV xodimi yu.f.n. A.Abdulmanovning fikricha: "Aksariyat hollarda ular milliy, irqiy tenglikni qasddan buzish, milliy yoki irqiy adovat yoki nafratni qo'zg'atishga qaratilgan qasddan – milliy sha'ni va qadr-qimmatini kamsitishga qaratilgan harakatlar bilan birga keladi" 2]. Bizning fikrimizcha, ushbu xatti-harakatlarning ortib borayotgan jamoat xavfsizligiga xavfini hisobga olgan holda, ommaviy tartibsizliklarni uyushtirishga qaratilgan usullardan biri sifatida yuzaga kelgan, keyinchalik millatlararo nizolarga aylanib ketadigan, negizida ommaviy tartibsizliklar kelib chiqadigan millatlararo nizodan foydalanish mumkin. Bu kabi xatti-harakatlar ommaviy tartibsizliklar bilan bevosita bog'liq bo'lmagan shakllarda ham namoyon

bo'lishi mumkin. Fuqarolarning dinga munosabatiga ko'ra, milliy, irqiy tenglik va teng huquqliligini buzishning obyektiv tomoni quyidagilardan iborat: a) g'oyalar, qarashlar yoki yozma mahsulotlar (varaqlar, xatlar, murojaatlar va boshqalar) tarqatish; muayyan millat yoki irqqa bo'lgan ishonch va hurmatni susaytiradigan yoki shu millat vakillariga, ularning turmush tarzi, urf-odatlar, madaniyati va boshqalarga nisbatan nafrat, dushmanlik tuyg'ularini uyg'otadigan harakat bo'lib, shu asosda zo'ravonlik harakatlariga undash; b) milliy yoki irqiy mansubligiga, shuningdek, dinga bo'lgan munosabatiga qarab, u yoki bu millatni kamsitish. Ushbu jarayonni O'zbekiston SSR hududida bo'lib o'tgan "Farg'ona voqealari" misolida ham ko'rish mumkin. 1989-yil 7-8-iyun kunlari O'zbekistonning Farg'ona viloyati hududida mesxeti turklariga qarshi millatlararo adovat asosida ommaviy tartibsizliklar ko'tarilgan edi. Farg'ona viloyatida sodir etilgan ommaviy tartibsizliklar faktlari bo'yicha sudlar tomonidan ko'rilgan jinoyat ishlarini o'rganishlar shuni ko'rsatdiki: "Jinoyat sodir etgan shaxslarning harakatlari 61 foiz holatda talon-taroj qilish, o't qo'yish, vayronagarchilik va shu kabi boshqa harakatlar bilan kechgan ommaviy tartibsizliklarni tashkil etish sifatida kvalifikatsiya qilingan; 94 %da bu – harakatlarning bevosita bajarilishi sifatida; 44 %da – hokimiyatga qurolli qarshilik ko'rsatish bo'lgan" [3]. "Tartibsizliklar sharoitida jinoyat, qoida tariqasida, shafqatsizlik va tajovuzkorlikning kuchayishi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, eng kam himoyalangan fuqarolar, ayniqsa, qariyalar, ayollar va bolalar azoblanadi. Tartibsizliklar haddan tashqari shafqatsizlik, zo'ravonlik, ko'pincha, oddiy hayot sharoitida hech qachon

bunday harakatlarni qilmagan odamlar tomonidan namoyon bo'ladi. Ularda juda ko'p odamlar ishtirok etishi tartibsizlikning paydo bo'lishi va rivojlanishining sirlaridan biri [4]".

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov Farg'ona voqealari haqida shunday yozadi: "O'zbek xalqining vijdoni pok. Farg'ona voqealari o'zbek xalqining irodasi bilan sodir bo'lmadi. Bu voqealarga tuturiqsiz va g'arazli maqsadlarni ko'zlab, kim qanday bo'yoq bermasin, tarix albatta o'zining adolatli hukmini chiqaradi. Xalqimiz hech qachon boshqa xalqlarga nisbatan dushmanlik kayfiyatida bo'lmagan. Bu qadimiy va hozirgi tariximizdan olingan ko'pgina misollar bilan isbotlangan [5]". Ushbu holatlarni 1990-yil fevral-mart oylarida Toshkent viloyatidagi "Bo'ka va Parkent voqealari"da, "Birlik" norasmiy siyosiy harakati yetakchisi Po'latov Abduraximning "sa'y-harakatlari" natijasi sifatidagi etnik nizolarda ham ko'rish mumkin [6]. Bizning fikrimizga ko'ra, amaliyot shuni tasdiqlaydiki, tartibsizliklar paytida ularning faol ishtirokchilari va tashkilotchilarini aniqlash juda qiyin. Javobgarlikka, asosan, to'polon sodir bo'lgan joyda tasodifan bo'lganlar tortiladi, tashkilotchilar esa, ko'pincha, tartibsizliklar sodir bo'lgan joyda umuman ko'rinmaydi. Ba'zida ommaviy tartibsizliklarga aloqasi bo'lmagan shaxslar javobgarlikka tortiladi. Bu, o'z navbatida, ommaviy tartibsizlik tashkilotchisini aniqlashda vaqtni ko'p oladi, bunday hollarda ommaviy tartibsizlikning turlariga e'tibor berish lozim:

a) jamoat joylaridagi tartibsizliklar – bunday tartibsizlik turli guruhlar yoki sport musobaqalarida muxlislar tomonidan sodir etiladi;

b) ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog'liq

a) tartibsizlik yoki ommaviy tartibsizliklar ijtimoiy-siyosiy muammolar ko'rinishida sodir bo'ladi;

b) individual ko'rinishdagi tartibsizliklar shaxs bilan bog'liq bo'lib, bunday jarayon, asosan, uyushmagan yoshlar orasida sodir bo'ladi.

Ommaviy tartibsizliklar yirik guruhlar tomonidan amalga oshiriladigan, jamoat xavfsizligi asoslariga tahdid soluvchi hamda hokimiyat, muassasa va boshqa tashkilotlar faoliyatini beqarorlashtirishga qodir bo'lgan, birinchi navbatda, zo'ravonlik xarakteridagi turli ijtimoiy xavfli harakatlar yig'indisini o'z ichiga olgan murakkab hodisadir. Ommaviy tartibsizliklarni uch turga ajratib olish maqsadga muvofiq. Bular: ijtimoiy, fanatizm va siyosiy ko'rinishdagi ommaviy tartibsizliklar.

Ijtimoiy ko'rinishdagi ommaviy tartibsizliklar bilan siyosiy ko'rinishdagi tartibsizlik bir-biriga yaqin bo'lsa-da, ularning maqsadlarini ajratib olish va farqlash muhimdir. Ijtimoiy ko'rinishdagi tartibsizlik jamiyatdagi muammo va kamchiliklar, iqtisodiy muammolar asosida yuzaga kelsa-da, uning harakati tarqoq, maqsadi esa aniq hisoblanadi.

Fanatizm ko'rinishidagi ommaviy tartibsizliklarni, odatda, sport musobaqalarida ko'proq uchratish mumkin. Bunda jamoalarga muxlislik qilayotgan odamlar o'rtasida fanatizm tufayli tartibsizliklar kelib chiqadi.

Siyosiy ko'rinishdagi yoki rangli inqiloblar ko'rinishidagi ommaviy tartibsizliklarning maqsadi davlat to'ntarishini amalga oshirishga qaratilgan bo'ladi. Bunda olomon ko'tarilgandan keyin, aniq yo'l xaritasiga ega bo'lganday harakatlanib, harakat davomida strategik obyektlar, jumladan, aeroportni egallash, o't qo'yish, portlatish, qurol-yaroq va

harbiy texnikaga ega bo'lishga intiladi. Bundan tashqari, ommaviy tartibsizliklarning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni shakllantirish va amalga oshirishda shuni hisobga olish kerakki, zamonaviy sharoitda tegishli guruhlarining noqonuniy xatti-harakatlari siyosiy maqsadlarda tashkil etilib, davlat to'ntarishlarining ajralmas qismiga aylandi. Bunday harakatlarga 2014-yilda Ukraina Respublikasida yuz bergan "Maydan" ommaviy tartibsizliklarini misol qilib keltirish mumkin.

Siyosiy maqsadlarni ko'zlagan ommaviy tartibsizliklarning oldini olish bir vaqtning o'zida konstitutsiyaviy tuzum asoslari va davlat xavfsizligiga qarshi jinoyatlarning oldini olishga xizmat qiladi. 2010-yilning oxirida Shimoliy Afrika va Yaqin Sharq mintaqasidagi davlatlarda boshlangan "Arab bahori"ni ham misol qilish mumkin. Xususan, Tunis, Misr va Liviyadagi ommaviy tartibsizliklar, shuningdek, Suriyadagi fuqarolar urushining yuzaga kelishi mavjud hukumatga qarshi qaratilgan turli ko'rinishdagi noroziliklarning avj olishi bilan izohlanadi. M.T. Laumulinning ta'kidlashiga ko'ra, qo'zg'olonchilarning maqsadi arab dunyosidagi mavjud siyosiy tuzumni o'zgartirish, demokratik prinsiplarni amalga keng joriy qilish kabi omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, "Arab bahori" voqealarini bevosita tashkillashtirishda ayrim tashqi kuchlarning ta'siri borligi ba'zi mutaxassislar tomonidan e'tirof etilmoqda [7].

Mustaqil O'zbekiston Respublikasida ham 1991-2022-yillar oralig'ida turli ko'rinishdagi ekstremistik guruhlar tomonidan, O'zbekiston Respublikasida milliy yoki irqiy adovat va nifoqni qo'zg'atishga, millat sha'ni va qadr-qimmatini kamsitishga, fuqarolarning tuyg'ularini ularning diniy e'tiqodlari bilan bog'liq holda haqorat qilishga, shuningdek, huquqlarini bevosita

cheklashga, qasddan qilingan harakatlar sodir etishga urinishlar kuzatilgan, jumladan: 1991-yil 9-dekabrda Namangan viloyatida tarixga "Namangan voqealari" [8] nomi bilan kirgan tartibsizliklarda "O'zbekiston Islom davlatini tuzish"ga urinishlar bo'lgan; 1992-yil 16-yanvarda Toshkent shahridagi "Yoshlik" talabalar shaharchasidagi voqealari [9] – Toshkent davlat universiteti (hozirgi O'zMU) va Toshkent davlat politexnika universiteti (hozirgi TDTU) talabalari non narxining oshib ketishi bahonasida "Yoshlik" talabalar shaharchasida "Erk partiyasi" yetakchisi Muhammad Solihning "sa'y-harakatlari" natijasida ham ommaviy tartibsizliklar yuzaga kelgan; 2005-yil 13-maydagi Andijon viloyatida sodir bo'lgan "Andijon voqealari"[10]dagi terroristik harakatlar orqali sun'iy olomonni tashkil etish, 2022-yil 1-iyulda bo'lib o'tgan Qoraqalpog'istondagi "Nukus voqealari" [11] yorqin misol bo'lishi mumkin.

Globalashgan axborot asrida bu kabi harakatlar internet jahon axborot tarmoqlari orqali "Master klass" ko'rinishida da'vatlarni kuzatish mumkin. Xususan, OAV nazoratini xususiy sektor yoki chet el investorlari qo'lga o'tib ketishi. Bu omilni Qirg'iziston, Suriya, Tunis kabi davlatlarda kuzatishimiz mumkin. Qirg'izistonda 2000-yilda Aleksandr Kim tomonidan tashkil qilingan "Моя столица – новости" xususiy gazetasi "ommaviy tartibsizlik"larning kelib chiqishida muhim rol o'ynagan [12]. Axborot asrida ma'lumotlarni turli ko'rinishda sharhlash orqali tasavvurni shakllantirishga erishiladi. Markaziy Osiyo davlatlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarga hukumat va davlat rahbarlarini aybdor qilish "Ozodlik radiosi"ning asosiy faoliyati hisoblanadi. Shu o'rinda, "Eltuz" YouTube

kanallarining ham faoliyatini qo'shish mumkin.

Bugungi kunda "bloggerlik faoliyati" bilan shug'ullanuvchi Sanjar Xo'ja taxallusi bilan tanilgan Sanjar Ikromov (1988-yilda tug'ilgan, YouTubeda – 200 mingdan ortiq, Telegramda – 18,3 ming, Facebookda 29 ming obunachisiga ega) internet jahon axborot tarmoqlari orqali o'zbek auditoriyasiga ijtimoiy-siyosiy, iqtisod va psixologiya mavzularidagi salbiy fikr-mulohazalari bilan davlat va xalq o'rtasidagi munosabatga ishonchsizlik, fitna urug'ini ekishga harakat qiladi.

Blogger Xidrnazar Allaqulov 2002-2004-yillarda Termiz davlat universiteti rektori lavozimida ishlagan. Uning fikricha, O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan siyosiy partiyalar "amaldagi hukumat tomonidan boshqarilishi va moliyalanishi" tufayli mavjud vaziyatni xalq manfaatiga mos ravishda o'zgartirishga qodir emas. Shu sababdan "haqiqat va adolat qaror toptiradigan" siyosiy partiya tuzishga ehtiyoj tug'ilgan degan vajlarni keltiradi.

Xulosa o'rnida, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "27-iyun Matbuot va OAV xodimlari kuni" munosabati bilan yo'llagan bayram tabrigidagi: "Bugungi shiddatli davrning o'zi barcha sohalar qatori axborot yo'nalishida ham oldimizga o'ta dolzarb vazifalarni qo'yimoqda. Hozirgi vaqtda yer yuzining turli burchaklarida yuz berayotgan, barchamizni tashvish va xavotirga solayotgan voqealarni hisobga oladigan bo'lsak, global dunyoda axborotlashuv jarayonlarining tahdidli jihatlari ham borligi va ular tobora kuchayib borayotganidan ko'z yumolmaymiz. Dunyoning ayrim mintaq va hududlarida ommaviy axborot vositalari muayyan siyosiy kuchlar qo'lida informatsion urushni avj oldirishga, jamoatchilik

fikrini chalg'itishga, oqni – qora, qorani – oq deb ko'rsatishga xizmat qilayotganini afsus bilan qayd etishga to'g'ri keladi. Axborot makonidagi ustunlik ko'p narsani hal etadigan bugungi murakkab vaziyatda xalqimiz siz, azizlarni demokratik matbuotning asosiy sharti va talabi bo'lgan xolislik, haqqoniylik, milliy manfaatlarimizga sodiqlik kabi prinsiplarga amal qilib, o'z bilim va salohiyati, o'tkir qalami va haroratli so'zi bilan jamoatchilikka ijtimoiy jarayonlar mohiyatini anglab yetishga ko'maklashadigan, ularni buzg'unchi axborot xurujlaridan himoya qiladigan fidoyi insonlar deb biladi" [13], - degan so'zlari bejizga emas. Bloggerlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar uzatilayotgan ma'lumotlarni to'g'ri va

ishonchli manbalar asosida tayyorlashi, lekin bir yoqlama ishlov berilgan provokatsion ma'lumotlarni tarqatishda ulardan ehtiyotkorlik talab etiladi. Buning uchun bloggerlik faoliyatini olib boruvchi fuqarolarimizda vatanparvarlik tuyg'usi kuchli bo'lishi hamda tinchlik oliy ne'mat ekanligini ongli anglashlari zarur. Aslida, ommaviy tartibsizliklarning har qanday shakli jamiyat barqarorligi va xavfsizligiga jiddiy tahdid solishi bilan bir qatorda, fuqarolarning shaxsiy erkinliklari, mulkiy daxlsizligi va huquqlariga ham zarar yetkazadi. Shu bois, bunday xavfli vaziyatlarning oldini olish, ularni barvaqt aniqlash va huquqiy asoslangan aniq mexanizmini yaratish davlat hamda jamiyatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. 244-moddasi. – T.: Adolat. – 2023.
2. Абдульманов А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками. Диссертация. –19 стр. – Москва, 1994.
3. Бюллетень Верховного Суда Республики Узбекистан.1991. No4. – С.11.
4. Антонян Ю.М. Преступления, совершенные с особой жестокостью // Государство и право.№ 9, Москва, 1992.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. – Б. 7. (Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1989 йил 19 августдаги XVI пленумида сўзлаган нутқидан).
6. Эргашев Қ.Э., Замонов А.Т. Ўзбекистоннинг энг янги тарихи. Ўқув қўлланма. – Тошкент, 2013. – 58-62 б.
7. Лаумулин М.Т. «Арабская Весна» 2011 года: социально-политические изменения на Арабском Востоке и их международные последствия. – Алматы: КИСИ, 2011.
8. <https://mover.uz/watch/flJnH4i>
9. https://uz.wikipedia.org/wiki/Toshkentdagi_talabalar_qo'zg'oloni
10. Алматов З., Сатторов А. Ортда қолган таҳликали кунлар. –Тошкент, 2022. – 70-74 б.
11. <https://www.xabar.uz/mahalliy/nukus-voqealari-oliy-sudda-korilgan-appelyaciya-ishida-yana>
12. Гриняев С.Н., Арзуманян Р.В., Воробьев А.В., Аньшина Е.В., Кравченко В.Ю., Медведев Д.А. Иррегулярные конфликты: «цветные революции». Анализ и оценка форм, приемов и способов ведения операций по смене режимов в суверенных государствах / Под общ.ред. С.Н. Гриняева. – М.: АНОЦСОиП, диссертация – 2015. – С.79.
13. Мирзиёев Ш. “27 июнь Матбуот ва ОАВ ходимлари куни” муносабати билан йўллаган байрам табриги. – Тошкент, 2023.

KORRUPSIYAGA QARSHI MUROSASIZ KURASHISH – MUHIM STRATEGIK VAZIFA

Farrux GAYBULLAYEV,

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: iqlim inqirozi, beqarorlik va qutblanish davrida dunyo jamo-atchiligi manfaatlarini himoya qilish uchun dunyo ahli mas'uliyatli rahbarlar va mustaqil institutlarga har qachongidan ham ko'proq muhtoj - shunga qaramay, ko'pincha, ular yetishmayapti. Maqolada O'zbekistonda korrupsiyadan xoli muhit yaratish borasida keng ko'lamli islohotlar strategiyasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: *korrupsiya, manfaatlar to'qnashuvi, rasmiyatchilik, korrupsiyani idrok etish indeksi, korrupsiyaviy omillar, halollik standarti.*

**Бескомпромиссная борьба
с коррупцией — важная
стратегическая задача**

Фаррух Гайбуллаев,

Начальник Управления Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Аннотация: в условиях климатического кризиса, нестабильности и поляри-

зации населению мира как никогда необходимы ответственные лидеры и независимые институты для защиты интересов мирового сообщества, однако зачастую их не хватает. В данной статье представлен комплексный обзор стратегии масштабных реформ по созданию в Узбекистане среды, свободной от коррупции.

Ключевые слова: *коррупция, конфликт интересов, бюрократия, индекс восприятия коррупции, факторы коррупции, стандарт добросовестности.*

**An uncompromising fight against corruption is
an important strategic task**

Farrukh Gaybullayev,

Head of Department at the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Legal Sciences

Abstract. in times of climate crisis, instability and polarization, the world's people need more than ever responsible leaders and

independent institutions to protect the interests of the global community - yet they are often lacking. This research paper presents a comprehensive review of the strategy for large-scale reforms to create a corruption-free environment in Uzbekistan.

Keywords: *corruption, conflict of interest, bureaucracy, corruption perception index, corruption factors, integrity standard.*

Davlatimiz rahbari 2025-yilning 26-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi va O'zbekiston xalqiga Murojaatnoma-sida korrupsiya davlat taraqqiyotiga to'siq bo'ladigan, adolat va qonun ustuvorligini izdan chiqaradigan, jamiyatda ishonch muhitini zaiflashtiradigan eng jiddiy tahdid ekanligini ta'kidlab, bu illatga qarshi kurashish bo'yicha 2026-yilda "favqulodda holat" e'lon qildi. O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2026- yilda e'lon qilingan "favqulodda holat" korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha murosasiz muhit yaratishda strategik qadam sanaladi.

2021-yilning 13-dekabrida Sharm-el-Sheyxda Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Butunjahon konferensiyasida BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish tomonidan dunyoda korrupsiya tufayli soliq to'lovchilarning cho'ntaklaridan trillionlab dollar qiymatidagi mablag'lar maktab va kasalxonalarga yetib bormasdan, mansabdor shaxslar hisob raqamlariga tushayotganligi, bunda inson huquqlarini himoya qilishda korrupsiyaga qarshi kurashishning muhim ekanligi alohida ta'kidlangan edi[1].

Hozir dunyoda korrupsiyaning zarari qariyb 3 trillion AQSh dollarini tashkil etadi.

Biroq Prezidentimiz ta'kidlaganidek: **“Bu katta raqamlar haqiqiy holatni va korrupsiya natijasida ko'rilayotgan real zararining aniq hajmini to'liq ifoda eta olmaydi. Eng yomoni — jamiyat ko'radigan ma'naviy zarar ko'lamini hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydi”**[2].

Shu bois, aholining barcha qatlamlari orasida korrupsiyaning barcha shakllari va ko'rinishlariga murosasiz munosabatni shakllantirish masalasi davlat siyosati hamda davlat va jamiyat boshqaruvining dolzarb vazifalaridan biriga aylandi.

Korrupsiya so'zi — lotincha “cor” va “ruptum” so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, “cor” – vijdon, yurak, “ruptum” esa, buzilish, vayron bo'lish degan ma'nolarni anglatadi[3]. Demak, korrupsiya insonning vijdonan va axloqan buzilishi hisoblanadi.

“Transparency International” xalqaro nodavlat tashkiloti (TI) tomonidan 2026-yil 11-fevral kuni 2025-yil uchun Korrupsiyani qabul qilish indeksi (The Corruption Perceptions Index) (keyinchalik – Reyting / CPI) e'lon qilindi. 2025-yil uchun Korrupsiyani idrok etish indeksi natijalariga ko'ra, O'zbekiston indeksda 31 ball bilan 182 ta davlat ichida 124-o'rinni egallagan[4].

“Transparency International” xalqaro nodavlat tashkiloti (TI) tomonidan 2026-yil 11-fevral kuni 2025-yil uchun Korrupsiyani qabul qilish indeksi (The Corruption Perceptions Index) (keyinchalik – Reyting / CPI) e'lon qilindi. 2025-yil uchun Korrupsiyani idrok etish indeksi natijalariga ko'ra, O'zbekiston indeksda 31 ball bilan 182 ta davlat ichida 124-o'rinni egallagan[4].

100 ballik indeks bo'yicha O'zbekiston 31 ball (2024-yilda – 32 ball edi) to'plagan (bu

yerda 0 – korrupsiyaning o'ta yuqori darajasi, 100 – o'ta past darajasi).

Jahonda korrupsiyaga, shuningdek, uning latent tarkibiy qismiga qarshi kurashish har qanday davlat siyosatining ijtimoiy-siyosiy va huquqiy sohadagi ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Davom etayotgan globallashtirish jarayonlari, jahon iqtisodiyotining shakllanishi korrupsiyani xalqaro darajaga olib chiqdi va u «zamonaviy yirtqich hayvon»ga aylandi. «Transparency International» xalqaro nodavlat tashkilot ma'lumotlariga ko'ra, ma'lum yutuqlarga qaramay, aksariyat mamlakatlar hali ham korrupsiyaga qarshi samarali kurasha olmayapti[4].

Qayd etilishicha, dunyoda korrupsiya darajasi, jumladan, demokratik mamlakatlarda ham, o'sishda davom etmoqda. 2025-yilgi Korrupsiyani idrok etish indeksiga ko'ra, AQSh, Kanada, Yangi Zelandiya hamda qator Yevropa mamlakatlarida ko'rsatkichlar yomonlashgan.

2025-yilda korrupsiya bo'yicha o'rtacha jahon ko'rsatkichi 42 ballni tashkil etgan, bu so'nggi o'n yildan ortiq davrdagi eng past natija hisoblanadi. Dunyo mamlakatlarining uchdan ikki qismidan ko'prog'i 50 balldan kam natija ko'rsatgan, 80 balldan yuqori ball olgan davlatlar soni esa, o'n yil ichida 12 tadan 5 tagacha kamaygan.

Reytingda ketma-ket sakkiz yildan beri 89 ball bilan Daniya yetakchilik qilmoqda, undan keyingi o'rinlardan Finlyandiya (88) va Singapur (84) joy olgan. 182 ta davlat ichida eng oxirgi o'rinlarni Janubiy Sudan (9 ball), Somali (9 ball) va Venesuela (10 ball) egalladi.

Rossianing Korrupsiyani idrok etish ko'rsatkichi 22 ballni tashkil etdi. Bu mamlakatni 182 ta davlat orasida 157-o'ringa qo'yadi. Rossiya reytingda Gonduras,

Zimbabve va Chad bilan bir o'randan joy olgan.

Reytingda Markaziy Osiyo davlatlari – Qozog'iston 96-o'rin (38 ball), Qirg'iziston 142-o'rin (26 ball), Tojikiston 166-o'rin (19 ball), Turkmaniston 167-o'rin (17 ball) va Afg'oniston 169-o'randan (16 ball) joy olgan[4].

O'zbekiston ushbu reytingda 2023–2024-yillarda 121-o'rinni [egallagan edi](#). 2022-yilda esa, 126-o'rinni [qayd etgan](#).

Iqlim inqirozi, beqarorlik va qutblanish davrida dunyo jamoatchiligi manfaatlarini himoya qilish uchun dunyo ahli mas'uliyatli rahbarlar va mustaqil institutlarga har qachongidan ham ko'proq muhtoj, shunga qaramay, ko'pincha, ular yetishmayapti. «Transparency International» xalqaro nodavlat tashkiloti hukumatlar va rahbarlarni halollik bilan harakat qilishga va o'z fuqarolari uchun yaxshi kelajakni ta'minlash maqsadida, o'z majburiyatlarini bajarishga chaqirmoqda.

Takomillashtirilgan «O'zbekiston – 2030» strategiyasida (2026-yil 16-fevral) korrupsiyaga qarshi kurashish eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilanib, mamlakatimiz 2030-yilga borib, o'z pozitsiyasini 20 punktga yaxshilashni maqsad qilgan[5].

Shuningdek, O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2026-yilda e'lon qilingan «favqulodda holat» Yangi O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashishda qonun ustuvorligini ta'minlash, qonuniyligni mustahkamlash hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish dolzarb masalalardan biri sanalishini nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasida barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, fuqarolarning davlat organlariga ishonchini mustahkamlash va inson huquq hamda erkinliklarini kafolatlashda korrupsiyaga qarshi

murosasiz kurashish va uning oldini olish ustuvor strategiya sifatida belgilanib, mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish, uning oldini olish va korrupsiyadan xoli muhit yaratish borasida 2030-yilga borib, o'z pozitsiyamizni har yili: 2026-y.da – 4, Prezidentimiz raisligida o'tgan mazkur yig'ilishda korrupsiyadan xoli muhit yaratish bo'yicha qilingan ishlarga tanqidiy baho berilib, kelgusidagi vazifalar belgilab olindi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 55 ta aniq maqsadga yo'naltirilgan tashabbuslarni ilgari surdiki, bu O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining yangi vektorlarini belgilab, aniqlashtirib berdi. Korrupsiyaga qarshi kurashishda parlament, milliy va hududiy kengashlar, fuqarolik jamiyati institutlarining roli oshirilib, sezilarli bo'lishiga oid vazifalar belgilandi.

2027-y.da – 4, 2028-y.da – 4, 2029-y.da – 4, 2030-y.da – 4 punktga yaxshilashga erishishga qaratilgan. Bunda prokuratura organlari tomonidan qonunlar ijrosi ustidan nazorat davomida amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarning korrupsiyaga qarshi ekspertizasini amalga oshirish natijasida, amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlarning korrupsiyaga qarshi samaradorligi nuqtayi-nazaridan qayta ko'rishni taqozo etmoqda.

Prezidentimiz raisligida o'tgan mazkur yig'ilishda korrupsiyadan xoli muhit yaratish bo'yicha qilingan ishlarga tanqidiy baho berilib, kelgusidagi vazifalar belgilab olindi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 55 ta aniq maqsadga yo'naltirilgan tashabbuslarni ilgari surdiki, bu O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatining yangi vektorlarini belgilab, aniqlashtirib berdi. Korrupsiyaga qarshi kurashishda parlament, milliy va

hududiy kengashlar, fuqarolik jamiyati institutlarining roli oshirilib, sezilarli bo'lishiga oid vazifalar belgilandi.

Huquqshunos olim V.V. Astanin aynan huquqni muhofaza qiluvchi organlarlar faoliyatidagi korrupsion xavf-xatarlarga to'xtalib, huquqni muhofaza qiluvchi organ xodimlarining belgilangan majburiyatlar, taqiqlar va cheklovlarga rioya qilmasliklari, o'z faoliyatlarini amalga oshirishda vakolatlarini suiiste'mol qilishlari korrupsiyaviy xatarlarning yuzaga kelishiga asos bo'ladi[7], degan fikrni bildiradi.

Agar prokuratura organi xodimi o'z majburiyatlarini bajarish davomida belgilangan kasb madaniyati va xizmat intizomiga rioya qilmasa, o'zboshimchalik bilan ish tutsa, taqiq va cheklovlarga rioya qilmasa, korrupsion xavf-xatarni yuzaga keltiradi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning 2025-yilning 5-mart kuni korrupsiyaning oldini olish bo'yicha ishlar natijadorligi va kelgusidagi ustuvor vazifalarga bag'ishlangan kengaytirilgan yig'ilishdagi nutqida: **“Islohotlar yo'lidagi eng katta to'siq va g'ov – bu korrupsiyadir. Buni dunyo tajribasi ham to'liq tasdiqlaydi. Korrupsiya oqibatida jahon iqtisodiyoti yiliga 3 trillion dollar zarar ko'rayotgani bu global xavf ekanidan dalolat”** [6], deb ta'kidlanganida korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari jiddiy xavf-xatarlarni keltirib chiqarishi nazarda tutilgan.

O'zbekistonda nafaqat prokuratura organlarida, balki barcha davlat organlari va tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi kurashish eng ustuvor yo'nalishga aylanib ulgurmoqda. Buni 2017-2025-yillarda sohaga oid qabul qilingan konseptual ahamiyatga ega me'yoriy-huquqiy hujjatlar, korrupsiyaning oldini olishga qaratilgan ma'muriy islohotlar misolida ham

ko'rish mumkin.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning 2025-yil 5-mart kuni korrupsiyaning oldini olish bo'yicha ishlar natijadorligi va kelgusidagi ustuvor vazifalarga bag'ishlangan kengaytirilgan yig'ilishdagi nutqida: **“Korrupsiyani yengish uchun birinchi navbatda uning ortiqcha hashamat va dabdaba degan “o'q ildizlarini” quritishimiz shart.**

Eng achinarlisi, bunga taniqli shaxslar bosh-qosh bo'layapti, odamlar ularga tenglashaman deb, o'zini “o'tga-cho'g'ga” urayapti.

Bu borada ayrim rahbarlar o'zining kamtarona turmush tarzi bilan barchaga namuna bo'lish o'rniga, bunday soxta qadriyatlar asiriga aylanib, noqonuniy daromad topishga intilayotgani ham bor gap” [4], - deya Parlament palatalari, mahalliy kengashlar, jamoatchilik vakillari, mahalla raislari, nuroniyatlarni bu masalaga bosh-qosh bo'lib, aholi orasida tushuntirish ishlarini kuchaytirishga chaqirdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-apreldagi “Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini samarali tashkil etishga doir chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-71-son Farmonining 25-bandiga ko'ra: “To'y-hasham, ma'raka, marosimlarda ortiqcha isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik maqsadida, ijtimoiy roliklar ishlab chiqish, ularni ijtimoiy tarmoqlarda keng yoritib borishga hamda ortiqcha isrofgarchilikning oldini olish borasida keng qamrovli tushuntirish va targ'ibot ishlarini olib borishga e'tibor qaratilmoqda”.

Mavjud ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatdan kelib

chiqib, O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2026-yilda e'lon qilingan “favqulodda holat” ning korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini oshirishdagi ahamiyati katta va prokuratura faoliyatini tubdan takomillashtirish, ochiq va adolatli prokuratura faoliyatining mustahkam huquqiy asoslarini yaratishni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi “O'zbekiston – 2030” strategiyasi”ga oid PF-21-son Farmoni[5] ning 89-maqsadida, **“Korrup-siyaviy omillarni bartaraf etish tizimining samaradorligini oshirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish ishlarini jadal davom ettirish”** vazifasi belgilandi.

Bular:

1. “Transparency International” xalqaro tashkiloti tomonidan e'lon qilinadigan Korrupsiyani qabul qilish indeksida kamida **20 pog'onaga** ko'tarilishga erishish.
2. Davlat xaridlarida ma'lumotlarini mashinada o'qiy oladigan formatda (Open Contracting Data Standard (OCDS) formatida) joylashtirish ulushini **100 foizga** yetkazish (hozirgi kunda bu ko'rsatkich **50 foizni** tashkil etadi).
3. Raqobatlashmagan usullarda amalga oshirilgan davlat xaridlari ulushini **20 foizdan** oshmasligini ta'minlash (bundan favqulodda holat va yagona yetkazib beruvchilar bilan amalga oshirilgan xaridlar mustasno). Hozirgi kunda bu ko'rsatkich **35 foizni** tashkil etadi.
4. **100 foiz** me'yoriy-huquqiy hujjatlarning korrupsiyadan xoli qonunchilik tamoyili asosida ishlab chiqilishini ta'minlash.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, “O'zbekiston – 2030” strategiyasini ishlab chiqishda yangi tahrirdagi Konstitutsiya(2023) miz asos vazifasini bajardi. Aynan yangi

tahrirdagi Konstitutsiyada davlat organlari faoliyatining asosiy mezonini bu – inson huquqlari, inson erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish ekani ko'rsatilgan.

Davlat xizmatlarini raqamlashtirish ko'lamini kengaytirish orqali aholi uchun "Servis davlat" tizimini joriy qilish, fuqaro va davlat o'rtasidagi munosabatlarda byurokratik tartibotlarga barham berish "O'zbekiston – 2030" strategiyasining muhim maqsadlaridan biri bo'lib, unga ko'ra:

- BMTning Elektron hukumatni rivojlantirish reytingida **"Top-30"** kirishga erishish;
- elektron shaklda ko'rsatiladigan davlat xizmatlari ulushini **90 foizdan** oshirish;
- "Xalq nazorati" portalini har bir hududda **100 foiz** joriy etish,
- faqat Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalini orqali ko'rsatiladigan davlat xizmatlari ulushini **50 foizgacha** yetkazish;
- kompozit va proaktiv tarzda ko'rsatiladigan davlat xizmatlari sonini kamida **400 taga** yetkazish;
- mavjud **40 million** hujjatlardan **25 millionini** raqamlashtirish;
- "Raqamli hukumat" tizimining yagona platformasiga ulangan servislar sonini **700 taga** yetkazib, hujjatlar va munosabatlarning raqamli shaklda bo'lishini ta'minlash";
- **100 tadan** ortiq davlat xizmatlarini ko'rsatish muddatlarini 50 foizga qisqartirish;
- **500 taga** yaqin davlat xizmatlarini ko'rsatish tartib-taomillarini soddalashtirish;
- Davlat xizmatlarining **40 foizini** xususiy sektorga o'tkazish;
- Arxiv sohasida davlat xizmatlari sonini **14 taga** yetkazishdan iborat.

Takomillashtirilgan "O'zbekiston – 2030" strategiyasidagi asosiy mavzulardan yana biri – bu sud-huquq sohasidagi islohotlar bilan bog'liq. Sud-huquq sohasi islohotlarini bevosita 3 ta yo'nalishga bo'lish mumkin.

Birinchisi, sud-huquq tizimini raqamlashtirish yo'nalishi. Bu yerda, birinchi navbatda, fuqarolar sudlarga murojaat qilgan paytda har bir bosqichning raqamlashtirilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ya'ni ortiqcha ovoragarchiliklarning oldini olish va fuqarolar sud bilan tezkor bog'lanishini ta'minlash uchun ham bu yo'nalish muhim hisoblanadi. Masalan, fuqaroga jinoiy ish qo'zg'atilgan paytda sudlardagi jarayonni kuzatishga va mavjud vaziyat bilan tanishishga ehtiyoj bor edi. Shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, sud jarayonini to'liq elektronlashtirish va vaziyatni doimiy kuzatib turish tizimi shakllanadi.

Ikkinchi yo'nalish sifatida korrupsiyaning oldini olishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ya'ni 2030-yilga qadar butun qonunchilik korrupsiyadan xoli bo'ladi. Bu ham davlat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Deylik, davlat xaridlari bilan bog'liq sohalarda yoki manfaatlar to'qnashuvi munosabatlarida korrupsion holatlarning oldini olish va bu sohani ham raqamlashtirish asosiy maqsad sifatida qaralmoqda.

Uchinchi yo'nalish sifatida Konstitutsiyada belgilangan aktlar, "Miranda qoidasi" kabi normalarni amaldagi qonunchilikka singdirishni ham strategiyaning asosiy maqsadlaridan biri sifatida qarashimiz mumkin. Umuman olganda, bu yo'nalishlardan asosiy maqsad, sudlarni, umuman, huquqni muhofaza qiluvchi organlarni xalqqa yanada yaqinlashtirish, xalq bilan o'zaro uzviy bog'liqlikni shakllantirish hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-apreldagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini samarali tashkil etishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-71-son Farmonining 4-bandiga ko'ra: **prokuror, ichki ishlar va soliq** organlari rahbarlari sektorlar faoliyati bo'yicha yuklatilgan vazifalardan ozod etildi. Sektorlar faoliyati bilan shug'ullanishga prokuror, ichki ishlar va soliq organlari o'rniga Bosh vazir o'rinbosarlari, O'zbekiston mahallalari uyushmasi va ularning tizimi mas'ul etib belgilanishi ko'rsatib o'tildi.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-apreldagi PF-71-son Farmoniga 2-ilovasi bilan "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy kengashning 2025-yil 5-martda o'tkazilgan kengaytirilgan yig'ilishida belgilangan topshiriqlar ijrosini ta'minlash bo'yicha amaliy chora-tadbirlar dasturi" tasdiqlanib, uning 8-bandida: "Korrupsiyaning oldini olish, korrupsiyaviy omillarni aniqlash va bartaraf etish borasida prokuratura organlari faoliyati samaradorligini oshirish va tashkiliy-huquqiy tizimini takomillashtirish" [8] vazifasi belgilandi: Prokuratura organlari tomonidan korrupsiyaviy omillarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan tahliliy faoliyatga alohida e'tibor qaratish.

2. Bosh prokuraturaning Qonuniylik va huquq-tartibotni ta'minlash muammolarini tahlil qilish boshqarmasi tarkibida mavjud shtat birliklari doirasida 3 ta shtat birligidan iborat korrupsiyaviy omillarni tahlil qilish bo'limi faoliyatini yo'lga qo'yish, mazkur boshqarmaning hududiy prokuraturalardagi bo'linmalari joylarda korrupsiyaviy omillarni tahlil qilishga mas'ul etib belgilandi.

Shuningdek, mazkur chora-tadbirlarning 14-bandida: "Huquq-tartibot idora-larining ilmiy tashkilot va ta'lim muassasalari tomonidan jinoyat sodir etilgan mahallalarda ilmiy yondashuvlar asosida o'tkazilgan o'rganishlar samaradorligini oshirish" [8] va unga ko'ra: "Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy kengash tomonidan Bosh prokuratura, Ichki ishlar vazirligi, Adliya vazirligi va Milliy gvardiya tarkibidagi oliy ta'lim muassasalariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvardagi PQ-1-son [qaroriga](#) asosan yuklatilgan vazifalar ijrosini eshitib, aniq chora-tadbirlar belgilab borish" belgilandi.

Demak, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning jamoatchilik vakillari va nodavlat tashkilotlariga Murojaatida: "Korrupsiyaga qarshi kurash – umummilliy vazifa, har bir vatanparvar yurtdoshimizning vijdon ishidir. Umuman, bu jarayondan hech kim chetda turmasligi kerak. Shu bois, korrupsiyaga nisbatan murosasiz bo'lish uchun yanada ko'proq sharoit yaratib, bunga keng jamoatchilikni jalb qilishimiz zarur. Avvalo, nodavlat tashkilotlar faolligini oshirish lozim. Bu – eng to'g'ri yo'l", - deb ta'kidlab, eng muhimi, aholining, ayniqsa, yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirilib, jamiyatda korrupsiyaga qarshi kurashishga daxldorlik hissini kuchaytirish vazifasi yuklatilganini [4] unutmashimiz zarur.

Xorijiy amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, bozor iqtisodiyoti qonunlariga asoslangan barcha mamlakatlarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi zamonaviy boshqaruv usullariga muvofiq, samarali faoliyat yuritishni ta'minlovchi eng muhim profilaktik vositalardan biri o'z tarkibida korrupsiyaga qarshi "komplayens-nazorat" tizimini joriy etish hisoblanadi. Xalqaro huquqiy hujjatlarda

“komplayens-nazorat” tizimining prinsiplaridan biri – korrupsiyaga nisbatan murosasizlik (zero tolerance to corruption) – xodimlarda korrupsiyaga nisbatan “0 (nol)” darajadagi murosasizlik madaniyatini shakllantirishga ahamiyat qaratiladi.

Korrupsiyaga nisbatan murosasizlik (zero tolerance to corruption) – xodimlarda korrupsiyaga nisbatan “0 (nol)” darajadagi murosasizlik madaniyatini shakllantirishni ta’minlash maqsadida, quyidagilar taklif etiladi:

1. Mol-mulk, daromadlar deklaratsiyasi haqida norma mavjud emasligini sohadagi eng katta kamchilik sifatida qayd etish kerak va tegishli qonunning qabul qilinishini tezlashtirish zarur.

2. Shaffoflik (transparency) – faoliyatda ochiqlik va shaffoflikni ta’minlash.
3. Korrupsiyaga qarshi xulq-atvorni shakllantirish.
4. Barcha davlat idoralarida mavjud va ehtimoliy korrupsion harakatlar yuzasidan xabar berishga mo’ljallangan himoyalangan ichki va tashqi kanallar yaratish.
5. Aniq va ehtimoliy manfaatlar to’qnashuvi haqida xabar bermaganlik yoki chora ko’rmaganlik, davlat fuqarolik xizmati sohasida sovg’a olish yoki berish tartibini buzganlik uchun mansabdor shaxslarga nisbatan ma’muriy javobgarlik belgilash.

Manba va adabiyotlar ro’yxati:

1. [Elektron manba]. UN anti-corruption conference begins with call to restore trust to tackle pandemic challenges, achieve sustainable development .<https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2021/December/un-anti-corruptionconference-begins-with-call-to-restore-trust-to-tackle-pandemic-challenges-achieve-sustainable-development.html>
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida yuksak xalqaro mukofotni topshirish marosimidagi nutqi //2023-yil. [Elektron manba]. URL: https://uza.uz/uz/posts/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-yuksak-xalqaro-mukofotni-topshirish-marosimidagi-nutqi_549682
3. Мишин Г.К. О теоретической разработке проблемы коррупции.– М.: Юрист, 2001. –С. 26.
4. <https://www.transparency.org/en/cpi/2026>
5. Takomillashtirilgan “O’zbekiston-2030” strategiyasi. // <https://lex.uz/ru/docs/6600413>.
6. <https://president.uz/uz/lists/view/7924>. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Korrupsiyaga qarshi kurashish bo’yicha Milliy kengash yig’ilishidagi ma’ruzasi. //05.03.2025-yil.
7. Астанин В.В. Антикоррупционная политика России: криминологические аспекты. Диссертация., д.ю.н. –М., 2009. –С. 11.
8. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-apreldagi PF-71-son Farmoni bilan “Korrupsiyaga qarshi kurashish bo’yicha milliy kengashning 2025-yil 5-martda o’tkazilgan kengaytirilgan yig’ilishida belgilangan topshiriqlar ijrosini ta’minlash bo’yicha amaliy chora-tadbirlar dasturi”. // <https://lex.uz/ru/docs/7486412>

KORRUPSIYAGA OID JINOYATLARNI ANIQLASH VA ULARNI SODIR ETGAN SHAXSLARNI FOSH ETISHNING HUQUQIY ASOSLARI TAHLILI

Qahramon ERGASHEV,

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar
vazirligi akademiyasi magistri.

Annotatsiya: maqolada korrupsiyaga oid jinoyatlarni aniqlash va ularni sodir etgan shaxslarni fosh etishning milliy me'yoriy-huquqiy hujjatlari hamda xalqaro hujjatlarning mazmun-mohiyati tahlil qilinib, ulardagi bo'shliqlarni bartaraf etish borasida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *korrupsiya, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, xalqaro hujjatlar, axborot texnologiyalari, tezkor-qidiruv tadbirlari, hamkorlik.*

**Анализ правовых основ выявления
коррупционных преступлений и
изобличения лиц, их совершивших**

Кахрамон Эргашев,
магистрант Академии Министерства
внутренних дел Республики Узбекистан.

Аннотация: в статье анализируется содержание национальных нормативных правовых актов по выявлению коррупционных преступлений и раскрытию лиц, их совершивших, и международных документов, а также разрабатываются

предложения и рекомендации по устранению в них лазеек.

Ключевые слова: *коррупция, нормативно-правовые акты, международные документы, информационные технологии, оперативно-розыскная деятельность, сотрудничество.*

**Analysis of the legal framework for detecting
corruption-related crimes and exposing
persons who commit them**

Kakhramon Ergashev,
Master's Student at the Academy of the Ministry
of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

Abstract. The article analyzes the content of national regulatory legal acts for the identification of corruption crimes and the disclosure of persons who committed them, and international documents, and develops proposals and recommendations on the elimination of loopholes in them.

Keywords: *corruption, regulatory legal acts, international documents, information technology, operational-search activities, cooperation.*

Hozirgi kunda korrupsiyaviy jinoyatlarning salmog'i oshib borayotganligi, ya'ni yangi usullarda jinoyat sodir etilayotgani korrupsiyaga oid jinoyatlarni aniqlash va ularni sodir etgan shaxslarni fosh etishning huquqiy asoslarini tizimli o'rganish va takomillashtirishni kun tartibiga qo'ydi.

Korrupsiyaga oid jinoyatlarni aniqlash va ularni sodir etgan shaxslarni fosh etishning huquqiy asoslarini ikki guruhga bo'lib o'rganish lozim. Bular: milliy me'yoriy-huquqiy hujjatlar va xalqaro hujjatlar. Ushbu huquqiy hujjatlar asosida mazkur jinoyatlarga qarshi kurashishda vakolatli davlat organlarining xizmat faoliyati belgilanadi va amalga oshiriladigan mexanizmlar tartibga solinadi. Bugungi kunda bunday mexanizmlar mavjud bo'lsa-da, lekin hanuzgacha korrupsiyaviy jinoyatlar sodir etilishi davom etib kelmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida: "jismoniy va yuridik shaxslarning murojaat huquqi asosida taklif, ariza va shikoyatlari qonunda belgilangan muddatda ko'rib chiqilishi; jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha tezkor-qidiruv, tergov organlari faoliyat ko'rsatishi, huquqni muhofaza qiluvchi davlat organlariga jamoat tashkilotlari, fuqarolar yordam ko'rsatishi mumkinligi" [1] mazmunidagi qoidalarining belgilanganligi, jismoniy va yuridik shaxslarning korrupsiyaga oid murojaatlari vakolatli davlat organlari tomonidan ko'rib chiqilishini, agarda poraxo'rlik fakti real amalga oshirilayotgan bo'lsa IIO, DXX va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti tezkor bo'linmalari tomonidan tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazilib, ushbu tezkor bo'linmalarga jamoat tashkilotlari va fuqarolar yordam berishlarini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy javobgarlik to'g'risida"gi kodeksida esa: "Korxona, muassasa, tashkilotlarning mulkini o'g'irlash, o'zlashtirish, rastrata qilish, mansab lavozimini suiiste'mol qilish yoki firibgarlik yo'li bilan o'zganing mulkini oz miqdorda talon-toroj qilish (61-m); nodavlat tijorat tashkilotining yoki boshqa nodavlat tashkilotining xizmatchisini pora evaziga og'dirib olish(611-m); davlat organining, davlat ishtirokidagi tashkilotning yoki fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining xizmatchisini pora evaziga og'dirib olish(1931-m); davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi xizmatchisining qonunga xilof ravishda moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi(1932-m))"[2]mazmunida qoidalarining belgilanganligi, korrupsiyaviy ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etgan aybdor shaxslar javobgarlikka tortilishini bildiradi. Bunda MJTKning 61-moddasi yuzasidan yetkazilgan mulkiy zarar qiymati bazaviy hisoblash miqdorining o'ttiz baravaridan oshmasligi kerak, agar oshsa korrupsiyaviy jinoyat (JKning 167-moddasi)ni tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida: "korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar: tovlamachilik, o'zlashtirish yoki rastrata, firibgarlik; jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish; korrupsiyaviy jinoyatlar: hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilish, hokimiyat yoki mansab vakolati doirasidan chetga chiqish, mansab soxtakorligi, pora olish, pora berish, pora olish-berishda vositachilik qilish, davlat organining, davlat ishtirokidagi tashkilotning yoki fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining xizmatchisini pora evaziga og'dirib olish, davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini

o'zi boshqarish organi xizmatchisining qonunga xilof ravishda moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi"[3] kabi o'ndan ortiq jinoyatlar ikki guruhga ajratilgan bo'lib, mazkur jinoyatlarni aniqlashda IIO lari tezkor bo'linmalari, DDX va Bosh prokuraturaning departamenti xodimlaribilan hamkorlikda tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazadilar.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksida: "TQTLarining natijalari faqat qonun talablariga muvofiq olingan bo'lsa, dalil sifatida tan olinishi, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi oraganing mansabdor shaxsi jinoyat ishini qo'zg'atishdan rad etish haqida qaror qabul qilishi"[4] mazmunidagi protsessual qoidalarining belgilangani, korrupsiyaviy jinoyatlarni aniqlashda IIO tezkor xodimlari JPKga amal qilishi, jismoniy va yuridik shaxsning korrupsiyaga doir murojaatlari yuzasidan tergovga qadar tekshiruv ishini o'tkazishga huquqiy asos bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunida: "Ichki ishlar vazirligi korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi jinoyatlar bo'yicha tezkor-qidiruv faoliyatini, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshirishi"[5] kabi funksiyalarning belgilanganligi, IIO tezkor bo'linmalari tomonidan korrupsiyaga qarshi kurashish DDX va Bosh prokuraturaning departamenti va maxsus vakolatli davlat organi tezkor bo'linmalari bilan o'zaro hamkorlikda dastlabki (so'rov; ma'lumot to'plash; tezkor kuzatuv va tezkor eksperiment) hamda keyingi (telefonlar va boshqa telekommunikatsiya qurilmalari orqali olib boriladigan so'zlashuvlarni eshitib

turish, ular orqali uzatiladigan axborotni olish; abonentlar yoki abonent qurilmalari o'rtasidagi bog'lanishlar to'g'risida axborot olish) tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazib, korrupsiya jinoyatlarini aniqlash va fosh etish bilan bevosita shug'ullanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-son Farmonida: "korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirish, davlat organlari, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa nodavlat sektor vakillarining birgalikdagi samarali faoliyatini ta'minlash; agentlik o'z faoliyatini qonuniylik, xolislik, hisobdorlik, ochiqlik va shaffoflik prinsiplari asosida boshqa davlat organlari, tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslaridan mustaqil ravishda amalga oshirib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga bo'ysunadi va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari oldida hisobdor" [6] ligi nazarda tutilganligi, respublikamizda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish, davlat va jamiyat qurilishining barcha sohalarida korrupsiogen omillarga chek qo'yishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni amalga oshiruvchi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etilganligining huquqiy asosini belgilab berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-iyuldagi PF-6257-son Farmonida: "mamlakatimizda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi murosasiz kurashish, korrupsiya holatlarining har qanday ko'rinishlariga nisbatan murosasiz munosabatda bo'lish, korrupsiyaga ayovsiz kurashish barcha darajadagi davlat organlari rahbar va xodimlarining eng ustuvor vazifasi ekanligi; Bosh prokuratura, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, Davlat

xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi korrupsiyaning har qanday ko'rinishiga nisbatan javobgarlik muqarrarligini ta'minlash uchun barcha kuch, vositalar safarbar etilishi"[7]mazmunidagi o'ta muhim, dolzarb vazifalarning belgilanganligi, IIO lari tezkor bo'linmalarining korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashda mas'ul davlat organlari bilan hamkorlikda tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishning tashkiliy-huquqiy asoslari Prezident Farmoni bilan tartibga solinganini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-noyabrdagi PF-200-son Farmonida: "har 3 oyda Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi davlat organlari va tashkilotlari kesimida sodir etilgan korrupsiyaga oid jinoyatlarni tahlil qilib, jinoyatlar ko'rsatkichi oshgan davlat organlari va tashkilotlariga kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar belgilash uchun majburiy bo'lgan taqdimnoma kiritib borishi; yarim yilda jinoyatlarning oldini olish hamda ularga imkon bergan omillarni bartaraf etish bo'yicha ko'rilayotgan choralarni Milliy kengash yig'ilishlarida tegishli davlat organlari va tashkilotlarining birinchi rahbarlari ishtirokida tanqidiy muhokama qilib borilishi, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha 2023-2024-yillarga mo'ljallangan davlat dasturi ishlab chiqilganligi" [8] mazkur yo'nalishda tizim asosida mexanizmlar faoliyat ko'rsatayotganini bildiradi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari eng dolzarb va muhim vazifalaridan bo'ganligi bois, ushbu illatga qarshi kurashishda quyidagi me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-iyuldagi PQ-5177-son qarorida: "2021-yil I-sentyabrdan boshlab

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, davlat unitar korxonalari va muassasalari, davlat ulushi 50 foizdan yuqori tashkilotlarda ishga qabul qilishni ochiq tanlov asosida amalga oshirish, tanlov doirasida o'tkaziladigan sinov tadbirlarini internet tarmog'i orqali real vaqtda kuzatilishi; davlat organlari, tashkilotlarida kadrlar bilan ishlash, xo'jalik ishlari, moliya-iqtisod bo'linmalari va nazorat funksiyasiga ega tuzilmalar rahbarlarini muayyan muddatda rotatsiya qilish; Adliya vazirligi Bosh prokuratura va boshqa manfaatdor idoralar bilan birgalikda korrupsiyaga qarshi, shu jumladan manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'yilgan holda tuzilgan shartnomalarning haqiqiy emas deb topilishi, davlat xizmatchilari tomonidan tadbirkorlik faoliyatida ishtirok etganligining huquqiy oqibatlarini belgilash"[9] kabilar korrupsiyaviy holatlarga yo'l qo'ymaslik uchun har bir idoraning ichki tartibda ishlash mexanizmi nazarda tutilib, mansabdor shaxslarning korrupsiyadan tiyilishiga xizmat qildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 7-dekabrdagi PQ-34-son qarorida: "Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligiga davlat organlari va tashkilotlari faoliyatida ochiqlikni ta'minlashga oid materiallarni tayyorlash uchun buyurtmalar berish; nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarining davlat organlari va tashkilotlari faoliyati ochiqligini ta'minlashga qaratilgan loyihalarini hamda bu borada o'tkaziladigan tadqiqotlarini va ijtimoiy so'rovlarini moliyalashtirish; korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishga ko'maklashish; agentlikda unga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni moliyalashtirishga ko'maklashuvchi,

yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan jamoatchilik nazoratini rivojlantirish jamg'armasini tashkil etish"[10] kabi vazifalarning nazarda tutilganligi, korrupsiyaga qarshi kurashishni tashkiliy, huquqiy, moliyaviy mexanizmlari ishlab chiqilganligidan dalolat beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-yanvardagi PQ-81-son qarorida: "korrupsiyaga qarshi kurashish ishlarining samaradorligini reyting baholash quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

- davlat tashkilotlarida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha mexanizm va huquqiy asoslarning yaratilganligi va amaliyotga tatbiq etilganligi;
 - korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash, baholash va ularni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarning amalga oshirilganligi;
 - davlat tashkilotlari rahbarlarining korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatini ko'rsatuvchi xatti-harakatlarining mavjudligi;
 - xodimlarning korrupsiyaga qarshi kurashishga oid ichki tartib-taomillardan xabardorligi hamda ushbu sohada bilim ko'nikmalarini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarning amalga oshirilganligi;
- korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha tegishli soha yoki tarmoq kesimida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, ushbu illatga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirishga qaratilgan targ'ibot tadbirlarining samaradorligini yanada oshirish"[11] mazmunida aniq vazifalarning belgilab berilganligi ichki ishlar organlari tezkor bo'linmalarining korrupsiyaga qarshi kurashuvchi vakolatli davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikda tizimli chora-tadbirlar o'tkazishlarini nazarda

tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PQ-240-son qarorida: "2022-yil 1-sentabrdan boshlab, "E-Antikorrupsiya" loyihasi to'liq ishga tushirilishi; davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan' ularning hududiy bo'linmalari, davlat unitar korxonalari va muassasalari, davlat ulushi 50 foizdan yuqori tashkilotlarning faoliyatida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni majburiy aniqlash va baholash; korrupsiyaviy xavf-xatarlarni aniqlash va baholash natijalari bo'yicha ushbu xavf-xatarlarni bartaraf etish choralari tizimli ravishda ko'rish maqsadida "Korrupsiyaga moyil bo'lgan munosabatlar elektron reyestri"ni shakllantirish va yuritish; korrupsiyaviy xavf-xatarlar qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish, inson omilini qisqartirish, tegishli tartib-taomillar va funksiyalarni raqamlashtirish, shaffoflikni ta'minlash, jamoatchilik nazoratini yo'lga qo'yish orqali bartaraf etish" [12] kabi vazifalarning belgilangani, korrupsiyaga qarshi kurashishda har bir davlat tashkilotining korrupsiyaga moyillik darajasini "E-Anticor.uz" elektron platformasi orqali baholab borish tartibi joriy qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-228-son qarorida: "aholi va davlat xizmatchilarining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirish, yosh avlod ongiga halollik qadriyatlarini singdirish; korrupsiyaga qarshi kurashishga mas'ul hamda korrupsiyaviy xavf-xatarlar yuqori bo'lgan davlat xizmati lavozimlaridagi xodimlarning bilim, ko'nikma va malakalarini doimiy ravishda oshirib borish; davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini baholash va

sertifikatlash; sertifikat olgan davlat xizmatchilarining reyestrini yuritish; korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi milliy va xorijiy tajriba, ilmiy, uslubiy va amaliy ishlar, erishilgan yutuqlar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 829-son qarori bilan tasdiqlangan Nizomda: "korrupsiyaga oid jinoyatlarni aniqlash, fosh etishga oid tezkor-qidiruv tadbirlarini hamda protsessual harakatlarni amalga oshiruvchi davlat organlarini O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Davlat xavfsizlik xizmati, Ichki ishlar vazirligi, Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentining tezkor bo'linmalari tashkil etishi; korrupsiyaga oid ma'muriy huquqbuzarliklarga O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida ([611](#), [1931](#), [1932-m](#)) huquqbuzarliklar; korrupsiyaga oid jinoyatlarni esa, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida (167-m. 2-qismi [«q» bandi](#), 168-m. 3-qismi [«v» bandi](#), [1929](#), [19210](#), [205](#), [209 – 214](#), [243-m.](#)) nazarda tutilgan jinoyatni mansab mavqeyidan foydalangan holda sodir etish hamda [301-moddasida](#) ko'rsatilgan jinoyatlar tashkil etishi" [14] mazmunida qoidalarining aniq belgilangani ichki ishlar organlari tezkor bo'linmalari vakolatli subyektlar bilan hamkorlikda korrupsiyaviy huquqbuzarlik va jinoyatlarga qarshi kurashishda huquqiy asos bo'lishi belgilanib, 3 ta ma'muriy huquqbuzarlik va 15 ta jinoyatlar yuzasidan xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko'maklashgan shaxslarni rag'batlantirish mexanizmi joriy etilganligi mazkur illatiga qarshi muvofiqsiz kurash olib borilishini anglatadi. bo'yicha elektron ma'lumotlar bazasini yuritish; korrupsiyaga qarshi

kurashishning dolzarb muammolari yuzasidan ilmiy-tadqiqot dasturlari va loyihalarini, shu jumladan, milliy, xorijiy va xalqaro grantlarni jalb qilgan holda amalga oshirish kabi muhim yo'nalishlar belgilab berilganligi, "Korrupsiyaga qarshi kurashish virtual akademiyasi" elektron platformasining samarali faoliyatini ta'minlash uchun 2024- yilga mo'ljallangan Yo'l xatirasi ishlab chiqilganligi"[13] korrupsiyaga qarshi kurashishda davlat xizmatchisi sifatida ishga qabul qilingan xodimlarni o'qitish va o'rgatish orqali korrupsiyaga samarali qarshi kurashish muhimidir.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi plenumining 1999-yild 24-sentyabrdagi "Poraxo'rlik ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 19-son qarorida: "pora olish subyekti davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari mansabdor shaxsi hisoblanishi; pul, qimmatbaho qog'ozlar, moddiy boyliklar, shuningdek, pora oladiganga qaytarmaslik sharti bilan, lekin mulkiy mohiyatga molik bo'lgan (masalan, ta'mirlash, qurilish, qayta tiklash ishlarini bajarish va boshqalar) xizmatlar pora predmeti bo'lishi" nazarda tutilgan bo'lib, mazkur Plenum qarori mazmunida JKning 210, 211, 212-moddalariga tegishli qoidalar bayon etilgan bo'lib, hozirda korrupsiyaviy jinoyatlarning salmog'i oshib borayotganligi, ya'ni yangi usullarda jinoyat sodir qilayotganligini inobatga olgan holda "Poraxo'rlik ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida" gi qarorga tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritilib, "Korrupsiyaviy jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qaror loyihasini ishlab chiqish, mazkur turdagi jinoyatlarni tergov qilish bilan bog'liq real muammolarni hal etish orqali amaliyot xodimini

ish faoliyatini samarali tashkil etish ifodalan-gan.

Bundan tashqari, IIO tezkor-qidiruv faoliyatiga tegishli bo'lgan Ichki ishlar vazirligining buyruqlari (yo'riqnoma, qo'llanma, nizom va boshq.) mavjud bo'lib, IIV Tezkor-qidiruv departamenti tasarrufidagi bo'linma-larning xizmat yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda qabul qilingan. Bularga: tezkor bo'linmalarning xizmat vazifalari haqida; hujjatlarni bilan ishlash tartibi; maxsus vositalarni qo'llash; "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonunda nazarda tutilgan vazifalarning ijrosi yuzasidan: qidiruv ishini amalga oshirish; TQFga ko'maklashuvchi shaxslar bilan ishlash; o'zgalar mulkini talon-toroj qilish va uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurash; giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, ularning analoglarini noqonuniy aylanishiga qarshi kurashish kabilar shular jumlasidan. Biroq IIV Tezkor-qidiruv departamentining tarkibida o'ndan ortiq xizmat yo'nalishlari tashkil etilgan bo'lib, aynan IIOlarda korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashishni tartibga soluvchi IIVning yo'riqnomasi qabul qilinmaganligi, hozirda bu yo'riqnomani ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etilishiga ehtiyojning mavjudligi, IIVning buyrug'i bilan "Ichki ishlar organlarining korrupsiyaviy jinoyalarga qarshi kurash faoliyatini tartibga soluvchi yo'riqnoma"ning qabul qilinishi mazkur yo'nalishda xizmat qilayotgan xodimlar ish faoliyatini samarali tashkil etishga imkon beradi.

Yuqorida sanab o'tilgan jami 15 ta me'yoriy-huquqiy hujjat (shundan 1 ta Konstitutsiya, 3 ta kodekslashtirilgan qonunlar, 1 ta joriy Qonun, 3 ta Prezident farmoni, 5 ta Prezident qarori, 1 ta VM qarori, 1ta Oliy sud

plenumi qarori)ning mazmun-mohiyati tahlil qilinganida: birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining normalarida korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashda tezkor-qidiruv va tergovga oid ishlar davlat tomonidan vakolatli subyektlar tomonidan amalga oshirilishi; ikkinchidan, MJtK, JK, JPK normalarida korrupsiyaga qarshi kurashishga doir qoidalar (tergovga qadar tekshiruv va tezkor-qidiruv, tergov harakatini o'tkazish va b.)ning aks ettirilganligi; uchinchidan, joriy qonun mazmunida korrupsiyaga qarshi kurashning asosiy yo'nalishlari o'z ifodasini topgani; to'rtinchidan, Prezident hujjatlarida korrupsiyaga qarshi kurashishda jamiyatning barcha sohalarini innovatsion g'oyalar asosida rivojlantirishga qaratilgan choralar va mexanizmlar muayyan davrlarga bo'linib ajratilgani; beshinchidan, Vazirlar Mahkama-sining qarorida esa, korrupsiyaga qarshi kurashishda vazifa va funksiyalarni bajarish uchun aniq mexanizmlar nizom bilan tartibga solinganligi; oltinchidan, "Poraxo'rlik ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorda faqatginaJKning 210, 211, 212-moddalari yuzasidan umumiy qoidalar belgilanib, hozirda MJtKni [611](#), [1931](#), [1932-m](#); JKning 165, 167, 168, [1929](#), [19210](#), [205](#), [209](#) – [214](#), [243](#), 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar korrupsiya-viy huquqbuzarlik bo'lganligi bois, mazkur Oliy sud plenumini yangi tahrirda "Korrupsiyaviy jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qaror loyihasini qabul qilishga ehtiyoj mavjud; yettinchidan, yigirmadan ortiq IIVning ichki idoraviy me'yoriy-huquqiyhujjatlarining mazmuni o'rganilganda, IIV tizimida tadqiqot mavzusiga oid yo'riqnomaning mavjud emasligi ma'lum bo'ldi.

O'rganilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar-ning mohiyatini tahlil qilib, quyidagilar taklif etiladi:

birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tezkor-qidiruv, tergov faoliyati davlat organlari tomonidan amalga oshirilishini inobatga olib, bevosita korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashuvchi vakolatli davlat organlari ro'yxatini kengaytirish lozim. Bu orqali latent (yopiq) bo'lib qolayotgan korrupsiyaviy jinoyatlar aniqlanishi va fosh etilishi mumkin;

ikkinchidan, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-344-son Qonunning 14-moddasiga O'zbekiston Respublikasining Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligini TQFn amalga oshiruvchi organ sifatida kiritib, unga huquqiy maqom berish va agentlik tarkibida tezkor bo'linmalarni faoliyat ko'rsatishini ta'minlash. Bu orqali fuqarolik jamiyatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish-ning samaradorligini yanada oshirish. Ushbu illat kuchayib borayotgan ekan, unga qarshi kurashuvchi bo'linmalar soni ham ko'p bo'lishi lozim;

uchinchidan, tergovchilar, prokuror, sud'yalarning fikrlarini o'rganib, "Korrupsiyaviy jinoyat ishlari bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qaror loyihasini ishlab chiqib, uning mazmunida korrupsiyaviy jinoyatlarning faqlari va kvalifikatsiya qilish bilan bog'liq xususiyalarini belgilash;

to'rtinchidan, IIVning "Ichki ishlar organlarining korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini tartibga soluvchi yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi buyruq loyihasini ishlab chiqish va uning tarkibida: "Umumiy qoidalar"; "Korrup-siyaviy jinoyatlar-ning oldini olishni tashkil etish tartibi";

"Korrupsiyaviy jinoyatlarni aniqlash, fosh etishni tashkil etish tartibi"; "Korrupsiyaviy jinoyatlarni aniqlash hamda fosh etishda hamkorlik" kabi masalalarni belgilash maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Har bir davlatning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishida ushbu davlatda xavfsizlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi kunda respublikamiz bilan boshqa davlatlar o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashish masalasida yuzdan ortiq xalqaro hujjatlar, xalqaro shartnomalar qabul qilinishiga erishilgan bo'lib, mazkur xalqaro hujjatlarning mazmunida korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashish masalasi ham kiritilganligi ishtirokchi davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun poydevor bo'ladi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasining Hukumati bilan Ukraina, RF, Gruziya, Qirg'iziston, Moldova, Latviya Respublikasi Hukumati o'rtasidagi "Jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha hamkorlik to'g'risida"gi bitimning hamkorlik yo'nalishida uyushgan jinoyatchilik, korrupsiya qarshi kurashish (2-m)[15–23]kabi vazifalarning belgilanganligi ishtirokchi davlatlarning korrupsiyaga qarshi tadbirlarni hamkorlikda amalga oshirishlarini bildiradi. Biroq, 2002–2018-yillarga qadar O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Avstriya, Bolgariya, Vyetnam, Germaniya, Kipr, Janubiy Koreya, Litva, Misr, Ozarbayjon, Pokiston, Polsha, Slovakiya, Tojikiston, Turkiya, Turkmaniston, Xitoy, Eron, Quvayt va Hindiston kabi davlatlar Hukumati o'rtasida "Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashish" hamda "Jinoyatchilikka qarshi kurashishda hamkorlik" kabi xalqaro bitimlar qabul qilinib, ularning mazmunida hamkorlik yo'nalishlari sifatida "korrupsiyaga qarshi

kurashish” masalasi jinoyat sifatida belgilanmaganligi ma’lum bo’ldi.

Bundan tashqari, ushbu xalqaro hujjatlar orasida “Birlashgan Millatlar Tashkilotining korrupsiyaga qarshi konvensiyasi” eng asosiysi hisoblanib, unda: “korrupsiya demokratik institutlar va qadriyatlarga, adolatning qaror topishiga putur yetkazib, jamiyatning barqarorligi va xavfsizligini ta’minlashda real muammo va tahdidlarni vujudga keltirishi, korrupsiyaning shakllari: uyushgan va iqtisodiy jinoyatchilik, noqonuniy pul mablag’larini legallashtirish kabilarga qarshi murosasiz kurash olib borish kerakligi, korrupsiyaning barvaqt oldini olish chorasida mansabdor shaxslarning Axloq-odob kodeksini ishlab chiqish zarurligi”[24] ta’kidlanib, mazkur Konvensiyada nazarda tutilgan vazifalar ijrosini ta’minlashda, birinchidan, BMTga a’zo davlatlar korrupsiyaga qarshi kurashishda maqsadli, manzilli chora-tadbirlarni amalga oshirishlari lozim. Masalan, davlatlar ijtimoiy va iqtisodiy sohani rivojlantirishga qaratilgan shartnoma va kelishuvlar loyihasida korrupsiyaviy jinoyatlarga yo’l qo’yilmasligi haqida alohida band kiritib, ishtirokchi davlatlar, tashkilotlarning javobgarlik masalasini hal etish; ikkinchidan, korrupsiyaga qarshi kurash borasida ilg’or tajribaga ega bo’lgan, masalan, Singapur, Yaponiya, Germaniya kabi davlatlar tajribasini ommalashtirish va boshqa davlatlarda ham keng tatbiq etish; uchinchidan, korrupsiyaga qarshi kurashishga doir davlat dasturlari va yo’l xaritalarini ikki yilda bir marotaba ishlab

chiqish; 2024–2026-yillarga mo’ljallangan davlat dasturini ishlab chiqishda aholi bilan real ijtimoiy so’rovnomalar o’tkazish, fuqarolar, ayniqsa, otanonalar kunlik farzandlariga va davlat xizmat ko’rsatish sohasida qonunda belgilanmagan xarajatlar uchun pul ishlatayotganligi savoliga aniq javoblar olish lozim. Shu asosda buning oldini olish borasida davlat dasturiga zarur choralar belgilanadi; to’rtinchidan, korrupsiyaga qarshi kurashda boshqa davlatlar bilan xalqaro hamkorlik qilish lozim. Buning uchun, birinchi galda, yuqorida sanab o’tilgan 20 ta davlat bilan korrupsiyaga qarshi kurashish masalasini xalqaro shartnoma, bitimlarda belgilash lozim; beshinchidan, hozirda korrupsiyaviy jinoyatlar axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalaridan foydalanib, ya’ni pora predmeti elektron shaklda bank plastik kartasiga yuborilishini inobatga olib, “Jinoyatchilikka qarshi kurashda”gi bitimlarning mazmuniga, “korrupsiyaviy jinoyatlarni axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etish” qoidasini kiritish; oltinchidan, korrupsiyaviy jinoyatlarga qarshi kurashishda har chorakda, olti oyda rivojlanayotgan davlatlar bilan tajriba almashish amaliyotini keng yo’lga qo’yish lozim.

Mazkur takliflarning inobatga olinishi, korrupsiyaviy jinoyatlarning oldini olish, aniqlash hamda fosh etishning samaradorligini oshirishga, pirovardida, jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // Elektron manba: URL: <http://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 21.11.2025).
2. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. // Elektron manba: <http://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 22.11.2025).
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. // Elektron manba: <http://www.lex.uz>. (murojaat vaqti: 23.11.2025).
4. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. // Elektron manba: <http://www.lex.uz>. (murojaat vaqti: 24.11.2025).
5. O'zbekiston Respublikasining 2017-yil 3-yanvardagi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi O'RQ-419-son Qonuni. // Elektron manba: <http://www.lex.uz>. (murojaat vaqti: 25.11.2025).
6. O'zbekiston Respublikasi Predizidentining 2020-yil 29-iyundagi PF-6013-son "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 30.06.2020-y., 06/20/6013/1002-son;
7. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 15.06.2022-y., 06/22/154/0524-son; 29.11.2022-y., 06/22/257/1049-son; 07.07.2023-y., 06/23/108/0460-son; 08.11.2023-y., 06/23/188/0835-son.
8. O'zbekiston Respublikasi Predizidentining 2021-yil 6-iyuldagi PF-6257-son "Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo'lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 07.07.2021-y., 06/21/6257/0645-son.
9. O'zbekiston Respublikasi Predizidentining 2023-yil 27-noyabrdagi PF-200-son "Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish hamda davlat organlari va tashkilotlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati tizimi samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 28.11.2023-y., 06/23/200/0896-son.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6-iyuldagi PQ-5177-son "Korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatini samarali tashkil etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qarori. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 07.07.2021-y., 07/21/5177/0644-son.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 7-dekabrlagi PQ-34-son "O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarori. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 07.12.2021-y., 07/21/34/1140-son.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 12-yanvardagi PQ-81-son "Korrupsiyaga qarshi kurashish ishlarining samaradorligini reyting baholash tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 13.01.2022-y., 07/22/81/0017-son, 18.03.2022-y., 06/22/89/0227-son.
13. O'zbekiston Respublikasi Predizidentining 2022-yil 11-maydagi PQ-240-son "Davlat boshqaruvi

sohasida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni bartaraf etish mexanizmlarini takomillashtirish va ushbu sohada jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 11.05.2022-y., 07/22/240/0407-son.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-228-son "Aholi va davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini uzluksiz oshirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori. // (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 22.06.2024-y., 07/24/228/0437-son).

15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 829-son "Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko'maklashgan shaxslarni rag'batlantirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi qarori. // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 31.12.2020-y., 09/20/829/1693-son; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 21.05.2021-y., 09/21/322/0481-son; 05.04.2022-y., 09/22/153/0266-son.

16. O'zbekiston Respublikasi Hukumati va Ukraina Hukumati o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha hamkorlik to'g'risida bitim.. 1995-yil 20- iyun, Toshkent (1995-yil 20-iyundan kuchga kirdi) <https://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 26.11.2025).

17. O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Rossiya Federatsiyasi Hukumati o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashishda hamkorlik qilish to'g'risida bitim. 1995-yil 27-iyul, Toshkent (1995-yil 27-iyuldan kuchga kirdi) <https://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 27.11.2025).

18. O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Gruziya Respublikasi Hukumati o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashishda hamkorlik qilish to'g'risida bitim.1995- yil 4-sentyabr, Toshkent(1995-yil 4-sentyabrdan kuchga kirdi) <https://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 28.11.2025).

19. O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Qirg'iziston Respublikasi Hukumati o'rtasida jinoyatchilikka qarshi kurashda hamkorlik qilish to'g'risida bitim. 1999-yil 9-iyul, Toshkent (O'zbekiston Respublikasi uchun 2000-yil 4-dekabrdan kuchga kirgan) <https://www.lex.uz>. (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 29.11.2025)

20. O'zbekiston Respublikasi Hukumati bilan Moldova Respublikasi Hukumati o1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // Elektron manba: URL: [http:// www.lex.uz](http://www.lex.uz). (Elektron manbaga murojaat qilingan vaqt: 21.11.2025).

BYUDJET JARAYONLARIDA KORRUPSIYANING OLDINI OLISH – TARAQQIYOT VA FAROVONLIK GAROVI

Sayyora MAXMUDOVA,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
o'qituvchisi.

Annotatsiya: mamlakatimizda korruptsiyaga qarshi kurashish masalalari davlat siyosa-tida muhim o'rin egallab, bu borada ko'plab huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirildi. Maqolada byudjet jarayonlarida korruptsiyaning oldini olish taraqqiyot va farovonlik garovi ekanligi tahlillar asosida keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: *byudjet, Byudjet kodeksi, byudjet jarayoni, byudjet qonunchiligi, korruptsiya, manfaatlar to'qnashuvi, korruptsiyaviy omillar.*

Предотвращение коррупции в бюджетных процессах – гарант развития и благосостояния

Сайёра Махмудова,
преподаватель Ташкентского
международного университета Кимё.

Аннотация: в нашей стране борьба с коррупцией заняла важное место в государственной политике, и в этом отношении были проведены многочисленные правовые и институциональные

реформы. В статье анализируются предотвращение коррупции в бюджетных процессах как гарант развития и процветания.

Ключевые слова: бюджет, Бюджетный кодекс, бюджетный процесс, бюджетное законодательство, коррупция, конфликт интересов, факторы коррупции.

Preventing corruption in budgetary processes is a guarantee of development and prosperity

Sayyora Makhmudova,
Lecturer, Kimyo International University in
Tashkent.

Abstract: In our country, the issues of fighting corruption have taken an important place in the state policy, and many legal and institutional reforms have been implemented in this regard. The article analyzes the prevention of corruption in budgetary processes as a guarantee of development and prosperity.

Key words: *budget, budget code, budget process, budget legislation, corruption, conflict of interest, factors of corruption.*

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2026-yilning 27-yanvar kuni o'tkazilgan videoselektor yig'ilishi-dagi nutqida: "Poytaxtimiz – Toshkent shahrida yashirin va kuzatilmaydigan iqtisodiyot 60 trillion so'mga yetgani, bu byudjet yiliga 7,5 trillion so'mni yo'qotyapti degani. Birgina aksiz solig'i to'lovchilar ishlab chiqarish va realizatsiya hajmini yashirgani oqibatida 66 milliard so'm soliqdan qochilgan"ligi haqidagi ma'lumot keltirildi. Darhaqiqat, bu yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish va soliq ma'murchiligi bo'yicha poytaxt soliq organlarining ishi mutlaqo qoniqarsiz ekanligidan dalolat beradi. So'nggi ikki yilda shahar soliq idoralarining 19 nafar xodimi korrupsiya bo'yicha jinoiy javobgarlikka tortilgan, byudjetga 27 milliard so'm zarar yetkazilgan.

Prezident Shavkat Mirziyoyev mazkur videoselektor yig'ilishidagi nutqida: **"Bilib qo'yinglar, davlatning har bir so'mi bo'yicha ta'sirchan nazorat o'rnatiladi. Javobgarlik muqarrar, jazo qattiq bo'ladi!"**, – deb qattiq ogohlan-tirgan edi.

Korrupsiya o'zining universalligi bilan ajralib turadi – u ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy rivojlanish darajasidan qat'i nazar, barcha davlatlarda mavjud bo'lib, yangi transmilliy shakllarga ega bo'lmoqda.

Korrupsiya davlat va jamiyat hayotining barcha sohalariga salbiy ta'sir ko'rsatib, milliy boyliklarni taqsimlash va qayta taqsimlashning asosiy mexanizmiga aylanadi. Mamlakatning milliy daromad va byudjet tizimining davlat mablag'larini g'ayriqonuniy o'zlashtiradi. Korrupsiyaning zarari mamlakatimiz iqtisodiyotining investorlar uchun jozibadorligining pasayishi, hukumat obro'sining pasayishi, xususiylar tadbirkorlarning vayron bo'lishi va

uyushgan jinoyatchilikning kuchayishi bilan namoyon bo'ladi.

Mamlakatimizda 2030-yilga borib, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAIM hajmini 5800 AQSh dollaridan oshirish va O'zbekistonni daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar qatoriga kiritish, ya'ni aholi turmush farovonligini keskin oshirish belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida keltirilgan quyidagi raqamlar zamirida ortga qaytmas islohotlar, mehnatkash xalqimizning peshona teri, mashaqqatli mehnati yotibdi: "Qanchalik og'ir bo'lmasin, boshlagan demokratik islohotlarimizni qat'iy davom ettirganimiz; xalqimizning qo'llab-quvvatlashi va yoshlarimizning g'ayrat-shijoati; hamjihatlik asosi bo'lgan mahallaning hayotimizdagi o'rni va ta'sirini kuchaytirganimiz; odamlarimizning ongi va dunyoqarashini o'zgartirib, el-yurtimizni yanada jipslashtirganimiz; tadbirkor, dehqon va fermerlarimizning tashabbuskorligi va mardona mehnati; o'zaro manfaatli hamkorlikka asoslangan do'stona tashqi siyosatimiz hisobiga 2025-yilda barcha sohalarda ulkan yutuqlarga erishdik". [1]

Avvalo, jahon miqyosida ishlab chiqarish va transport-logistika zanjirlari uzilgan, xomashyo va moliyaviy resurslar narxi oshgan sharoitda ham mamlakatimiz iqtisodiyoti ishonchli va barqaror o'sishda davom etayotganini qayd etish lozim. Ushbu natijalar dunyo hamjamiyati va nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan e'tirof etilmoqda.

Bundan to'qqiz yil oldin iqtisodiyotimiz hajmini 100 milliard dollarga yetkazish biz uchun juda katta marra bo'lib ko'ringan. Bu yil esa tariximizda birinchi marta yalpi ichki

mahsulot 145 milliard dollardan oshdi. Bunday yuksak natijalar xalqimizning, barchamizning qanday ulkan ishlarga qodir ekanimizni yaqqol namoyon etmoqda. Global savdo tizimida “o‘yin qoidalari” o‘zgarayotgan bir paytda mamlakatimiz eksporti bu yil 23 foizga oshirilib, 33,4 milliard dollarga yetkaziladi. Eng muhimi, islohotlarimiz uchun mustahkam moliyaviy baza bo‘ladigan oltin-valyuta zaxiralarimiz ilk bor 60 milliard dollardan oshdi.

Bu yil iqtisodiyotimizga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi 43,1 milliard dollarga yetdi. Jami investitsiyalarning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 31,9 foizni tashkil etmoqda. Bu esa, iqtisodiyotimiz kelgusi yillarda ham yuqori sur‘atlar bilan barqaror o‘tib borishi uchun zamin bo‘ladi. Ushbu natijalar Yangi O‘zbekistonni barpo etishning iqtisodiy va moddiy sharoitlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ilmiy doiralarda ham, 2025-yil O‘zbekiston iqtisodiy hayotida muhim voqealarga boy bo‘lganligi, YalMning o‘sishi 7,7 foizni tashkil etishi, kambag‘allik darajasi yil boshidagi 8,9 foizdan 5,8 foizga, ishsizlik darajasi 5,5 foizdan 4,9 foizga tushgani, inflyatsiya 7,3 foizgacha pasaygani [2] qayd etilmoqda. Agar, 2024-yilda **640** ta holatda **byudjet mablag‘idan foydalanish** bilan bog‘liq korrupsiyaga oid jinoyatlar bo‘lmaganda edi [2], ko‘rsatkichlar bundan ham yaxshi bo‘lishi mumkin edi.

Bugungi natijalarga erishishda: “Eng muhimi, mamlakatimiz iqtisodiy siyosatida **noreal raqamlar ortidan quvish, amalga oshmaydigan xomxayollarni haqiqat sifatida taqdim etishdek noma’qul ish uslubi** tanqidiy qayta ko‘rib chiqildi. **Amaliy natijadorlik, inson manfaati va yana bir bor inson manfaati**

islohotlarning bosh maqsadi etib belgilangan” [3] edi.

Yurtimizda 2016-yildan boshlangan yangi iqtisodiy siyosat tufayli yuz minglab aholi tadbirkorga aylandi va ularning soni tobora kengaymoqda. Birgina 2023-yilning birinchi yarim yilligida yuz mingga yaqin tadbirkorlik subyekti ro‘yxatdan o‘tdi. 1917–2016-yillar mobaynida xalqimizning qariyb yo‘qolib ketayotgan tadbirkorlik tafakkuri va salohiyati qaytadan yana tiklana boshladi, ular el ichida yana qadr-qimmat topa boshladi. Shuningdek byudjet shakllanishining asosiy iqtisodiy dastagi – soliq to‘lovchilar soni ortdi. 2016-yilga qadar byudjetning ijtimoiy himoya vositasi funksiyasini bajarishda korrupsiya keng avj olganligi sir emas.

Avvallari ijtimoiy himoya sohasida juda katta kamchiliklar mavjud bo‘lib, moddiy yordam haqiqiy kambag‘al chetda qolib, tanish-bilishlik orqali o‘ziga to‘q oilalarga berilishi holatlari ham uchrar edi. Prezident Shavkat Mirziyoyev aholining ehtiyojmand qatlamlarini himoya qilishni davlatning eng muhim ijtimoiy funksiyalaridan biriga aylantirdi. Natijada, Harakatlar strategiyasi doirasida pensionerlar, nogironlar, yolg‘iz keksalar va aholining boshqa ehtiyojmand toifalariga tibbiy-ijtimoiy yordam ko‘rsatishning butunlay yangi tizimi yaratildi.

Tegishli idoralar vakillari mahallama-mahalla, xonadonma-xonadon yurib, vaziyatni joyida o‘r-ganib, kam ta‘minlangan, ishsiz, kambag‘al oilalar, ayollar, yoshlar ro‘yxatini tuzildi va ular uchun mos ravishda alohida “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” yaratildi. Mazkur daftarlarga kiritilgan fuqarolarning, avvalo, tadbirkorlik salohiyatini aniqlash, keyin ularga mos shart-sharoitlar yaratish, qo‘llab-quvvatlash tizimi ishlab chiqildi,

ularga “start, ya’ni dastlabki kapital” berildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2025-yil 26-dekabr kuni Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasidagi: **“Korrupsiyaga yo‘l qo‘yish esa – islohotlarimizga xiyonatdir. Bu illatga qarshi kurashish bo‘yicha 2026-yilda “favqulodda holat” e‘lon qilamiz...Lavozimim, unvonim bor, menga hech kim tegmaydi”, deganlar adashadi. Qonun oldida hamma teng!**[1], degan so‘zlari barcha davlat xizmatchilari uchun ogohlik qo‘ng‘irog‘i edi. Darhaqiqat, korrupsiya taraqqiyotni susaytiruvchi, iqtisodiyotga, odamlarning hayot sifatiga to‘g‘ridan to‘g‘ri salbiy ta’sir etuvchi omil sifatida zamonaviy jamiyatning og‘riqli nuqtasi hisoblanadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish nafaqat huquqiy-ijtimoiy vazifa, balki davlatning barqaror rivojlanishi va inson huquqlarini himoya qilishning asosiy shartidir. Mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish masalalari davlat siyosatida muhim o‘rin egallab, bu borada ko‘plab huquqiy va institutsional islohotlar amalga oshirildi. Korrupsiyaning barqaror rivojlanishga, davlat boshqaruvi samaradorligiga va inson huquqlariga salbiy ta’siri xalqaro miqyosda keng tan olingan bo‘lib, korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi samarali kurashish davlat organlari, fuqarolik jamiyati va xalqaro tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikni talab qiladi. Shu jumladan, O‘zbekistonda ham davlat organlari va tashkilotlarida ochiqlikni ta’minlash va jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Ma’lumki, moliya tizimida byudjet tizimi alohida o‘rin egallaydi. O‘zbekiston Respublikasi byudjet tizimining asosiy

vazifalari 2000-yil 14-dekabrda qabul qilingan. O‘zbekiston Respublikasining “Byudjet tizimi to‘g‘risida”gi[4] 158-II-son Qonunida aniq belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi byudjet tizimi turli darajadagi byudjetlar va byudjet mablag‘lari oluvchi-lar yig‘indisini; byudjetlarni tashkil etish va tuzishni, tuzish prinsiplarini; byudjet jarayonida ular o‘rtasida, shuningdek, byudjetlar hamda byudjet mablag‘lari oluvchilar o‘rtasida vujudga keladigan o‘zaro munosabatlarni o‘zida ifodalaydi.

Byudjet kodeksi[5]ga ko‘ra, **O‘zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti (Davlat byudjeti)** – davlatning davlat vazifalari va funksiyalarini moliyaviy jihatdan ta’minlash uchun mo‘ljallangan markazlashtirilgan pul jamg‘armasidir.

Davlat byudjeti davlat tomonidan iqtisodiy sohani tartibga solishga qaratilgan eng muhim mexa-nizmlardan biridir. Zero, har qanday jamiyatning iqtisodiy tizimini shakllantirish va rivojlantirishda davlat byudjeti asosiy o‘rin tutadi. Davlat byudjeti daromadlari va xarajatlari siyosati o‘zaro uzviy bog‘liq. Ya’ni daromad bo‘lmasa, ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy, texnik va boshqa sohalarni qo‘llab-quvvatlash, rivojlantirish uchun moliyaviy mablag‘ ajratish imkoni bo‘lmaydi. Shu bois, bugungi kunda davlatimiz oldiga qo‘yilgan muhim vazifalardan biri – xalqimiz va davlat manfaatlariga mos keladigan hamda ishlab chiqarishni rivojlantirishga qodir moliya-kredit, pul siyosatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishdir.

Mamlakatimiz iqtisodiyotini isloh etish va erkinlashtirish, ilgari davlat zimmasida bo‘lgan bir qan-cha vazifalarning xususiy sektorga o‘tkazilishi Davlat byudjeti xarajatlarini optimallashtirish, yangi sanoat yo‘nalishlarining

rivojlantirilishi hamda xususiy sektor moliyaviy holatining mustahkamlanishi, shuningdek, uning mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ulushining ortishi byudjet daromadlarini bir necha barobar oshirish imkonini berdi. Taqqoslaydigan bo'lsak, O'zbekiston mustaqilligi e'lon qilingan 1991-yilda Davlat byudjetining kamomadi uning umumiy xarajatlariga nisbatan 44 foizdan ziyodni tashkil qilar edi[6]. Davlat byudjetining 2026-yil uchun parametrlari, byudjet taqchilligi miqdorlari jahon iqtisodiyotidagi noaniqliklar va geosiyosiy vaziyatning mamlakatimiz iqtisodiyotiga ta'sirini yumshatish va ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish kabi omillarni e'tiborga olgan holda hisob-kitob qilingan. 2026-yil uchun O'zbekiston Respublikasi konsolidatsiyalashgan byudjeti taqchilligining cheklangan miqdori yalpi ichki mahsulotning 3 foizi miqdorida belgilandi [7]. 2026-yil uchun O'zbekiston davlat byudjeti 6,6 foizlik iqtisodiy o'sish va konsolidatsiyalashgan byudjet taqchilligining yuqori chegarasini (yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3 foizdan oshirmaslik) saqlab qolgan holda tasdiqlandi. Asosiy e'tibor ijtimoiy sohani moliyalashtirish, inflyatsiyani jilovlash va byudjet intizomini

kuchaytirishga qaratilgan. Byudjet xarajatlarning katta qismi ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoyaga yo'naltiriladigan bo'ldi.

2026-yilda yalpi ichki mahsulotning o'sishi – 6,6 foiz, inflyatsiya darajasi 6,5 foiz atrofida bo'lishi prognoz qilinmoqda. Taqchillik chegarasi – 51,6 trln so'm yoki YaIMga nisbatan 3 foiz. Davlat tashqi qarzining cheklangan miqdori – 5 mlrd dollar. Shundan 2,5 mlrd dollar davlat byudjetini qo'llab-quvvatlashga, 2,5 mlrd dollar investitsiya loyihalariga yo'naltiriladigan[7] bo'ldi.

“Transparency International” xalqaro nodavlat-notijorat tashkiloti 2025-yil yakunlari bo'yicha o'zining an'anaviy Korrupsiyani qabul qilish indeksini e'lon qildi. Bu safar reytingda 182 ta davlatning ko'rsatkichlari keltirilgan. O'zbekiston unda 31 ball bilan 124-o'rinni egalladi. Taqqoslash uchun, O'zbekiston bu indeksning 2016-yilgi hisobotida 21 ball bilan 156-o'rinda joylashgandi. Keyingi yillardagi o'rinlar: 2017-yilda 157-o'rin (22 ball); 2018-yilda 158-o'rin (23 ball); 2019-yilda 153-o'rin (25 ball); 2020-yilda 146-o'rin (26 ball); 2021-yilda 140-o'rin (28 ball); 2022-yilda 126-o'rin (31 ball); 2023-yilda 121-o'rin (33 ball); 2024-yilda 121-o'rin (32 ball) [8].

EASTERN EUROPE AND CENTRAL ASIA

UZBEKISTAN

Score

31/100

[What does the CPI score mean?](#)

Rank

124/182

Score change

↓ -1 since 2024

Share how your country is doing

2025-yil yakunlari bo'yicha korrupsiya darajasi eng past Top -10 ta mamlakat quyidagilar: Daniya – 89 ball; Finlandiya – 88 ball; Singapur – 84 ball; Yangi Zelandiya – 81 ball; Norvegiya – 81 ball; Shvetsiya – 80 ball; Shveytsariya – 80 ball; Lyuksemburg – 78 ball; Niderlandiya – 78 ball; Germaniya – 77 ball[8]. Rossiya 22 ball olgan holda Chad, Gonduras va Zimbabve kabi davlatlar bilan 157-o'rinni bo'lishib turibdi. Markaziy Osiyo davlatlaridan Qozog'iston – 96, Qirg'iziston – 142, Tojikiston – 166, Turkmaniston esa, 167-o'rinda joylashgan. Reytingni Nikaragua, Sudan, Eritreya, Liviya, Yaman, Venesuela, Somali va Janubiy Sudan kabi davlatlar yakunlaydi[8].

Byudjet jarayoni korrupsiyaga moyil, chunki davlat moliyasi aynan shu orqali boshqariladi. Byud-jet jarayoni raqobatdosh milliy manfaatlar o'rtasida mavjud resurslarni taqsimlash vositalarini ta'minlaydi. Davlat xarajatlari va ayniqsa, davlat investitsiyalari korrupsiyaning mumkin bo'lgan yo'llaridan biridir. Shunday qilib, davlat sektoridagi korrupsiya byudjet jarayonidan boshlanadi. Korrupsioner mansabdor shaxslar resurslarni taqsimlashni o'zgartirish orqali resurslarga noqonuniy yo'naltirish berdi, bu esa qonunchilik talablarini buzadi va pirovardida, haqiqiy byudjet va tasdiqlangan byudjet o'rtasidagi tafovutga olib keladi. Bizningcha, bu korrupsiyaning eng og'ir oqibati bo'lib, korrupsiyaga botgan mansabdor shaxslarning shaxsiy boyib ketishidan ko'ra ham ayanchlidir.

Shu bois, byudjet jarayonidagi korrupsiyaning salbiy oqibatlari haqida yondashuvlardan biriga e'tibor qaratamiz[9]:

1. Resurs taqchilligining paydo bo'lishi. Davlat g'aznasidan turli resurslarni xususiy qo'llarga yo'naltirish davlat faoliyatini rivojlantirish va

amalga oshirish uchun muhim xarajatlarning qisqarishiga olib keladi.

2. Davlat rejalashtirishining samarasizligi. Byudjet jarayonini amalga oshirish bosqichidagi korrupsiya xarajatlarining dastlabki rejalashtirilgan xarajatlardan kamaytirilishini nazarda tutadi.

3. Hukumat va davlat sektori faoliyatiga putur yetadi. Qonun ustuvorligiga jamoatchilik ishonchining pasayishi.

Shunday qilib, byudjet jarayonidagi korrupsiyasi davlat va jamiyatning xavfsiz va barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan oqibatlarni keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi hayotiy muhim tarmoqlardagi xarajatlarga bevosita ta'sir ko'rsatish orqali byudjet tizimidagi korrupsiya mamlakatning kelajakdagi istiqbollari jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Korrupsiyaga yo'l qo'ymaslik shartlaridan biri byudjet daromadlari va xarajatlari xalqimiz uchun ochiq va oshkora bo'lishini ta'minlashdan iborat.

Bejizga, Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2017-yilda davlat byudjeti mablag'laridan oqilona foydalanish masalasiga alohida e'tibor berilgan holda **“Davlat byudjeti o'lchovsiz emas, mablag'larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ishlatishni ta'minlash zarur”**[10]ligiga oid e'tirofning naqadar o'rinli ekanligini bugun qayd etish mumkin. Shuning uchun ham 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili»da amalga oshirishga oid Davlat dasturida **“Byudjet daromadlari va**

xarajatlarning xalq uchun ochiq va oshkora bo'lishini ta'minlash"[11] bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilab berilgan edi.

Shu munosabat bilan korrupsiyani kamaytirishga yordam beradigan choralar ko'rilmogda. Korrupsiyaga qarshi kurashishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar, birinchi navbatda, tegishli qonunchilik bazasi yaratildi.

Byudjet tizimi to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilishida aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

Birgina Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti tomonidan 2024-yilda byudjet mablag'laridan maqsadli va oqilona foydalanish ustidan samarali nazoratni ta'minlash, byudjet qonunchiligi buzilishi profilaktikasini kuchaytirish borasida tizimli ishlar olib borildi.

Byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash, noqonuniy xarajatlarning oldini olish borasida[2, 24-25-b.]:

- davlat organlari xarajatlar smetasi va shtatlar jadvallarining haqqoniyligini ta'minlash borasida o'tkazilgan o'rganishlarda Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan birga, **2,3 trln** so'm mablag' maqbullashtirildi;
- byudjet mablag'lari harakati ustidan o'rnatilgan masofaviy monitoring natijasida, **554 ta** holatda davlat xaridlari bilan bog'liq 3,1 trln so'mlik noqonuniy xarajatlarning oldi olindi;
- o'tkazilgan tezkor-tahliliy tadbirlar natijasida, **857 ta** holatda **1,2 trln** so'mlik byudjet mablag'lari talon-torajiga barham berilib, **660 mlrd** so'mi byudjetga undirildi;
- **87 ta** holatda **247 mlrd** so'mlik subsidiya mablag'laridan maqsadsiz foydalanishga chek qo'yildi

Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish borasida **673 mingta** subyekt xatlovdan o'tkazilib, yashirin aylanmalarni rasmiy hisobotlarda aks ettirish orqali **16 trln** so'm mablag'ning byudjetga undirilishi ta'minlandi.

Departament tomonidan korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar bo'yicha jami **2 266 ta** jinoyat ishi qo'zg'atildi.

Jumladan, ta'limda – **664 ta**, hokimliklarda – **394 ta**, tibbiyotda – **362 ta**, banklarda – **333 ta**, energetikada – **195 ta**, davlat korxonalarida – **103 ta**, kadastr va arxitektura – **80 ta**, soliq organlarida – **66 ta**, mahallalarda – **35 ta**, moliya tizimida **34 ta** korrupsiyaviy huquqbuzarlik fosh etildi.

Shuningdek, **178 nafar** tadbirkor korrupsiyaviy tajovuzdan himoya qilindi.

Xulosa o'rnida aytganda, byudjet jarayonida korrupsiyaning oldini olish "O'zbekiston-2030" strategiyasida belgilangan vazifalarning bajarilishida O'zbekiston taraqqiyotini yangi bosqichga olib chiqadi, jamiyatimiz hayotini tubdan o'zgartiradi, xalqimiz farovonligini keskin oshiradi, Uchinchi Renessansning tashkiliy-huquqiy, ilmiy, ma'naviy-madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy asoslarini yaratadi, xalqimiz qadr-qimmatini yanada ko'taradi.

1. 2026-yilda byudjet sohasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha preventiv mexanizmlarni yanada keng joriy etish, korrupsiyaning oqibatlari bilan emas, uning oldini olishga qaratilgan ishlarni kuchaytirish yo'nalishida qator choralarni amalga oshirish lozim. Jumladan, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish mexanizmlarini amalda qo'llash, barcha xodimlarning korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha bilimini oshirishga oid majburiy tartib o'rnatish, byudjet jarayonlari.

faoliyatini raqamlashtirish yuzasidan kompleks oshirish, mustaqilligi, faoliyatini baholash chora-tadbirlarni amalga oshirish. mezonlari va o'qitishga oid talablarni belgilash

2. Korrupsiyaga qarshi ichki nazorat va kuchaytirish. tuzilmalari faoliyatining samaradorligini

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. <https://president.uz/uz/lists/view/8834>.
2. Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida milliy ma'ruza.(2024-yil). O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. – 2024. –B.9.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – T., 2018. – B.7–8.
4. O'zbekiston Respublikasining 2000-yil 14-dekabrda qabul qilingan "Byudjet tizimi to'g'risida"gi 158-II-Qonuni. <https://lex.uz/docs/27999?ONDATE=01.01.2001%2000>.
5. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 26.12.2025-y., 03/25/1107/1216-son)
6. Statistik to'plam. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining mustaqillik yillaridagi (1990-2010-yillar) asosiy tendensiya va ko'rsatkichlari hamda 2011-2015-yillarga mo'ljallangan prognozlari. –Toshkent: O'zbekiston, 2011. – 18-b.
7. 2026-yil uchun Davlat byudjetining taqsimlanishida qanday o'zgarishlar bor? –// <https://lex.uz/doc-passport/7949060>.
8. Korrupsiya darajasi bo'yicha xalqaro reytingda O'zbekiston 3 pog'ona pastladi. – <https://kun.uz/kr/83747979>.
9. Маханова И. В. и др. Противодействие коррупции в бюджетном процессе// Экономическая безопасность и качество. 2018 № (31).
10. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lish kerak. –T.:O'zbekiston, 2017. – 31 b.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 22-yanvardagi «2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili»da amalga oshirishga oid davlat Dasturi to'g'risida"gi PF-5308-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2018-yil 29-yanvar, 4-son, 68-modda.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ: ЭВОЛЮЦИЯ И СИНЕРГИЯ

Чолпон АЛКАДЫРОВА,

Академия государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики имени Ж.Абдрахманова проректор по
академической и научной работе доктор экономических наук.

Аннотация: в статье анализируется более чем десятилетний опыт развития государственно-частного партнерства (ГЧП) в Кыргызстане. Рассматривается переход от устаревших концессионных моделей к современным гибким механизмам сотрудничества. Выявлены ключевые барьеры, такие как политические риски и отсутствие методики оценки рисков, а также предложены пути совершенствования законодательства через цифровизацию и секторальное разделение программ.

Ключевые слова: *государственно-частное партнерство, законодательство в сфере ГЧП, концессия, защита инвесторов, анализ рисков*

**Qirg'iz Respublikasida davlat-xususiy
shiriklikning institutsional muhitini
transformatsiya qilish: evolyutsiya va
sinergiya**

Cholpon Alkadyrova,

Qirg'iz Respublikasi Prezidenti huzuridagi J.
Abdraxmanov nomidagi Davlat boshqaruvi
akademiyasi Akademik va ilmiy ishlar bo'yicha
prorektor Iqtisod fanlari doktori

Annotatsiya: maqolada Qirg'izistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSh)ni rivojlantirishning o'n yildan ortiq tajribasi tahlil qilinadi. Unda eskirgan konsessiya modellardan zamonaviy, moslashuvchan hamkorlik mexanizmlariga o'tish jarayoni ko'rib chiqiladi. Siyosiy tavakkalchiliklar va tavakkalchiliklarni baholash metodikasining yo'qligi kabi asosiy to'siqlar aniqlangan, shuningdek raqamlashtirish va dasturlarni tarmoqlar bo'yicha ajratish orqali qonunchilikni takomillashtirish yo'llari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: *davlat-xususiy sheriklik, DXSh sohasidagi qonunchilik, konsessiya, investorlarni himoya qilish, risklar tahlili.*

Transformation of the institutional environment of public-private partnerships in the Kyrgyz Republic: evolution and synergy

Cholpon Alkadyrova,

Vice-Rector for Academic and Research Affairs
at the Academy of Public administration under
the President of the Kyrgyz Republic named
after Zh.Abdrahmanov, Doctor of Economic
Sciences.

Annotation: this article examines over a decade of experience in the development of public-private partnerships (PPP) in Kyrgyzstan. It analyzes the transition from an outdated concession-based model to more contemporary and flexible forms of cooperation. The study identifies key barriers, including political risks and the absence of a comprehensive risk assessment methodology, and proposes measures to enhance the legislative framework through digitalization and the sectoral differentiation of programs.

Keywords: *public-private partnership, PPP legislation, concession, investor protection, risk analysis.*

С переходом к рыночной экономике Кыргызстан столкнулся с необходимостью привлечения частного капитала для реализации государственных проектов. Первым шагом стало принятие Закона «О концессиях» в 1992 году, который базировался на советских подходах и носил общий характер. Несмотря на тридцатилетнюю историю, этот механизм не получил широкого

распространения из-за непрозрачности процедур и жесткости условий. Современный этап развития начался с 2009 года и ознаменовался принятием первого Закона о ГЧП, затем в 2012 году были приняты серия НПА, направленных на адаптацию к международным стандартам и создание специализированных институтов, таких как Центр ГЧП при Министерстве экономики КР.

Государственно-частное партнерство в Кыргызстане прошло несколько этапов развития, начиная с концессионных соглашений в 1990-х годах и до современного законодательства в сфере ГЧП, адаптированного к международным стандартам. И на сегодня имеются вопросы по возможности использования механизмов ГЧП и концессий в республике, поэтому сравним эти два механизма.

После перехода экономики Кыргызстана на рыночные рельсы, когда государство переживало фундаментальные изменения всей системы государственного управления, потребовалась разработка механизмов привлечения частного капитала в государственные проекты. Создание правовой базы началось с принятия Закона "О концессиях и концессионных предприятиях в КР" 6 марта 1992 года (№ 850). Он регулировал основные вопросы передачи государственного имущества в аренду частным компаниям.

Также он был основан на советских подходах, но позволял частным и иностранным инвесторам участвовать в эксплуатации государственных активов. Изменения, внесенные в законодательство в 2004 году разрешили иностранным компаниям получать концессии на равных

правах с местными компаниями. Хотя закон о концессиях существует в республике более 30 лет, за все годы он так и не получил широкого применения. Проблема заключается в том, что закон носит общий характер и не учитывает современные формы концессий, процедуры отбора концессионеров и распределения рисков слабо прописаны.

После смены власти в 2010 году правительство попыталось модернизировать концессионное законодательство и в 2012 году предложило новый закон о концессиях, о горной концессии, но проект так и не был утвержден. А с принятием закона о ГЧП интерес к концессиям был утерян, так как концессии остались в рамках старого закона 1992 года.

Таки образом, правительство КР осознавая необходимость привлечения частных инвестиций в инфраструктурные проекты, в 2009 году принимает первый Закон о ГЧП. Но отсутствие подзаконных актов и самого видения развития ГЧП, его отличия от концессионного законодательства, привело к тому, что данный закон остался «мертворожденным», т.е. не работающим. В 2012 году был принят новый Закон "О государственно-частном партнерстве" (№ 7 от 22 февраля 2012 года), который впервые закрепил основные формы ГЧП, порядок заключения соглашения и реализации. В 2014 году было создано Агентство по привлечению и защите инвестиций, которое стало координатором инвестиционных проектов, в т.ч. ГЧП-проектов. В 2019 году принимается новая редакция Закона "О государственно-частном партнерстве"

(№ 95 от 22 июля 2019 года), в котором основные изменения коснулись следующих моментов:

- Определены правила конкурсного отбора – более четкие требования к отбору частного партнера;
- Регламентированы вопросы финансирования – возможны государственные гарантии, гранты, налоговые льготы;
- Введен механизм "предложение частной инициативы" – частные инвесторы могут предлагать проекты государству.

Далее, в июне 2019 года создается Центр ГЧП при Министерстве экономики КР, в качестве государственного ведомства по координации и оказанию поддержки государственным органам при разработке и реализации проектов ГЧП.

С 2020 года в Кыргызстане идет работа по дальнейшему совершенствованию механизмов ГЧП. На сегодняшний день ГЧП развивается на основе Закона, принятого в 2021 году, в соответствии с которым разработаны четкие правила проведения конкурса по проектам ГЧП, порядок подготовки проектов для финансирования за счет Фонда финансирования подготовки проектов ГЧП, условия и процедуры проведения прямых переговоров, разработаны типовые документы [1]. В 2022 году Кабинетом Министров КР принимается Программа развития ГЧП на 2022-2026 годы, в котором указаны определенные проблемы в развитии ГЧП в республике и пути их решения [2]. А именно:

- Слабая защита инвесторов – нет четких гарантий от национализации или изменения условий соглашения;

- Финансовые риски – государство не всегда может предоставить достаточные гарантии частным партнерам;
- Отсутствие опыта – государственные органы не имеют достаточной практики реализации ГЧП.
- Анализ рисков - отсутствуют правила оценки рисков по ГЧП-проектам.

В исследовании использован сравнительный и системный анализ правовой базы КР. Основной акцент сделан на сопоставлении механизмов ГЧП и концессии по семи критическим критериям: суть механизма, форма собственности, сроки, распределение рисков, финансирование, форма оплаты и цели соглашения. Также проанализированы программные документы, включая Программу развития ГЧП на 2022-2026 годы.

Исходя из вышеуказанного, в целях более четкого разграничения механизмов ГЧП и концессии предлагаются следующие критерии, позволяющие отличить рассматриваемые понятия (Таблица 1)[1].

Таким образом, в законодательстве Кыргызской Республики ГЧП и концессия являются разными механизмами сотрудничества между государством и частным сектором. Основные различия заключаются в правовой природе, распределении рисков, форме собственности и порядке регулирования.

Концессионное законодательство Кыргызстана на сегодня устарело и в отличие от ГЧП, концессии имеют более жесткие условия и менее выгодны для инвесторов. Поэтому в последние годы правительство больше ориентируется на

ГЧП, а концессия постепенно отходит на второй план, так как она является традиционным механизмом передачи государственных активов частному сектору в аренду на определенный срок. Однако для отдельных секторов (например, в горнодобывающей промышленности) концессии по-прежнему могут быть полезным инструментом, так как по законодательству соглашение ГЧП не может быть применено в сфере горной добычи. А ГЧП – более современная и гибкая форма сотрудничества, которая допускает различные модели взаимодействия, доказательством которого является бурное развитие ГЧП в общемировом масштабе, в том числе в странах Центральной Азии [3].

Сравнительный анализ показал фундаментальные различия между двумя моделями сотрудничества:

- ГЧП признано более гибкой и современной формой, допускающей государственное софинансирование, гранты и налоговые льготы.
- Концессия остается жестким механизмом «аренды», где основные риски несет частный партнер, а оплата производится исключительно потребителями.

Важным результатом стало уточнение, что для горнодобывающей отрасли концессия остается единственно возможным инструментом, так как ГЧП в этой сфере законодательно запрещено.

Таким образом, развитие ГЧП требует апробирования, анализа и некоторого времени для адаптации к существующим условиям Кыргызстана. Несмотря на прогресс в развитии ГЧП на сегодняшний

Таб. 1. Различия между ГЧП и концессией

Критерий	ГЧП	Концессия
Суть механизма	Гибкая форма сотрудничества, где частный партнер может привлекаться для проектирования, строительства, эксплуатации, финансирования, технического обслуживания и управления объектами.	Долгосрочная аренда или передача госимущества частному партнеру с обязательством его эксплуатации и возврата государству.
Форма собственности	Государство может сохранить за собой право собственности на активы или передать их частному партнеру на определенный срок. После окончания договора объекты могут оставаться у частного партнера или возвращаться государству (в зависимости от условий соглашения).	Государство остается собственником имущества, но передает его в управление частному партнеру. После истечения срока концессии объект возвращается государству в оговоренном состоянии.
Сроки договора	Срок устанавливается соглашением, обычно от 10 до 49 лет.	Обычно долгосрочные соглашения (до 50 лет), но могут варьироваться.
Распределение рисков	Гибкое распределение рисков между государством и частным партнером в зависимости от формы ГЧП.	Основные риски (финансовые, эксплуатационные) несет концессионер (частный партнер).
Финансирование	Может включать государственное софинансирование, гранты, налоговые льготы и гарантии.	Концессионер финансирует проект самостоятельно или за счет заемных средств. Государство может предоставлять поддержку в виде налоговых льгот.
Форма оплаты	Вариативно: возможны платежи от государства, плата потребителей за услуги, или комбинированные схемы.	Оплата осуществляется потребителями (например, плата за проезд по концессионной дороге).
Цель соглашения	Модернизация инфраструктуры, оказание общественных услуг, развитие экономики.	Вовлечение частного капитала в эксплуатацию государственных объектов.
Законодательное регулирование в КР	Закон о ГЧП адаптирован к международным стандартам, включает современные нормы	Закон о концессиях устаревший и требует обновления.

день в КР выявлен ряд системных проблем:

1. Слабая защита инвесторов: Отсутствуют четкие гарантии от национализации и стабильности условий соглашения при политических изменениях.
2. Дефицит компетенций: У государственных органов нет достаточного опыта реализации сложных проектов.
3. Методологический вакуум: Отсутствуют правила и методики оценки рисков ГЧП-проектов.

Поэтому необходимо совершенствование ГЧП по следующим направлениям:

- Развитие секторальных программ – принятие отдельных правил для ГЧП в социальной инфраструктуре (образование, здравоохранение, наука, спорт, культура, социальное жилье) и в коммерческой инфраструктуре (транспорт, энергетике и проч.).

Для объектов социальной сферы проекты ГЧП должны быть долгосрочными с большими возможностями государствен-

ной поддержки в плане налоговых льгот, отсутствия выплат государственному партнеру, льготных условий кредитования и проч.

- Создание механизмов защиты инвесторов – страхование рисков, разработка методики оценки рисков, гарантии государственных обязательств.

В последнее время одним из существенных рисков потенциальные инвесторы называют политические риски. Поэтому необходимо разработать механизм гарантии стабильности условий соглашения.

- Внедрение цифровых технологий – упрощение процедур подготовки и подачи заявки, регистрации и контроля реализации ГЧП-проектов с использованием возможностей цифровизации. Назрело время перехода проведения всех процедур ГЧП на электронный портал с возможностями предоставления всех документов в электронном виде с синхронизацией портала «Тундук».

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Закон Кыргызской Республики «О государственно-частном партнерстве» №98 от 11.08.2021 (в ред. от 31.07.2025).
2. Постановление Кабинета Министров Кыргызской Республики «О вопросах ГЧП в КР» №160 от 25.03.2022.
3. Алкадырова Ч.М. Государственно-частное партнерство: опыт зарубежных стран и законодательные основы его применения в Кыргызской Республике. Журнал «Известия ВУЗов». – 2012. №1.
4. Assesment of the Quality of the PPP legislation and of the Effectiveness of its Implementation, Kyrgyz Republic <https://ppp.worldbank.org/sites/default/files/2022-06/kyrgyz.pdf>
5. Rifat Kamasak. Public-Private-Partnership-(PPP) as a Mechanism to Improve the Infrastructure Needs of Countries, November 2020/DOI:10.4018/978-1-7998-4978-0.ch012 In book: Handbook of Research on Global Challenges for Improving Public Services and Government Operations, Publisher: IGI Global Publishing (pp.222-241) https://www.researchgate.net/publication/345731015_Public-Private-Partnership-PPP-as-a-Mechanism-to-Improve-the-Infrastructure-Needs-of-Countries

YEVROSIYO IQTISODIY HAMJAMIYATI: SHAKLLANISH EVOLYUTSIYASI VA BOSHQA INTEGRATSION MODELLAR BILAN QIYOSIY TAHLILI

Anvar YULDASHEV,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi

Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi

“Yangi O'zbekiston” maktabi professori, tarix fanlari doktori.

Annotatsiya: ushbu maqolada postsovet makonida, xususan, Markaziy Osiyoda mintaqaviy integratsiya jarayonlarining institutsionallashuvi Yevrosiyo iqtisodiy hamjamiyati (YevrAzES) misolida tadqiq etiladi. Tashkilotning 1995- yildagi Bojxona ittifoqidan boshlab, 2000-yilgi Ostona shartnomasigacha bo'lgan tarixiy evolyutsiyasi va huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Maqolada YevrAzESning boshqaruv tizimi, uning Yevropa Ittifoqi va ASEAN modellari bilan o'ziga xos farqlari va o'xshashliklari qiyosiy o'rganilgan. Shuningdek, tashkilotning transport, energetika va mehnat migratsiyasi sohalaridagi ahamiyati hamda O'zbekistonning ushbu integratsion tuzilmadagi ishtiroki va istiqbollari yoritilgan. YevrAzESning Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqiga (YeOI) transformatsiyalashuvi integratsiyaning yangi bosqichi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: *byudjet, Byudjet kodeksi, byudjet jarayoni, byudjet qonunchiligi, korrupsiya, manfaatlar to'qnashuvi, korrupsiyaviy omillar.*

**Евразийское экономическое сообщество:
эволюция формирования и сравнительный
анализ с другими интеграционными
моделями**

Анвар Юлдашев,

профессор Академии государственной
политики и управления при Президенте

Республики Узбекистан,

доктор исторических наук

Аннотация: в статье исследуется институционализация процессов региональной интеграции на постсоветском пространстве, в частности в Центральной Азии, на примере Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС). Анализируется историческая эволюция и правовые основы организации, начиная с Таможенного союза 1995 года до Астанинского договора 2000 года. В статье проводится сравнительный анализ системы

управления ЕврАзЭС с моделями Европейского Союза и АСЕАН. Освещается значение организации в сферах транспорта, энергетики и трудовой миграции, а также участие и перспективы Узбекистана в этой интеграционной структуре. Трансформация ЕврАзЭС в Евразийский экономический союз (ЕАЭС) оценивается как новый этап интеграции.

Ключевые слова: *ЕврАзЭС, интеграция, Центральная Азия, институционализация, сравнительный анализ, Европейский Союз, АСЕАН, ЕАЭС, Узбекистан, таможенный союз, региональная безопасность, экономическое сотрудничество.*

**Eurasian economic community (EurAsEC):
evolution of formation and comparative
analysis with other integration models**

Anvar E.Yuldashev,

Professor of the Academy of Public Policy and
Administration under the President of the
Republic of Uzbekistan,
Doctor of Historical Sciences

Abstract : this article examines the institutionalization of regional integration processes in the post-Soviet space, specifically in Central Asia, using the example of the Eurasian Economic Community (EurAsEC). The historical evolution and legal foundations of the organization are analyzed, from the 1995 Customs Union to the 2000 Astana Treaty. The article provides a comparative analysis of EurAsEC's governance system with the models of the European Union and ASEAN. It highlights the organization's significance in transport,

energy, and labor migration sectors, as well as Uzbekistan's participation and prospects within this integration framework. The transformation of EurAsEC into the Eurasian Economic Union (EAEU) is evaluated as a new stage of integration.

Key words: *EurAsEC, integration, Central Asia, institutionalization, comparative analysis, European Union, ASEAN, EAEU, Uzbekistan, customs union, regional security, economic cooperation, regionalism.*

Postsovet makonida, xususan, Markaziy Osiyo mintaqasida mintaqaviy integratsiya jarayonlarini tadqiq etish zamonaviy iqtisodiy va siyosiy fanlarning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. XX asr oxirida sobiq Ittifoq iqtisodiy tizimining parchalanishi natijasida yuzaga kelgan ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi, bojxona to'siqlari va transport izolyatsiyasi mintaqa davlatlari oldiga yangi tipdagi institutsional birlashuv zaruriyatini qo'ydi. Ushbu jarayonda Yevrosiyo iqtisodiy hamjamiyati (YevrAzES) nafaqat iqtisodiy blok, balki mintaqaviy xavfsizlik va barqaror rivojlanishni ta'minlovchi muhim geoiqtisodiy mexanizm sifatida maydonga chiqdi.

YevrAzESning tarixiy ildizlari 1995-yil 20-yanvarda Rossiya, Belarus va Qozog'iston o'rtasida imzolangan Bojxona ittifoqi to'g'risidagi bitimga borib taqaladi. Mazkur bitim ikki bosqichda amalga oshirilgan: 1995-yil 6-yanvarda Rossiya va Belarus o'rtasida ikki tomonlama shartnoma imzolangan. 1995-yil 20-yanvar kuni Qozog'iston ushbu bitimga qo'shilgan va uch tomonlama Bojxona ittifoqi vujudga kelgan. Bu hujjat iqtisodiy aloqalarni tiklash, bojxona to'siqlarini olib tashlash va yagona iqtisodiy hudud sari tashlangan birinchi

jiddiy qadam sifatida e'tirof etiladi. Biroq MDH doirasidagi ko'plab kelishuvlarning deklarativ xarakterda ekanligi integratsiyani yangi, qat'iy formatga o'tkazishni talab qildi.

Rossiya Xalqlar do'stligi universiteti ilmiy xodimi Sergey Barov tomonidan "Markaziy Osiyo integratsiyasining siyosiy muammolari" mavzusida tayyorlangan dissertatsiyaning ahamiyatli jihati shundaki, unda regional integratsiyaning nazariy jihatlarini bilan bir qatorda, uning amaliy siyosiy jihatlarini ham o'rganilgan. Mazkur ilmiy ishda integratsiya jarayonlarining tarixiy va geosiyosiy jihatlarini yoritilgan hamda SHHT, MDH, EOIH (YevrAzES), KHT (ODKB) misollarida integratsiyalashuv modellarining qiyosiy tahlili keltirilgan [1].

Qozog'istonlik A.Koshanov va B.Xusainovlar "Markaziy Osiyo va Kavkaz" jurnalidagi "Markaziy Osiyo davlatlarining integratsiyalashuv muammolari" nomli maqolalarida Markaziy Osiyo davlatlarining integratsiyalashuv jarayonlari, unda uchraydigan muammolar, ta'sir etuvchi ijobiy va salbiy jihatlarini yoritib berishgan [2].

Sankt-Peterburg davlat universiteti professori, siyosatshunos olimi Natalya Yereminaning "Yevraziya Ekspert" ilmiy jurnalidagi "Rossiyadan qochish: AQShning Markaziy Osiyoda faollashuvi ortida nima turadi?" ("Ставка на отрыв от России: что стоит за активизацией США в Центральной Азии?") nomli maqolasida Qo'shma Shtatlar ko'p yillar davomida Rossiyaning eng yaqin qo'shnilaridan uzib, uni yakka ko'yishga harakat qilayotgani ko'rsatilgan [3]. N.Yereminaning ta'kidlashicha, mintaqaviy mamlakatlari va Rossiya Federatsiyasini umumiy tarix bog'laydi, ularning bozorlari bir-

biriga bog'liq. Bundan tashqari, Rossiya mintaqaviy mamlakatlari uchun xavfsizlik kafolati hisoblanadi.

Tojikistonlik olimlar M.S.Sodiqov va F.X.Farodovlarning Tojikiston davlat moliya-iqtisod universiteti moliyaviy-iqtisodiy byulletenida chop etilgan "SHHTning integratsiya birlashmasi doirasida Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy integratsiyasi" nomli maqolasida Shanxay hamkorlik tashkiloti integratsiya birlashmasi doirasida Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy integratsiyalashuvi masalalari tahlil qilingan. Maqolaning e'tiborga molik jihati shundan iboratki, Markaziy Osiyo mamlakatlari makroiqtisodiy ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish asosida SHHT amaliy faoliyati samaradorligi, shuningdek, SHHT dasturlari doirasida Markaziy Osiyo davlatlarining bir-biri bilan o'zaro aloqalar xarakteri, o'zaro manfaatli hamkorlik va mintaqani yanada rivojlantirish masalalari belgilab berilganligi aks etgan. Maqola yakunida mualliflar, mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash va hamkorlikni rivojlantirishda zamonaviy chaqiriq va tahdidlarga qarshi kurashish masalalariga ham alohida e'tibor qaratishgan [4]. Ularning fikricha, SHHT yangi turdagi mintaqaviy hamkorlik tashkiloti sifatida butun jahon iqtisodiyotini rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchiga aylanishi mumkin.

Yuqoridagi ijobiy fikrlar bilan bir qatorda, ayrim mutaxassislar tomonidan Markaziy Osiyo davlatlarining integratsiyalashuvi jarayoni pessimistik ruhda baholangan. Xususan, Rossiya Iqtisodiyot Oliy maktabi Milliy tadqiqot instituti ilmiy xodimi Darya Rekeda yaqin kelajakda Markaziy Osiyoda integratsion birlashmaning barqaror formatini yaratish dargumon, deb yozadi [5]. Uning fikricha,

geosiyosiy bosim sharoitida Markaziy Osiyo davlatlari o'zlarini postsovet davlatlari uyushmasi sifatida emas, balki tashqi dunyo bilan mustaqil aloqa qilish uchun barqaror va istiqbolli mintaqa sifatida ko'rsatishga intiladi. Ular mintaqaviy hamkorlikka intilmoqda, lekin integratsiyaning barqaror, institutsional shakllarini yaratishda sustlik qilishmoqda, bunday urinishlar 1990-2000-yillarda ham kuzatilgan. Butun mintaqaning jahon hamjamiyatidagi ishtirokini oshirishga qaratilgan shart-sharoitlarning qay darajada tayyorligini kelgusi yillarda ko'rishimiz mumkin, deya xulosa qiladi.

O'zbekistonlik siyosatshunos, «Bilim karvoni» nodavlat ilmiy muassasa direktori Farhod Tolipovning fikricha, hududiy integratsiya masalasiga mudom uzoq istiqbol, noaniq loyiha yohud utopiya sifatida qaralmoqda. Mazkur davlatlarning mintaqaviy hamkorligi bugunga kelib, (deyarli o'n yillik tanaffusdan so'ng, shaxsan Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan) tiklangan bo'lsa-da, bu borada hal qiluvchi uchta savol hanuzgacha yechilmagan va hatto chuqur o'rganilmagandek tuyuladi. Bu – integratsiyaning konsepsiyasi, modeli va dinamikasi masalasidir [6]. Siyosatshunosning fikricha, mintaqadagi tahlil markazlari va ilmiy jamoatchilik, endilikda, shu masala yechimlari bo'yicha mulohazalar panoramasini kengaytirsam, maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Zamonaviy reallik nuqtayi nazaridan qaralganda, Markaziy Osiyodagi integratsiya jarayonlari dunyoda va yaqin atrofdagi harbiy mojarolar, siyosiy beqarorlik, iqtisodiy tengsizlik va xavfsizlikka tahdidlar kabi qator omillarga duch kelmoqda. Bundan tashqari, mintaqaning tashqi o'yinchilari o'rtasidagi

raqobat, ichki ishlarga aralashuvi, mintaqada turli muammolar, xususan, suv resurslarining notekis taqsimlanishi, migratsiya kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqillikka erishishi mintaqa tarixida yangi bosqichni boshlab berib, uni global siyosatda passiv obyektidan faol subyektga aylantirdi. Bugungi kunda mintaqa geostrategik joylashuvi, boy tabiiy resurslari va madaniy-sivilizatsion ko'prik sifatidagi o'rni bilan xalqaro munosabatlar tizimida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, mintaqada integratsiya jarayonlari asta-sekin rivojlanayotgan bo'lsa-da, ular hali to'liq institut-sionallashmagan va konseptual jihatdan yetarlicha shakllanmagan.

Muallif nuqtayi nazaridan, Markaziy Osiyo davlatlarining ko'p vektorli tashqi siyosati va o'zaro ishonchga asoslangan hamkorlikni kuchaytirish orqali mintaqa subyektligini yanada mustahkamlash mumkin. Biroq tashqi geosiyosiy bosimlar, ichki ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va resurslar taqsimoti bilan bog'liq ziddiyatlar integratsiya jarayonlarini cheklovchi asosiy omillar bo'lib qolmoqda. Shu sababli, mintaqada barqaror integratsiya modelini shakllantirish uchun nazariy yondashuvlar va amaliy mexanizmlarni uyg'unlashtirish, shuningdek, umumiy mintaqaviy manfaatlariga asoslangan strategik yondashuvni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Yevrosiyo makonida iqtisodiy integratsiyaning institutsionallashuvi 2000-yillar boshida yangi bosqichga ko'tarildi. 2000-yil 10-oktyabrda Ostona shahrida imzolangan "Yevrosiyo iqtisodiy hamjamiyatini tashkil etish to'g'risida"gi Shartnoma (Договор об учреждении Евразийского экономического

сообщества) mintaqadagi integratsiya jarayonlarini huquqiy jihatdan mustahkamlagan asosiy hujjat hisoblanadi[1]. Mazkur hujjatning qabul qilinishimintaqaviy hamkorlikni deklarativ xarakterdan amaliy iqtisodiy mexanizmga o'tkazish yo'lidagi dastlabki jiddiy qadam bo'ldi. [7]

Shartnomaning 2-moddasida tashkilotning bosh maqsadi va vazifalari belgilab berilgan bo'lib, uning eng muhim iqtiboslardan biri quyidagicha: "Tomonlar ushbu Shartnoma bilan Yevrosiyo iqtisodiy hamjamiyatini (keyingi o'rinlarda — Hamjamiyat yoki YevrAzES deb yuritiladi) tashkil etadilar. Hamjamiyat Bojxona ittifoqi va Yagona iqtisodiy makonni shakllantirish jarayonini samarali ilgari surish, shuningdek, iqtisodiy va gumanitar sohalarda integratsiyani chuqurlashtirish bilan bog'liq boshqa vazifalarni amalga oshirish uchun tashkil etiladi". Shuningdek, tashkilotning xalqaro huquqiy maqomi haqida 1-moddada shunday deyilgan: "Hamjamiyat davlatlararo xalqaro tashkilot maqomiga va ushbu Shartnomada ko'zda tutilgan vakolatlarga ega bo'ladi" [7].

Ushbu hujjatning o'ziga xosligi shundaki, u avvalgi (1990-yillardagi) deklarativ kelishuvlardan farqli o'laroq, qat'iy institutsional tuzilmani (Davlatlararo kengash, Integratsiya qo'mitasi, Parlamentlararo assambleya va Hamjamiyat sudi) joriy etdi. Bu esa, keyinchalik Bojxona ittifoqi va hozirgi Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi (YeAll) uchun poydevor bo'lib xizmat qildi. YevrAzESni tashkil etish zaruriyati va asosiy strategik maqsadi shtirokchi davlatlar (Belarus, Qozog'iston, Qirg'iziston, Rossiya va Tojikiston (O'zbekiston 2006-2008 yillarda a'zo bo'lgan) o'rtasida yagona iqtisodiy makon va Bojxona

ittifoqini shakllantirishni yakunlash edi. Tadqiqotchi S. Pritchins ta'kidlaganidek, *"YevrAzES nafaqat savdo to'siqlarini olib tashlash, balki globallashuv sharoitida postsovet mamlakatlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash instrumenti sifatida ko'rildi"* [8].

O'zbekistonning 2006-yilda tashkilotga qo'shilishi mintaqaviy siyosatda katta burilish bo'lgan edi. Biroq bu a'zolik qisqa muddatli bo'lib chiqdi. A'zo bo'lish sabablari:

1. Markaziy Osiyo Hamkorligi tashkiloti (MOHT) bilan birlashish. 2005-yilda MOHT va YevrAzES birlashishga qaror qildi. O'zbekiston MOHT a'zosi sifatida, tabiiy ravishda, YevrAzESga o'tdi.
2. Xavfsizlik va geosiyosat. Andijon voqealaridan so'ng (2005-y.) O'zbekistonning G'arb bilan munosabatlari sovuqlashgan va Rossiya bilan strategik yaqinlashuv kuchaygan edi.

Chiqib ketish sabablari (2008-yil):

2008-yilning oktyabr oyida O'zbekiston o'z a'zolidigini to'xtatishini e'lon qildi. Bunga quyidagilar sabab bo'ldi:

1. Integratsiya samaradorligining pastligi. O'zbekiston hukumati tashkilot doirasida qabul qilinayotgan qarorlar iqtisodiy manfaatlariga to'liq javob bermasligini ta'kidladi.
2. Bojxona ittifoqiga qarshilik. Rossiya, Qozog'iston va Belarus Bojxona ittifoqini tuzishga kirishganda, O'zbekiston o'z milliy iqtisodiyotini (ayniqsa, avtomobilsozlik va yengil sanoat) himoya qilish maqsadida bojlarini keskin pasaytirishga tayyor emas edi.
3. Ikki tomonlama munosabatlarga ustuvorlik. Toshkent ko'p tomonlama

tashkilotlardan ko'ra, hamkor davlatlar bilan ikki tomonlama (bilateral) kelishuvlarni afzal ko'rdi.

Hozirgi kuzatuvchilik maqomi (2020-yildan boshlab)

YevrAzES 2014-yilda tashkil topgan bo'lsa-da, uning merosxo'ri bo'lgan Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi (YEOII) bilan O'zbekiston yangi formatda hamkorlikni boshladi. 2020-yilda O'zbekiston YEOII'da kuzatuvchi davlat maqomini oldi.

1-jadval

O'zbekistonning YevrAzESdagi a'zoligi (2006–2008)

Bosqich	Davr	Asosiy xususiyati	Natija
Institutsional shakllanish	2000–2003	Hamjamiyatning huquqiy va ma'muriy apparatini yaratish.	Boshqaruv organlari (Davlatlararo kengash, Qo'mita) tashkil etildi.
Iqtisodiy muvofiqlashtirish	2003–2010	Savdo tariflarini bixillashirish va yagona bozor elementlarini sinab ko'rish.	Investitsiya va energetika bo'yicha dastlabki kelishuvlar imzolandi.
Yuqori integratsiya (transformatsiya)	2010–2014	Bojxona ittifoqi (BI) va Yagona iqtisodiy makonning (YAIM) yaratilishi.	YevrAzES tugatilib, uning o'rnida yanada kuchli tuzilma – YEOII tashkil topdi.

Kuzatuvchilik maqomining sabablari va mantig'i:

Iqtisodiy zaruriyat. O'zbekiston tashqi savdo aylanmasining katta qismi (ayniqsa, qishloq xo'ja-ligi va to'qimachilik) YEOII davlatlariga to'g'ri keladi. Kuzatuvchi sifatida standartlarni o'rganish eksportni osonlashtiradi.

Mehnat migratsiyasi. Rossiya va Qozog'istondagi millionlab o'zbekistonlik migrantlar uchun qulay sharoitlar yaratish masalasi integratsiya tuzilmasi bilan yaqin bo'lishni talab etadi.

Transport koridorlari. Temir yo'l va logistika yo'nalishlarini muvofiqlashtirish

uchun ushbu tashkilot bilan muloqot zarur.

Ehtiyotkorlik strategiyasi. Toshkent 2006-2008-yillardagi tajribani hisobga olib, to'g'ridan-to'g'ri a'zo bo'lishdan oldin tashkilotning ichki bozor konyunkturasi, veto huquqlari va milliy suverenitetga ta'sirini chuqur tahlil qilmoqda.

YevrAzES davri O'zbekiston uchun integratsiya jarayonlarida "sinov maydoni" vazifasini o'tadi. Bugungi kuzatuvchilik maqomi esa, hissiyotlarga emas, balki aniq pragmatik iqtisodiy hisob-kitoblarga asoslangan bo'lib, mamlakat manfaatlarini himoya qilgan holda mintaqaviy bozorga moslashish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada muallif tomonidan ilmiy

abstraksiyalash, xronologik kuzatuv, induksiya, deduksiya, solishitma tahlil usullaridan foydalanilgan.

Tashkilot tarixiga nazar tashlasak, YevrAzESning boshqaruv tizimi Yevropa Ittifoqi modeliga yaqinlashtirilgan holda qurilgan edi. Unda davlatlararo kengash mavjud bo'lib, Oliy organi sifatida davlat rahbarlari darajasida strategik qarorlar qabul qilish belgilangan edi. Shuningdek, tashkilotning integratsiya qo'mitasi uning doimiy ishlovchi ijro organi bo'lib, vazirliklar darajasida muvofiqlashtirish ishlarini olib boradi. Bundan tashqari, tashkil etilgan hamjamiyat sudi nizolarni huquqiy hal etish va shartnoma normalarini bir xilda talqin qilish uchun mas'ul.

YevrAzES oldiga qo'yilgan vazifalarning, klassik iqtisodiy integratsiya nazariyasiga (Bela Balassa modeli) muvofiq ravishda, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi ko'zda tutilgan edi:

1. Erkin savdo tartibini yakunlash: tovarlar va xizmatlar harakatidagi miqdoriy cheklavlarni olib tashlash.
2. Yagona bojxona tarifini shakllantirish: uchinchi davlatlarga nisbatan muvofiqlashtirilgan tashqi iqtisodiy siyosat yuritish.
3. Kapital va ishchi kuchining erkin harakati: mehnat migratsiyasini tartibga solish va o'zaro investitsiyalar uchun qulay muhit yaratish.
4. Tarmoqlararo hamkorlik: energetika, transport va agrosanoat majmualarida qo'shma loyihalarni amalga oshirish.

Tadqiqotchi T. Mansurov ta'kidlaganidek: "YevrAzESning asosiy yutug'i– bu mintaqaviy stan-dartlarni xalqaro me'yorlarga moslashtirish va yagona huquqiy makon yaratishga urinish bo'ldi" [9].

Biroq, tashkilot ichki ziddiyatlar va iqtisodiy ko'rsatkichlarning notekisligi sababli 2014-yilda o'z faoliyatini to'xtatdi va uning negizida yanada chuqur integratsiyalashgan tuzilma — Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi (YeOI) tashkil etildi [10].

Mintaqaviy tuzilmalarni solishtirish uchun biz uchta asosiy mezonni asos qilib olamiz: institutsional tuzilish, qaror qabul qilish mexanizmi va integratsiya chuqurligi.

Yevropa Ittifoqi iqtisodiy manfaatlardan siyosiy birlikka qarab (iqtisodiy manfaatlar birligi siyosiy ziddiyatlarni bartaraf etgan) rivojlangan bo'lsa, YevrAzES modelida siyosiy iroda iqtisodiy integratsiyani harakatlantiruvchi asosiy kuch bo'ldi. Yeldagi kabi "supranatsionallik" tamoyil YevrAzESda to'liq ishlamadi, chunki a'zo davlatlar o'z suverenitetining muhim qismini markaziy organga berishga tayyor emas edilar.

ASEAN bilan taqqoslash: "Normativ" va "Institutsional" yondashuv

Ma'lumki, Janubi-sharqiy Osiyo davlatlari (ASEAN) integratsiyasi qat'iy huquqiy majburiyatlarga emas, balki "yumshoq huquq" va o'zaro ishonchga tayanadi. YevrAzES esa, aksincha, qattiq huquqiy baza va sud organlarini yaratishga intildi. Biroq, ASEANning iqtisodiy samaradorligi uning moslashuvchanligida bo'lsa, YevrAzESning samaradorligi ko'p jihatdan energiya resurslari va Rossiya bozoriga bog'lanib qolgan.

Yel dan farqli o'laroq, YevrAzES da iqtisodiy integratsiya "yuqoridan pastga" (top-down) tamoyili asosida, ya'ni siyosiy iroda turtkisi bilan amalga oshirildi. ASEAN bilan qiyoslaganda esa, YevrAzES qattiqroq institutsional tuzilmaga ega bo'lsa-da, mintaqaviy ishonch darajasi Janubi-sharqiy Osiyodagidek barqaror emas.

2-jadval

**Xalqaro qiyosiy tahlil: Yevrazes, Yevropa Ittifoqi (YI) va ASEAN,
Yel bilan taqqoslash: "yuqoridan pastga" va "pastdan yuqoriga"**

Tahlil mezonlari	Yevropa Ittifoqi (YI)	ASEAN	YevrAzES (YeOII)
Integratsiya tipi	Yuqori darajadagi ustmilliy (supranatsional) ittifoq	Davlatlararo hamkorlik va konsultativ forum	Aralash tip: davlatlararo va qisman ustmilliy
Qaror qabul qilish	"Ko'pchilik ovozi" va Yevropa Parlamenti roli yuqori	Konsensus (barchaning roziligi) – "ASEAN Way"	Ovoz berishda iqtisodiy vazn va konsensus uyg'unligi
Valyuta tizimi	Yagona valyuta (yevro) mavjud	Milliy valyutalar ustuvor	Milliy valyutalar, o'zaro hisob-kitoblarda rubl ulushi yuqori
Siyosiy birlik	Umumiy tashqi siyosat va xavfsizlik strategiyasi	Ichki ishlarga aralashmaslik prinsipi mutlaq	Iqtisodiy ustuvorlik, lekin kuchli geosiyosiy bog'liqlik

3-jadval

Yel, ASEAN va YevrAzES modellarining qiyosiy tahlili

Qiyosiy mezonlar	Yevropa Ittifoqi (Yel)	ASEAN	YevrAzES (hozirgi YeOII)
Integratsiya tipi	Yuqori darajadagi supranatsionallik (ustmilliylik)	Konsultativ va konsensusga asoslangan (ASEAN Way)	Aralash (ustmilliy organlar va kuchli davlatlararo ta'sir).
Siyosiy komponent	Yagona tashqi va xavfsizlik siyosati mavjud.	Siyosiy neytrallik va ichki ishlarga aralashmaslik.	Iqtisodiy ustuvorlik, lekin geosiyosiy omil yuqori.
Qaror qabul qilish	Ko'pchilik ovozi va yagona valyuta (yevro).	Konsensus (barchaning roziligi).	Ovoz berishda iqtisodiy vazn omili (Rossiyaning yetakchiligi).

Markaziy Osiyo uchun ahamiyati

YevrAzES tajribasi shuni ko'rsatdiki, Markaziy Osiyo mintaqaviy integratsiyasi faqatgina bojxona imtiyozlari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uning kelajakdagi istiqbollari quyidagi omillarga bog'liq:

1. Transport koridorlarini diversifikatsiya qilish: "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" loyihalarining integratsiyalashuvi.
2. Raqamli integratsiya: yagona raqamli makon yaratish orqali byurokratik to'siqlarni kamaytirish.
3. Investitsiya muhiti: ichki bozorni xorijiy investorlar uchun yagona standartlar asosida jozibador qilish.

YevrAzES faoliyati davrida Markaziy Osiyo mintaqasining integratsiyalashuvida bir nechta muhim omillar ko'zga tashlandi:

1. Transport va tranzit. Dengizga chiqish imkonini bo'lmagan mintaqalar davlatlari uchun YevrAzES doirasidagi yagona transport makoni hayotiy zaruriyat hisoblanadi. Bu "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" koridorlarining samaradorligini oshiradi.

2. Energetika xavfsizligi. Mintaqa davlatlarining suv va energetika resurslaridan foydalanishdagi ziddiyatlarini institutsional darajada hal etishga urinishlar qilindi.

3. Mehnat migratsiyasi va inson kapitali. YevrAzES doirasida mehnat migrantlari uchun ijtimoiy kafolatlar va patentsiz ishlash tizimlarining yaratilishi mintaqadagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

O'zbekistonning 2006-yilda YevrAzESga a'zo bo'lishi va 2008-yilda o'z faoliyatini to'xtatishi milliy iqtisodiyotni himoya qilish va integratsion majburiyatlar o'rtasidagi murakkab muvozanatni ifodalaydi. Biroq, 2020-yildan boshlab, O'zbekistonning YeOilda

kuzatuvchi maqomini olishi, YevrAzES davridagi tarixiy tajribani hisobga olgan holda yangi bosqichga chiqqanligini anglatadi.

YevrAzESning 2014-yilda YeOIlga transformatsiya qilinishi uning tugaganini emas, balki integ-ratsiyaning yangi, yuqori bosqichiga o'tganidan dalolat beradi[11].

Shu bilan bir qatorda, kelajakdagi istiqbollar quyidagilarda ifodalanishi mumkin:

- **Sanoat kooperatsiyasini kengaytirish.** Faqat xomashyo eksport qilishdan tayyor mahsulot ishlab chiqarishga o'tish (klaster tizimi).
- **Raqamli integratsiya.** Bojxona va savdo jarayonlarini to'liq raqamlashtirish orqali "yashirin iqtisodiyot"ga barham berish.
- **Grin-texnologiyalar va ekologiya.** Markaziy Osiyodagi suv tanqisligi muammosini yechishda umumiy investitsion loyihalarni amalga oshirish.

YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun global iqtisodiy beqarorlik sharoitida o'ziga xos "xavfsizlik bolishchasi" vazifasini o'tadi. Ushbu tashkilot tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali integratsiya uchun faqatgina iqtisodiy ko'rsatkichlar yetarli emas, balki siyosiy ishonch, huquqiy normalarning bir xilligi va har bir a'zo davlatning milliy manfaatlarini hurmat qilish muvozanati zarur. Ushbu tajribani o'rganish, Markaziy Osiyoning kelajakdagi ko'p tomonlama hamkorlik modellarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun iqtisodiy modernizatsiya maktabi vazifasini o'tadi. Uning tarixiy merosi va xatolari bugungi kundagi ikki tomonlama va ko'p tomonlama hamkorlik formatlarini belgilab beruvchi muhim omildir.

Markaziy Osiyo uchun ahamiyati

YevrAzES tajribasi shuni ko'rsatdiki, Markaziy Osiyo mintaqaviy integratsiyasi faqatgina bojxona imtiyozlari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uning kelajakdagi istiqbollari quyidagi omillarga bog'liq:

1. Transport koridorlarini diversifikatsiya qilish: "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" loyihalarining integratsiyalashuvi.
2. Raqamli integratsiya: yagona raqamli makon yaratish orqali byurokratik to'siqlarni kamaytirish.
3. Investitsiya muhiti: ichki bozorni xorijiy investorlar uchun yagona standartlar asosida jozibador qilish.

YevrAzES faoliyati davrida Markaziy Osiyo mintaqasining integratsiyalashuvida bir nechta muhim omillar ko'zga tashlandi:

1. Transport va tranzit. Dengizga chiqish imkoni bo'lmagan mintaqalar davlatlari uchun YevrAzES doirasidagi yagona transport makoni hayotiy zaruriyat hisoblanadi. Bu "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" koridorlarining samaradorligini oshiradi.

2. Energetika xavfsizligi. Mintaqa davlatlarining suv va energetika resurslaridan foydalanishdagi ziddiyatlarini institutsional darajada hal etishga urinishlar qilindi.

3. Mehnat migratsiyasi va inson kapitali. YevrAzES doirasida mehnat migrantlari uchun ijtimoiy kafolatlar va patentsiz ishlash tizimlarining yaratilishi mintaqadagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

O'zbekistonning 2006-yilda YevrAzESga a'zo bo'lishi va 2008-yilda o'z faoliyatini to'xtatishi milliy iqtisodiyotni himoya qilish va integratsion majburiyatlar o'rtasidagi murakkab muvozanatni ifodalaydi. Biroq, 2020-yildan boshlab, O'zbekistonning YeOilda

kuzatuvchi maqomini olishi, YevrAzES davridagi tarixiy tajribani hisobga olgan holda yangi bosqichga chiqqanligini anglatadi.

YevrAzESning 2014-yilda YeOIlga transformatsiya qilinishi uning tugaganini emas, balki integ-ratsiyaning yangi, yuqori bosqichiga o'tganidan dalolat beradi[11].

Shu bilan bir qatorda, kelajakdagi istiqbollar quyidagilarda ifodalanishi mumkin:

- **Sanoat kooperatsiyasini kengaytirish.** Faqat xomashyo eksport qilishdan tayyor mahsulot ishlab chiqarishga o'tish (klaster tizimi).
- **Raqamli integratsiya.** Bojxona va savdo jarayonlarini to'liq raqamlashtirish orqali "yashirin iqtisodiyot"ga barham berish.
- **Grin-texnologiyalar va ekologiya.** Markaziy Osiyodagi suv tanqisligi muammosini yechishda umumiy investitsion loyihalarni amalga oshirish.

YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun global iqtisodiy beqarorlik sharoitida o'ziga xos "xavfsizlik bolishchasi" vazifasini o'tadi. Ushbu tashkilot tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali integratsiya uchun faqatgina iqtisodiy ko'rsatkichlar yetarli emas, balki siyosiy ishonch, huquqiy normalarning bir xilligi va har bir a'zo davlatning milliy manfaatlarini hurmat qilish muvozanati zarur. Ushbu tajribani o'rganish, Markaziy Osiyoning kelajakdagi ko'p tomonlama hamkorlik modellarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun iqtisodiy modernizatsiya maktabi vazifasini o'tadi. Uning tarixiy merosi va xatolari bugungi kundagi ikki tomonlama va ko'p tomonlama hamkorlik formatlarini belgilab beruvchi muhim omildir.

Markaziy Osiyo uchun ahamiyati

YevrAzES tajribasi shuni ko'rsatdiki, Markaziy Osiyo mintaqaviy integratsiyasi faqatgina bojxona imtiyozlari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uning kelajakdagi istiqbollari quyidagi omillarga bog'liq:

1. Transport koridorlarini diversifikatsiya qilish: "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" loyihalarining integratsiyalashuvi.
2. Raqamli integratsiya: yagona raqamli makon yaratish orqali byurokratik to'siqlarni kamaytirish.
3. Investitsiya muhiti: ichki bozorni xorijiy investorlar uchun yagona standartlar asosida jozibador qilish.

YevrAzES faoliyati davrida Markaziy Osiyo mintaqasining integratsiyalashuvida bir nechta muhim omillar ko'zga tashlandi:

1. Transport va tranzit. Dengizga chiqish imkoni bo'lmagan mintaqalar davlatlari uchun YevrAzES doirasidagi yagona transport makoni hayotiy zaruriyat hisoblanadi. Bu "Shimol-Janub" va "Sharq-G'arb" koridorlarining samaradorligini oshiradi.

2. Energetika xavfsizligi. Mintaqa davlatlarining suv va energetika resurslaridan foydalanishdagi ziddiyatlarini institutsional darajada hal etishga urinishlar qilindi.

3. Mehnat migratsiyasi va inson kapitali. YevrAzES doirasida mehnat migrantlari uchun ijtimoiy kafolatlar va patentsiz ishlash tizimlarining yaratilishi mintaqadagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

O'zbekistonning 2006-yilda YevrAzESga a'zo bo'lishi va 2008-yilda o'z faoliyatini to'xtatishi milliy iqtisodiyotni himoya qilish va integratsion majburiyatlar o'rtasidagi murakkab muvozanatni ifodalaydi. Biroq, 2020-yildan boshlab, O'zbekistonning YeOilda

kuzatuvchi maqomini olishi, YevrAzES davridagi tarixiy tajribani hisobga olgan holda yangi bosqichga chiqqanligini anglatadi.

YevrAzESning 2014-yilda YeOIlga transformatsiya qilinishi uning tugaganini emas, balki integ-ratsiyaning yangi, yuqori bosqichiga o'tganidan dalolat beradi[11].

Shu bilan bir qatorda, kelajakdagi istiqbollar quyidagilarda ifodalanishi mumkin:

- **Sanoat kooperatsiyasini kengaytirish.** Faqat xomashyo eksport qilishdan tayyor mahsulot ishlab chiqarishga o'tish (klaster tizimi).
- **Raqamli integratsiya.** Bojxona va savdo jarayonlarini to'liq raqamlashtirish orqali "yashirin iqtisodiyot"ga barham berish.
- **Grin-texnologiyalar va ekologiya.** Markaziy Osiyodagi suv tanqisligi muammosini yechishda umumiy investitsion loyihalarni amalga oshirish.

YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun global iqtisodiy beqarorlik sharoitida o'ziga xos "xavfsizlik bolishchasi" vazifasini o'tadi. Ushbu tashkilot tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali integratsiya uchun faqatgina iqtisodiy ko'rsatkichlar yetarli emas, balki siyosiy ishonch, huquqiy normalarning bir xilligi va har bir a'zo davlatning milliy manfaatlarini hurmat qilish muvozanati zarur. Ushbu tajribani o'rganish, Markaziy Osiyoning kelajakdagi ko'p tomonlama hamkorlik modellarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, YevrAzES Markaziy Osiyo davlatlari uchun iqtisodiy modernizatsiya maktabi vazifasini o'tadi. Uning tarixiy merosi va xatolari bugungi kundagi ikki tomonlama va ko'p tomonlama hamkorlik formatlarini belgilab beruvchi muhim omildir.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Баров С.А. Политические проблемы интеграции в Центральной Азии.: дис. кандидат наук: 23.00.04 - Политические проблемы международных отношений. –Москва: РУДН, 2013.
2. Кошанов А., Хусаинов Б. Проблемы интеграции государств Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ. –2001. – № 1. – С. 79–80.
3. Еремина Н.В. Ставка на отрыв от России: что стоит за активизацией США в Центральной Азии. <https://eurasia.expert/chto-stoit-za-aktivizatsiey-ssha-v-tsentralnoy-azii/>.
4. Содиков М.С., Фародов Ф.Х. Экономическая интеграция Центрoазиатских стран в рамках интеграционного объединения ШОС//Финансово-экономический вестник ТГФЭУ. – Душанбе, 2020. –С.47-50.
5. Рекеда Д. Центральноазиатская интеграция: нескладывающийся пазл?[https:// ru.valdai club. com/a/highlights/tsentralnoaziatskaya-integratsiya/](https://ru.valdai.club.com/a/highlights/tsentralnoaziatskaya-integratsiya/)
6. Толипов Ф. Марказий Осиё минтақавий интеграцияси. Унинг концепцияси, модели ва динамикаси қандай бўлиши керак? <https://ishonch.uz/ru/news/markazi-osi-mintaavi-integracisi>.
7. Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества. Астана, 10 октября 2000 г. // Собрание законодательства Республики Узбекистан.
8. Притчин С. А. Интеграционные процессы в Центральной Азии: вызовы и перспективы. – М.: ИМЭМО РАН, 2018.
9. Мансуров Т. А. Евразийская экономическая интеграция: опыт и перспективы. – Алматы, 2012.
- 10.Протокол о присоединении Российской Федерации к Договору между Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой, Республикой Таджикистан и Республикой Узбекистан об учреждении Организации “Центрально-Азиатское Сотрудничество” от 28 февраля 2002 года. г. Душанбе”.
- 11.Протокол об интеграции Организации “Центрально-Азиатское Сотрудничество” в Евразийское экономическое сообщество от 23 июня 2006 года.

PARLAMENTLARDA SUN'IY INTELLEKT (SI) TEKNOLOGIYALARINI JORIY ETISH: XORIJIY VA MILLIY TAJRIBA

Alisher ESHANKULOV,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi dotsenti v.b., siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: maqolada raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining parlament faoliyatiga integratsiyasi masalasi tadqiq etilib, Parlamentlararo ittifoq (PAI), Yevropa va AQSh parlamentlari xorijiy tajribasi hamda O'zbekiston parlamentining raqamlashtirish islohotlari tahlil qilingan. Maqolada SIning qonun ijodkorligi, analitik jarayonlar va jamoatchilik bilan muloqotni takomillashtirishdagi roli ochib berilib, shu bilan birga, ma'lumotlar xavfsizligi, algoritmik bias va etik xatarlar masalalari ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot asosida O'zbekiston parlamenti uchun inson nazoratidagi (human-in-the-loop) bosqichma-bosqich integratsiya, "laboratoriya muhiti"da sinovdan o'tkazish va etik me'yorlar asosida SI texnologiyalarini joriy etish bo'yicha siyosiy-huquqiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, PAI, elektron parlament (e-Parliament), raqamli parlament, aqlli parlament (Smart Parliament), raqamli boshqaruv, demokratik hisobdorlik, qonun ijodkorligi, generativ SI (GenAI), inson nazorati (human-in-the-loop).*

**Внедрение технологий
искусственного интеллекта (ИИ) в
деятельность парламентов:
зарубежный и национальный опыт**

Махсуджон Мансуров,
и.о.доцента Академии государственной
политики и управления при Президенте
Республики Узбекистан, доктор философии
(PhD) по политическим наукам

Аннотация: статья исследует вопрос интеграции технологий цифровой трансформации и искусственного интеллекта (ИИ) в деятельность парламентов, также проанализирован зарубежный опыт Парламентского союза (ПС), парламентов Европы и США, а также реформ цифровизации парламента Узбекистана. В статье раскрывается роль ИИ в законодательной деятельности, аналитических процессах и совершенствовании взаимодействия с общественностью, рассматриваются вопросы

безопасности данных, алгоритмических предвзятостей и этических рисков. На основе исследования разработаны политико-правовые рекомендации для парламента Узбекистана по поэтапной интеграции ИИ под контролем человека (human-in-the-loop), проведению тестирования в «лабораторной среде» и соблюдению этических норм.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, ПС, электронный парламент (e-Parliament), цифровой парламент, «умный парламент» (Smart Parliament), цифровое управление, демократическая подотчетность, законодательная деятельность, генеративный ИИ (GenAI), контроль человека (human-in-the-loop).*

Implementation of Artificial Intelligence (AI) Technologies in Parliaments: International and National Experience

Alisher Eshankulov,

acting associate professor at the Academy of state policy and management under the President of the Republic of Uzbekistan, doctor of Philosophy (PhD) in political science

Abstract: this scientific article provides a comprehensive analysis of the socio-political nature of mass unrest. It reveals the causes of their emergence, their impact on societal stability, and their interconnection with socio-political processes. Factors such as economic

inequality, social injustice, political distrust, and information manipulation are considered as the main sources of protest movements. The study also examines the stages of development of mass unrest, their threats to security and the legal system, as well as the response of state and public institutions to these processes. As a result, the research develops scientific and practical recommendations for preventing mass unrest, managing them, and ensuring social stability.

Keywords: *mass unrest, socio-political processes, social stability, political distrust, economic inequality, social injustice, information manipulation, protest movements, security, legal system.*

Zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida axborot oqimlarining tezlashishi va qaror qabul qilish jarayonlarining murakkablashuvi qonun chiqaruvchi organlar oldiga tamoman yangi talablarni qo'ymoqda. Raqamli transformatsiya jarayoni davlat boshqaruvining barcha bo'g'inlarini qamrab olayotgani kabi, parlament institutlari faoliyatini ham tubdan o'zgartirmoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi normativ-huquqiy jarayonlarni takomillashtirish, parlament nazoratini kuchaytirish va fuqarolarning vakillik organlari bilan muloqotini yangi bosqichga ko'tarish uchun keng imkoniyatlar yaratadi [11].

1889-yilda tashkil etilgan va bugungi kunda 180 dan ortiq milliy parlamentlarni o'zida

birlashtirgan PAI ma'lumotlariga ko'ra, raqamli transformatsiya va SI texnologiyalarini joriy etish global parlament kun tartibining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Parlamentlar axborotga eng ko'p tayanadigan siyosiy institutlar sifatida qonun ijodkorligi, byudjet nazorati hamda saylovchilar bilan muloqot jarayonlarida katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashga majbur. Shu nuqtayi nazardan, SI texnologiyalarini joriy etish nafaqat texnik modernizatsiya, balki qonun chiqaruvchi hokimiyatning institutsional samaradorligi, shaffofligi va hisobdorligini oshirishga ham xizmat qiluvchi chuqur siyosiy islohotlar bilan uzviy bog'liq jarayondir. 2024-yilgi "Jahon elektron parlament hisoboti"da dunyo parlamentlarining 68 foizi allaqachon ko'p yillik raqamli strategiyalarga ega ekanining qayd etilishi ham ushbu yo'nalishning qay darajada tizimli tus olganini ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi uchun ushbu jarayonlar alohida strategik ahamiyatga ega. Bir tomondan, mamlakatda Prezident Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ma'muriy islohotlar va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi davlat boshqaruvini, jumladan, Oliy Majlis faoliyatini raqamli asosda qayta qurishni taqozo etmoqda. Ikkinchi tomondan, O'zbekistonning 2025-yilda Parlamentlararo ittifoqning 150-yubiley Assambleyasiga mezbonlik qilganligi milliy parlamentni xalqaro demokratik standartlar va ilg'or texnologik yechimlarga moslashtirish uchun qulay imkoniyat yaratmoqda. etish global parlament kun tartibining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Parlamentlar axborotga eng ko'p tayanadigan

siyosiy institutlar sifatida qonun ijodkorligi, byudjet nazorati hamda saylovchilar bilan muloqot jarayonlarida katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashga majbur. Shu nuqtayi nazardan, SI texnologiyalarini joriy etish nafaqat texnik modernizatsiya, balki qonun chiqaruvchi hokimiyatning institutsional samaradorligi, shaffofligi va hisobdorligini oshirishga ham xizmat qiluvchi chuqur siyosiy islohotlar bilan uzviy bog'liq jarayondir. 2024-yilgi "Jahon elektron parlament hisoboti"da dunyo parlamentlarining 68 foizi allaqachon ko'p yillik raqamli strategiyalarga ega ekanining qayd etilishi ham ushbu yo'nalishning qay darajada tizimli tus olganini ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi uchun ushbu jarayonlar alohida strategik ahamiyatga ega. Bir tomondan, mamlakatda Prezident Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ma'muriy islohotlar va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi davlat boshqaruvini, jumladan, Oliy Majlis faoliyatini raqamli asosda qayta qurishni taqozo etmoqda. Ikkinchi tomondan, O'zbekistonning 2025-yilda Parlamentlararo ittifoqning 150-yubiley Assambleyasiga mezbonlik qilganligi milliy parlamentni xalqaro demokratik standartlar va ilg'or texnologik yechimlarga moslashtirish uchun qulay imkoniyat yaratmoqda.

Parlament faoliyatida SI texnologiyalarini joriy etish masalasi so'nggi yillarda siyosiy fanlar va davlat boshqaruvi yo'nalishlarida ham

keng o'rganilmoqda. Ilk tadqiqotlarda "elektron parlament" (e-Parliament) tushunchasi axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan texnik foydalanish deb izohlangan bo'lsa, keyingi ilmiy tadqiqotlarda "raqamli parlament" va "aqlli parlament" (Smart Parliament) konsepsiyalari shakllanib, parlament jarayonlarini avtomatlashtirish va intellektual qaror qabul qilishga e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro tadqiqotlar, xususan, PAI, BMTning elektron boshqaruv bo'yicha hisobotlarida parlament raqamlashuvining uch bosqichda rivojlanishi ta'kidlanadi: axborotni raqamlashtirish, jarayonlarni avtomatlashtirish va sun'iy intellekt hamda katta ma'lumotlar asosida tahliliy funksiyalarni joriy etish.

Akademik adabiyotlarda mazkur jarayonga nisbatan ikkita asosiy yondashuv mavjud. Bir guruh olimlar (J.Fountain, H.Margetts, B.W.Wirtz) Slni davlat va parlament faoliyati samaradorligini oshiruvchi instrument sifatida baholasa [5],[6],[12], boshqa tadqiqotchilar (F.Pasquale, V.Eubanks) algoritmik shaffoflik, "qora quti" effekti va algoritmik bias xavflariga e'tibor qaratadi [10],[2]. Shu bois xalqaro ilmiy adabiyotlarda Sldan foydalanishda inson nazoratini ta'minlash zarurligi ta'kidlanadi [7].

PAIning 2024-yildagi tavsiyalari, shuningdek, ushbu sohadagi yetakchi ekspertlar R.Brownsword va L.Floridining ishlarida SI inson qarorlarini almashtiruvchi emas, balki qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida talqin qilinadi [1],[3],[21]. "Human-in-the-loop" tamoyili, etik me'yorlar va demokratik qadriyatlarga tayanish parlamentlarda Slni joriy

etish samaradorligining asosiy sharti sifatida ko'rsatiladi [4].

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar parlamentlarda SI texnologiyalarini joriy etish jarayoni texnologik innovatsiya bilan bir qatorda, huquqiy, institutsional va etik omillar bilan uyg'unlashtirilishi lozimligini ko'rsatmoqda.

Tadqiqotda sifatli tahlil usullari qo'llanilgan, xususan: kontent tahlil: PAI 2019-2025-yillardagi strategik hujjatlari, rezolyutsiyalari, "Jahon elektron parlament hisoboti 2024" va Slni qo'llash bo'yicha yo'riqnomalar, qiyosiy tahlil: rivojlangan mamlakatlar parlamentlarining SI bo'yicha strategiyalari va O'zbekiston Oliy Majlisining raqamlashtirish salohiyati qiyosiy tahlil qilingan.

Zamonaviy davlat boshqaruvida raqamli transformatsiya jarayonlari qonun chiqaruvchi organlar faoliyatiga ham chuqur kirib kelmoqda. Xorijiy mamlakatlar parlamentlari SI texnologiyalarini joriy etish orqali qonun ijodkorligi samaradorligini oshirish, ma'lumotlar bilan ishlashni avtomatlashtirish hamda jamoatchilik bilan muloqot sifatini yaxshilashga intilayotganini ko'rish mumkin. Mazkur jarayonlar: strategik rejalashtirish, institutsional islohotlar va texnologik innovatsiyalar uyg'unligida amalga oshirilmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, parlamentlarda Sldan foydalanish, asosan, quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

O'zbekiston Respublikasi me'yoriy-huquqiy hujjatlarida sun'iy intellekt – insonning bilim va ko'nikmalariga taqlid qilish, mustaqil o'rganish, yechimlarni izlash va aniq vazifalarni bajarishda inson aqliy faoliyati natijalari bilan taqqoslanadigan natijalarni olish imkonini beruvchi texnologik yechimlar majmui sifatida qayd etilgan [14].

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, parlamentlarda SIning joriy etish, avvalo, **uzoq muddatli raqamli strategiyalar** strategiyalar asosida yo'lga qo'yiladi. Masalan, **Buyuk Britaniya** Parlamentining "Digital Strategy 2022-2027" dasturida SI qonun ijodkorligi, axborot boshqaruvi va jamoatchilik bilan aloqalarni takomillashtirish vositasi sifatida belgilangan [26]. **Yevropa Parlamentida** esa, "Digital Parliament Strategy" doirasida raqamli texnologiyalar orqali ochiqlik va shaffoflikni oshirish ustuvor vazifa etib belgilangan [16], [19]. **Kanada** Parlamenti raqamli transformatsiyani inson huquqlari, etika va ma'lumotlar xavfsizligi bilan uyg'un holda amalga oshirishni maqsad qilgan [25]. Mazkur tajriba SIning joriy etish faqat texnik jarayon emas, balki tashkiliy, huquqiy va kadrlar salohiyatini qamrab oluvchi tizimli islohot ekanini ko'rsatadi.

Ko'plab parlamentlarda **qonun loyihalarini tahlil qilishda** SIning amaliy qo'llanilishi (Use cases) muhim instrumentga aylanmoqda. SI asosidagi tizimlar qonun matnlarini avtomatik solishtirish, mavjud qonunchilik bilan ziddiyatlarni aniqlash hamda ta'sirni baholash (impact assessment), qonun loyihalarining mavjud qonunchilik bazasiga muvofiqligini tekshirish va o'zgartirishlarni tahlil qilishda yordam beradi. **Finlyandiya** Parlamentida SI orqali qonun loyihalarining huquqiy uslubi va terminologiyasi tahlil qilinadi [23]. **AQSh Kongressida** esa, "Legislative Analytics" platformalari qonun hujjatlarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini prognoz qilishga xizmat qiladi [17]. Bu amaliyotlar qonun ijodkorligida inson omilini kamaytirish emas, balki deputatlar va ekspertlarning tahliliy imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Ko'plab parlamentlarda **qonun loyihalarini tahlil qilishda** SIning amaliy qo'llanilishi (Use cases) muhim instrumentga aylanmoqda. SI asosidagi tizimlar qonun matnlarini avtomatik solishtirish, mavjud qonunchilik bilan ziddiyatlarni aniqlash hamda ta'sirni baholash (impact assessment), qonun loyihalarining mavjud qonunchilik bazasiga muvofiqligini tekshirish va o'zgartirishlarni tahlil qilishda yordam beradi. **Finlyandiya** Parlamentida SI orqali qonun loyihalarining huquqiy uslubi va terminologiyasi tahlil qilinadi [23]. **AQSh Kongressida** esa, "Legislative Analytics" platformalari qonun hujjatlarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini prognoz qilishga xizmat qiladi [17]. Bu amaliyotlar qonun ijodkorligida inson omilini kamaytirish emas, balki deputatlar va ekspertlarning tahliliy imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Yana bir muhim jihat, SI texnologiyalari orqali Parlament faoliyatida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda jamoatchilik murojaatlarini tahlil qilish tizimlari joriy etilmoqda. Katta hajmdagi fuqarolar murojaatlari (public submissions)ni avtomatik klasterlash va sentiment-tahlil usullari orqali saylovchilarning ijtimoiy kayfiyati aniqlanmoqda. Mazkur texnologiyalar murojaatlarni tizimli ravishda saralash, mavzular bo'yicha guruhlash hamda ijtimoiy fikrdagi asosiy tendensiyalarni belgilash imkonini berib, parlament qarorlarini qabul qilish jarayonining analitik asoslarini mustahkamlaydi. Avstraliya Parlamentida elektron murojaatlar SI orqali tahlil qilinib, ustuvor muammolar aniqlanadi [24]. Estoniya esa, elektron demokratiya platformalari orqali jamoatchilik fikrini qaror qabul qilish jarayoniga integratsiya qilmoqda [18]. Bu amaliyotlar parlament – jamoatchilik

aloqalarini institutsional jihatdan mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

GenAI texnologiyalari so'nggi yillarda parlament amaliyotiga kirib kelmoqda. Ular tahliliy hisobotlar tayyorlash, brifing materiallari yaratish va qonun loyihalari bo'yicha muqobil variantlar ishlab chiqishda qo'llanilmoqda, ammo bu jarayon qat'iy "laboratoriya muhiti"da sinovdan o'tkazilayotganiga alohida e'tibor qaratish zarur. Buyuk Britaniya Parlamentida GenAIdan xizmatchi xodimlar tomonidan dastlabki tahliliy loyihalarni tayyorlashda foydalanilmoqda, biroq inson nazorati saqlab qolingani [27]. Ushbu yondashuv SIni qaror qabul qiluvchi emas, balki qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida belgilaydi.

SI texnologiyalari parlamentlarda xalqaro tajribalarda keng tarqalgan bo'lib, asosan, inson nazoratida (human-in-the-loop) prinsiplariga asoslanadi. PAI tomonidan berilgan tavsiyalar va hisobotlar SIni parlament jarayonlariga integratsiya qilishda bir nechta asosiy prinsiplarni belgilaydi [13].

Birinchidan, "qo'llab-quvvatlash, o'rnini egallash emas" prinsipi – SI texnologiyalari parlament a'zolari vazifalarini almashtirmay, balki ularning imkoniyatini kengaytirishi kerakligini ko'rsatadi. Shu o'rinda aytish joizki, ushbu tamoyil SI texnologiyalarini parlament va boshqa demokratik muassasalarda qo'llashda asosiy etik va amaliy prinsip sifatida xizmat qiladi. Unga ko'ra, SI inson faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi, masalan, katta hajmdagi hujjatlarni tahlil qilish, jamoatchilik murojaatlarini klasterlash va asosiy faktlarni ajratib berish kabi vazifalarda yordam ko'rsatadi, ammo qaror qabul qilish, qonunchilik va siyosiy muhokamalarda insonning o'rnini bosmaydi.

Shu tarzda, SI faqat "assistent" vazifasini bajaradi, so'nggi mas'uliyat esa, deputat yoki rahbar zimmasida qoladi, bu esa demokratik hisobdorlik va inson huquqlari prinsiplarini ta'minlash imkonini yaratadi.

Ikkinchidan, SI vositalari joriy etilishidan oldin xavfsiz "laboratoriya muhiti"da (sandbox) sinovdan o'tkazilishi zarurligi ta'kidlanadi [3], bu, o'z navbatida, natijalarning aniqligi va xavfsizligini ta'minlaydi.

Xavfga asoslangan bosqichma-bosqich strategiya ham xalqaro tajribada asosiy usul sifatida qo'llaniladi: xavfi past bo'lgan ma'muriy vazifalarda SI ni joriy etish orqali deputatlar va operatorlar uning ishonchligini baholashadi, yuqori xavfli sohalarda (asosiy qonunchilik tizimi) esa, inson nazoratining absolyutligi va qat'iy boshqaruv jarayonlari ta'minlanishi kerak [1]. Shu bilan birga, SI natijalari loyiha sifatida qaraladi va har bir kontent inson tomonidan tekshirilmay turib, rasmiy qabul qilinmaydi.

Milliy tajriba: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi faoliyatida ochiqlik va hisobdorlikni ta'minlashga qaratilgan islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. Xususan, parlament majlislarining ochiq tarzda onlayn translyatsiya qilinishi, qonun loyihalarini muhokama qilishda jamoatchilik ishtirokining kengaytirilishi hamda electron axborot tizimlarining joriy etilishi parlamentni raqamli transformatsiya qilish jarayonini jadallashtirdi.

O'zbekistonning PAI bilan hamkorligi 2017-yilda qayta tiklanganidan so'ng yangicha mazmun kasb etdi. 2025-yilda Toshkent shahrida o'tkazilgan PAIning 150-Assambleyasi O'zbekiston parlamentarizmi tarixida muhim siyosiy-huquqiy voqea sifatida namoyon bo'ldi. Assambleyaning asosiy mavzui: "Ijtimoiy taraqqiyot va adolat uchun parlament harakati"

deb belgilangan bo'lsa-da, uning doirasida fan, texnologiyalar va raqamli transformatsiya masalalariga bag'ishlangan maxsus muhokamalar ham o'tkazildi. Xususan, Fan va texnologiyalar bo'yicha ishchi guruh yig'ilishlarida sun'iy intellektning davlat boshqaruvi va qonun ijodkorligidagi roli, uning etik chegaralari hamda institutsional joriy etish mexanizmlari muhokama qilindi. Bu O'zbekiston parlamenti uchun global tajribani o'rganish va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida parlament faoliyatini raqamlashtirishni jadallashtirish imkonini berdi.

2025-yilning fevral oyida Oliy Majlis Qonunchilik palatasining Innovatsion rivojlanish va axborot texnologiyalari masalalari qo'mitasi hamda Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot instituti o'rtasida hamkorlik memorandumini imzolandi. Bundan maqsad: sohani huquqiy jihatdan tartibga solish, qonunchilikni takomillashtirish va ilmiy asoslangan yondashuvlarni joriy etish hamda qonun ijodkorligi jarayonida ilmiy-tadqiqot tashkilotlari ishtirokini kuchaytirish, xorijiy tajribani o'rganish va uni milliy qonunchilikka joriy etish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirishdan iborat.

Hozirda milliy Parlamentda «Regulation.gov.uz» va «Meningfikrim.uz» platformalari orqali normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari yuzasidan fuqarolar fikrini yig'ishda, avtomatik tahlil, klasterlash va xulosa chiqarishda Sldan foydalanilmoqda [9].

Ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda Slni davlat boshqaruviga joriy etish umumiy strategiya va konsepsiyalar orqali siyosiy-huquqiy jihatdan asoslab berilgan.

Sldan foydalanishni bevosita va bilvosita tartibga soluvchi asosiy hujjatlar quyidagicha talqin etiladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktyabrdagi **"Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"**gi PQ - 358-son qarori. Ushbu qaror butun davlat boshqaruvi tizimi, jumladan, Parlament faoliyati ham qamrab olingan strategik dasturiy hujjat hisoblanib, unda Parlament zimmasiga, avvalo, qonunchilik bazasini moslashtirish, hukumat faoliyati ustidan samarali parlament nazoratini kuchaytirish, kadrlar va institutlar salohiyatini rivojlantirish hamda jamoatchilik bilan ochiq muloqotni tashkil etishdek kompleks vazifalar qo'yilgan.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 10-iyuldagi **"2025-2026-yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari sohasida ustuvor loyihalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"**gi 425-sonli qarori [15]. Mazkur qaror bilan PQ-358-sonli qaror ijrosini ta'minlash maqsadida, Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish markazi davlat muassasasi tashkil etildi hamda 2025-2026-yillarda amalga oshiriladigan ustuvor loyihalar belgilab berildi.

3. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi – davlat organlari, shu jumladan, Parlament raqamli ekotizimini, SI etikasi va kadrlar tayyorlashni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi [8]. Shuningdek, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida davlat boshqaruvi organlarini, jumladan, Parlament faoliyatini raqamlashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mazkur strategiya SI texnologiyalarini qonun ijodkorligi va tahliliy jarayonlarga bosqichma-bosqich integratsiya qilish uchun me'yoriy-huquqiy va

tashkiliy imkoniyatlarni ta'minlaydi.

4. 2026-yil 21-yanvarda O'zbekiston Respublikasining "Sun'iy intellektni qo'llash orqali yuzaga keladigan munosabatlar tartibga solinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-1115-son Qonuni qabul qilindi. Ushbu Qonun bilan O'zbekiston Respublikasining 11.12.2003-yilda qabul qilingan «Axborotlashtirish to'g'risida»gi 560-II-sonli Qonuniga o'zgartirish va qo'shim-chalar kiritildi [14].

Shu o'rinda aytish o'rinliki, ijobiy yutuqlar bilan birga, milliy Parlament amaliyotiga Sini joriy etish bilan bog'liq ayrim kamchiliklar ham mavjud, jumladan:

- shu sohaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar va huquqiy tartibga solishning yetarli emasligi. Sldan foydalanishga oid aniq qoidalar, javobgarlik masalalari va etik standartlarning to'liq shakllanmagani;
- Parlament axborot tizimlari o'rtasida integratsiya muammosining mavjudligi va ma'lumotlarning tizimlashtirilmagani SI samaradorligini cheklaydi.

Tadqiqot natijalari Parlament faoliyatiga SI texnologiyalarini joriy etish: qonun ijodkorligi sifatini oshirish, parlament nazoratini kuchaytirish hamda jamoatchilik bilan muloqot samaradorligini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

Xorijiy va milliy tajribalar tahlili Sining ma'lumotlar bilan ishlash jarayonlarini avtomatlashtirish, tahliliy qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash va ijro hokimiyati ustidan nazorat mexanizmlarini takomillashtirishda muhim instrument sifatida namoyon bo'layotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot Sini parlament tizimiga joriy etish inson omilini chetga surmasdan, aksincha, uning intellektual salohiyati va mas'uliyatli qaror qabul qilish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilishi lozimligini asoslab berdi. Bu borada "human-in-the-loop" prinsipini institutsionallashtirish, algoritmik jarayonlarda inson nazoratini ta'minlash va demokratik qadriyatlar ustuvorligini saqlashda Sldan samarali foydalanishning hal qiluvchi sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot O'zbekiston Parlamenti uchun SI texnologiyalarini joriy etish faqat texnologik yangilanish emas, balki demokratik institutlarni mustahkamlashga qaratilgan strategik yo'nalish ham ekanini ko'rsatdi. Milliy raqamli strategiyalar, parlamentda amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari hamda xalqaro hamkorlik mexanizmlari Sini bosqichma - bosqich integratsiya qilish uchun zarur institutsional va siyosiy asosni shakllantirmoqda.

Ayni paytda, O'zbekistonda Parlament faoliyatida SI yordamida jamoatchilik fikrini avtomatik tahlil etish va me'yoriy-huquqiy hujjatlarning ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini modellashtirishga qaratilgan pilot loyihalar hamda maxsus huquqiy normalarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, SI texnologiyalarini Oliy Majlis faoliyatiga ilmiy asoslangan, inson nazorati va etik me'yorlarga tayangan holda joriy etish qonunchilik jarayoni samaradorligini oshirish, Parlament nazoratini kuchaytirish va fuqarolarning vakillik organlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda xorijiy parlamentlar tajribasi, PAI standartlari tahlili asosida hamda tadqiqot xulosalariga tayangan holda quyidagi taklif va tavsiyalar shakllantirildi:

- Parlamentda SI va ma'lumotlardan foydalanish bo'yicha alohida Etika kodeksi qabul qilinib, unda algoritmik shaffoflik, ma'lumotlar maxfiyligi va adolat tamoyillari mustahkamlanishi lozim;
- Oliy Majlis apparati tarkibida "Raqamli transformatsiya va SI markazi" yoki shunga o'xshash maxsus bo'linma tashkil etish;
- Parlament vakillari uchun SI savodxonligiga oid dastur ishlab chiqib, SI etikasi bo'yicha muntazam o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish;

- Parlament apparati tarkibida data-tahlilchilar, SI mutaxassislari va ko'p tarmoqli tahliliy guruhlarini shakllantirish;
- Qonun ijodkorligi jarayonida Generativ SI vositalaridan analitik yordamchi vosita sifatida foydalanishni sinov tariqasida qo'llash, xususan, qonun loyihalarini solishtirish, tahrirlash va huquqiy ziddiyatlarni aniqlashda joriy etish lozim.
- Jamoatchilik fikrini tahlil qilishda SI dan foydalanishni institutsionallashtirish, elektron platformalar orqali kelib tushayotgan murojaat va takliflarni klasterlash va sentiment-tahlil qilishni yo'lga qo'yish zarur.

Manba va adabiyotlar ro'yxati:

1. Brownsword R. Law, Technology and Society: Re-imagining the Regulatory Environment. - London : Routledge, 2019. - 198 p.
2. Eubanks V. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. - New York : St. Martin's Press, 2018. - 272 p.
3. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. - Oxford: Oxford University Press, 2023. - 352 p.
4. Floridi L., Cowls J. A unified framework of five principles for AI in society // Harvard Data Science Review. - 2019. - Vol. 1, No. 1.
5. Fountain J. E. Building the Virtual State: Information Technology and Institutional Change. - Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001. - 256 p.;
6. Margetts H., Dunleavy P. Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and e-Government. - Oxford: Oxford University Press, 2013. - 272 p.
7. Mittelstadt B. D., Allo P., Taddeo M., Wachter S., Floridi L. The ethics of algorithms: Mapping the debate // Big Data & Society. - 2016. - Vol. 3, No. 2. - P. 1-21.
8. Muxiddinovna, T. (2025). Ethics of AI Technologies as a Task in the Training of Public Civil Servants in the Republic of Uzbekistan. International Journal of Philosophy. <https://doi.org/10.11648/j.ijp.20251302>
9. Nazarov, S. (2025). The Role Of Artificial Intelligence Technologies In Public Oversight And Expertise: Uzbekistan's Experience And International Practices. The American Journal of Political Science Law and Criminology. <https://doi.org/10.37547/tajpslc/volume07issue10-03>
10. Pasquale F. The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015. - 336 p.;
11. Van Noordt, C., Medaglia, R., & Tangi, L. (2023). Policy initiatives for Artificial Intelligence-

- 12.enabled government: An analysis of national strategies in Europe. Public Policy and Administration, 40, 215 - 253. <https://doi.org/10.1177/09520767231198411>
- 13.Wirtz B. W. Public Sector Management: Theory, Strategy and Leadership. - Wiesbaden: Springer Gabler, 2019. - 412 p.
- 14.Parlament tadqiqotlari instituti. Parlamentlararo ittifoq: maqomi, strategik vazifalari va O'zbekiston bilan hamkorligi. – Toshkent: Parlament tadqiqotlari instituti, 2025.
- 15.O'zbekiston Respublikasining 2026-yil 21-yanvardagi "Sun'iy intellektni qo'llash orqali yuzaga keladigan munosabatlar tartibga solinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi O'RQ-1115-son Qonuni. <https://www.lex.uz/uz/docs/8008401>
16. 2025-2026-yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari sohasida ustuvor loyihalarni amalga oshirishga oid qaror qabul qilindi. <https://gov.uz/oz/digital/news/view/67962>
- 17."Human-in-the-loop Principles," 2022–2026 Strategy Report; World e-Parliament Report 2024. - Geneva: IPU, 2024. - 210 p.
- 18.Congressional Research Service. Artificial Intelligence and Big Data in Legislative Decision-Making. -Washington, DC: CRS, 2021. - 34 p.
- 19.Estonian Government. e-Democracy and Digital Participation Platforms. - Tallinn, 2019. - 34 p.
- 20.European Parliament. Digital Parliament Strategy. - Brussels: European Parliament, 2021. - 24 p.
- 21.European Parliament. Multilingualism and AI-based Translation Systems. - Brussels, 2020. - 19 p.
- 22.Inter-Parliamentary Union. World e-Parliament Report 2024. - Geneva: IPU, 2024. - 210 p.
- 23.National Diet of Japan. AI-Based Stenography and Open Parliamentary Data. - Tokyo, 2021. - 22 p.
- 24.OECD. AI in the Public Sector: Opportunities and Challenges. - Paris: OECD Publishing, 2020. - 187 p.

Telefon: +998 71 232-60-51

Elektron pochta: info@dsba.uz

Manzil: Toshkent shahri, Islom Karimov, 45

Sayt va ijtimoiy tarmoqlar:

ISSN: 2181-7340

E-ISSN: 3093-9208